

Col·loqui sobre els noms comuns dels animals

Barcelona 1, 2 i 3 de desembre de 1998

Organitzat per
Associació d'Amics del Museu de Zoologia de Barcelona

Presentació

Sra. Laura Borràs

Professora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra

Ponents

La Zoología y el Diccionario: una simbiosis deseable

Sr. Fernando Pardos

Professor del Departamento de Biología Animal, Universidad Complutense de Madrid

Lexicògraf, Comisión Vocabulario Técnico, Real Academia Española 1

Els noms vulgars i els noms científics en zoologia: nomenclatures antagòniques?

Sra. Gloria Fontova

Responsable del Servei de Consultes, TERMCAT 9

Col·loqui 17

Causes d'errors en l'elecció de noms estàndard d'animals

Sr. Miquel Duran

Ex-director, Laboratori Oceanogràfic de les Balears 21

Algunes reflexions entorn dels noms dels peixos

Sr. Jordi Leonart

Biòleg pesquer, Institut de Ciències de Mar-CSIC 31

Col·loqui 39

L'evolució dels noms vulgars d'insectes en l'agricultura a Catalunya

Sr. Claudi Barberà

Químic Agrícola, Soci Fundador de la Institució Catalana d'Estudis Agraris 43

Plantejament de problemes de taxonomia derivats de la traducció de textos especialitzats

Sr. Pablo Parra

Cap de Redacció, National Geographic 49

Col·loqui 51

Compilació

Montserrat Ferrer, Eulàlia García i Francesc Uribe, Associació d'Amics del Museu de Zoologia de Barcelona

Autoedició

Montserrat Ferrer, Associació d'Amics del Museu de Zoologia de Barcelona

Presentació

Un col·loqui sobre els noms comuns dels animals és, evidentment, molt específic i sembla destinat a una minoria, als que estem una mica "bojos" i ens interessem per coses com aquestes. Al mateix temps, sembla de vegades com un "terreny de ningú", allunyat tant dels interessos dels naturalistes com dels lingüistes, parlant en termes generals.

A l'hora d'organitzar aquest col·loqui vam pensar en tots aquells que s'interessen pels noms comuns dels animals a nivell teòric, com a recerca erudita i com a afició alhora, però també, i molt especialment, en els professionals de la llengua (traductors, redactors, editors, terminòlegs, lexicògrafs) i altres professionals tècnics (tècnics agrícoles, per exemple) que treballen habitualment amb aquestes denominacions i que es veuen obligats a batallar diàriament amb grans dificultats. Generalment, han de donar solucions immediates, sense tenir en tots els casos la informació adequada, i sense saber exactament a qui adreçar-se per trobar-la. I vam descobrir que érem uns quants els interessats en aquestes qüestions, ja sigui per gust o, en alguns casos, per obligació.

Per tant, un dels objectius d'aquest II Col·loqui de l'AAMZB era que aquest "terreny de ningú" comencés a omplir-se de noms propis, d'adreces de contacte i de cares conegudes, amb la finalitat d'anar construint una atmosfera de confiança, absolutament imprescindible per poder avançar tant en el coneixement teòric com en el desenvolupament de les tasques professionals. I pensem que hem aconseguit crear aquesta atmosfera de confiança i de complicitat entre els pocs -o molts, perquè ja he dit que érem uns quants- interessats per diferents raons en el tema.

Si fem una petita valoració del Col·loqui, no cal dir que això ens satisfà enormement, perquè considerem que ha suposat un èxit, i així ho volem expressar, amb l'esperança que aquesta sensació sigui compartida. A més a més, i és rellevant afirmar-ho aquí obertament, també estem molt satisfets amb la qualitat de totes les intervencions (ponències i discussió), que ha estat en general molt alta i, per tant, l'intercanvi d'informació ha resultat interessant i fructífer.

I després de dir tot això, ara només podem esperar que aquestes Actes resultin prou representatives per a tots aquells que vam participar al Col·loqui, i prou útils per a tots els qui no hi van poder ser però que hi haguessin volgut ser. També seria convenient que aquests textos refermessin la voluntat de continuar en contacte i d'establir algun mecanisme de col·laboració a mig o llarg termini, qüestió que es va plantejar, creiem que molt seriosament, al final de l'última sessió. Recordem que el primer pas ja està fet.

Finalment, però en cap cas com a qüestió marginal, volem agrair molt sincerament i molt cordialment la seva participació als ponents, la seva eficàcia als organitzadors, el seu interès -i paciència, de vegades- als assistents, i la seva benevolença als lectors. Fins a un proper col·loqui.

Laura Borràs Dalmau

Professora Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

La Zoología y el Diccionario: una simbiosis deseable

Sr. Fernando Pardos

Prof. Departamento de Biología Animal, Universidad Complutense de Madrid
Lexicògraf, Comisión Vocabulario Técnico, Real Academia Española

Dice la Santa Madre Iglesia que la fe debe ser infinita y tengo la apreciación personal de que éste es el grado de fe que tienen tanto Laura Borràs como Francesc Uribe en mis cualidades porque me han confiado nada más y nada menos que abrir el fuego en este coloquio, ¡que no les pase nada!

Como acaban de oír (en la presentación que de mí ha hecho Laura Borràs) yo soy una especie de *rara avis* y generalmente estoy en el gallinero equivocado, pero precisamente esta condición mixta, por una parte, de ser zoólogo en ejercicio como investigador y profesor en la facultad y por otra parte, de funcionar como lexicógrafo, lingüista de la Real Academia Española, me permite aproximarme al objeto de estas jornadas, no diría yo que con mejor posición que otros ni mucho menos, pero sí con un cierto grado de neutralidad. Ésto viene a que los nombres vulgares de los animales, como tales nombres, son patrimonio de lingüistas y adláteres, pero a la vez los zoólogos reclaman, y no sin razón, una especie de derecho de uso o al menos de conocimiento preferencial de los entes que designan tales nombres.

Una vez establecida esta dicotomía resulta que a veces estas dos tribus se comportan como tales tribus y establecen una serie de discrepancias que no deberían ser tales. Mi opinión, y mi deseo, es establecer sino un concordato (volviendo a lo de la Santa Madre Iglesia) sí al menos una *entente cordiale* entre estas dos tribus para que podamos avanzar conjuntamente en lugar de perder energías peleándonos. Vamos entonces a lo que nos trae aquí.

Los nombres de los animales pueden aceptar diversos calificativos: son vulgares, son comunes, son vernáculos o son zoónimos, dicho más que nada para centrar el asunto. Lo vulgar tiene una connotación de zafio, lo común tiene una connotación de compartido, lo vernáculo, la verdad es que suena bastante pedante y lo de zoónimos, es un cultismo que lo deberíamos reservar para entendernos entre nosotros, los que trabajamos en esto, poco menos que Laura Borràs, yo y media docena más.

Personalmente yo prefiero la denominación de nombres comunes, aunque evidentemente podemos utilizar con toda tranquilidad cualquiera de ellas porque esa noción de nombres compartidos tiene mucho que ver con las características de los nombres de los animales como vamos a ver dentro de un momento. No es mi intención establecer comparaciones, que seguro que son odiosas, entre las características que puedan tener los nombres comunes de los animales y las que puedan tener los nombres científicos, pero de todas maneras sí conviene clarificar un poco estos dos campos.

Lo primero que llama la atención es que hay una correspondencia biunívoca, muy exacta entre nombres científicos y taxones, especies, animales. Esta correspondencia no existe de una forma tan clara con los nombres vulgares, o los nombres comunes. Ese efecto que puede dar lugar a una enorme cantidad de confusiones, de las que algunos ejemplos veremos a continuación, es tanto más acusado cuanto más conocida es la especie animal en cuestión, por ejemplo, y voy a los datos. Existen más de treinta sinónimos más o menos extendidos según las localidades o los sitios para nombrar al **atún** *Tunnus tunnus*; en cambio, por ejemplo, **lenguado**

es una palabra que sirve para designar a más de setenta, unas 72 ó 75 especies diferentes de peces, pero que quedan todas englobadas bajo la denominación genérica de **lenguado**. Otro ejemplo: todos estos pajaritos pueden con toda tranquilidad recibir el nombre de **colibrí**, todos éstos y muchos más son colibríes, porque todos pertenecen a la familia de los troquilidos y esta familia engloba más de 300 especies repartidas en unos 112 géneros.

El problema es que todos los nombres científicos están regulados desde su principio por una reglamentación estricta reunida en los Códigos Internacionales de Nomenclatura Zoológica y Botánica y siguen una serie de reglas de la sistemática y taxonomía zoológica y botánicas o sistema de denominación binominal de Linneo. En cambio los nombres comunes no están en absoluto regulados. En este esquema he intentado sintetizar estas ideas. Cualquier taxón animal puede ser designado por un nombre científico o por un nombre común, o nombres comunes, y ahí está la idea de la diferencia de cobertura, como paraguas, de un nombre común sobre la designación tan estricta que tiene un nombre científico.

Los nombres científicos están regulados por el Código Internacional de Nomenclatura y el sistema binominal de Linneo, pero los nombres comunes no tienen regulación, lo único que tienen es sencillamente sitios donde se recogen. Un diccionario recoge nombres comunes, pero no los regula. Una obra de divulgación, una guía de campo más o menos profesional, recoge también estos nombres, pero tampoco los regula. Esos nombres proceden de la tradición oral (si hay algo poco regulado o poco regulable, afortunadamente, es la tradición oral) o también pueden ser objeto de una convención erudita, en el sentido de que puede haber especialistas, más o menos especialistas (valga la redundancia), que se dediquen entre ellos a establecer y designar como nombre común de la especie fulanita el que sea. Entonces está claro que el uso de los nombres científicos está restringido por su carácter especializado a la comunidad científica, pero en cambio el uso de los nombres vulgares no está restringido a la comunidad, a ningún tipo de comunidad que podamos delimitar claramente, sino que los usuarios pueden distribuirse en muy diversos niveles y algunos de ellos saldrán a lo largo de esta charla.

Vamos a pasar entonces revista a algunos de los problemas que esta heterogeneidad o falta de concreción (no lo tomen en sentido peyorativo, ni muchísimo menos) que tienen los nombres vulgares. Lo primero que encontramos en un nombre vulgar son los diferentes niveles de precisión, hay nombres vulgares que designan a una única especie: león, tiburón ballena, centollo, ... Pero más normalmente un nombre común es un nombre colectivo que designa a grupos de especies. Vamos a ver otro ejemplo: ésto son varias ranitas tropicales de Centroamérica, su nombre común podría ser **ranas de flecha envenenadas** porque, como ven, los colores son realmente llamativos. Son especies que los científicos llamamos aposemáticas, son auténticos semáforos naturales, avisan con esos colores a los posibles depredadores o enemigos diciendo "¡jojo que soy venenoso, no me comas!" Su nombre deriva exactamente de ésto y es que los indígenas de la zona utilizan las secreciones de la epidermis de esas ranitas para envenenar sus flechas.

En inglés, por cierto (aquí ya empiezo a tocar otro tema que puede que algunos traductores que sé que hay presentes les interese): estos animalitos se llaman "poison dart frogs". Al traducir o calcar este nombre para intentar poner un nombre común en castellano a estos animalitos nos sale un nombre realmente largo, **ranas de flecha envenenada**. Lo único que estamos haciendo es calcar la expresión anglosajona que es por cierto, como buena anglosajona, mucha más versátil en este sentido que en nuestro idioma. Sirva pues como ejemplo de nombre común artificial. Yo mismo cuando he traducido algún texto en el que aparecían animalitos, me he dado cuenta posteriormente de que les había puesto nombres comunes distintos: a veces he dicho **ranas de punta de flecha**, otras **ranas de flecha envenenada**, otras **ranas dardo** por hacerlo más concreto. Además hay otro aspecto, a parte de esa variabilidad que se puede introducir al traducir, y es que incluso originalmente nosotros damos un único nombre para toda esa colectividad de ranas. A fin de cuentas para nosotros no son más que una curiosidad más o menos científica, más o menos antropológica por el uso que se hace de ellas, pero para los indígenas de la zona son realmente importantes, y de hecho ellos tienen un nombre común para cada una de las especies. Entonces la relatividad a la hora de que existan nombres comunes depende muchas veces de criterios extrazoológicos, extracientíficos, que pueden entrar en cualquier otro ámbito fuera del estrictamente científico.

Otra característica de los nombres vulgares, relacionada con ésta, es lo impreciso de los límites del grupo que designan si es un nombre colectivo. Un ejemplo es el de nuestras ranitas. Aquí tenemos otro ejemplo que representa algo a lo que todos inmediatamente llamaríamos un **caracol**. Caracol del que todos los zoólogos diríamos inmediatamente que es un molusco

gasterópodo sin temor a equivocarnos; pero resulta que éstos también son moluscos gasterópodos e inmediatamente nos viene a la mente la palabra **caracola**, no caracol. ¿Qué ocurre en este caso? que **caracol**, la forma masculina, designa a los moluscos gasterópodos terrestres y **caracola**, la forma femenina, designa a los moluscos gasterópodos fundamentalmente marinos. Aunque no he hecho ningún tipo de estudio profundo de todo ello, ni mucho menos (algo que a lo mejor merecía la pena llevar a cabo), me da la impresión de que **caracol** designa al animal entero y en cambio **caracola** fundamentalmente o la mayoría de las veces designa a la concha, quizás por el carácter más o menos ornamental, vistoso, bonito, ... y porque a menudo en las colecciones sólo se utilizan las conchas. Es pues un ejemplo un tanto descriptivo de los diferentes enfoques que puede tener un nombre vulgar, de cómo al variar el género de un nombre vulgar, designa cosas distintas, algo que desde luego no ocurriría en absoluto con un nombre científico.

Hay veces en que esa imprecisión o esa vaguedad puede llegar a extremos, por ejemplo: pensemos en palabras como bicho, gusano, sabandija (con toda su carga peyorativa). Hay veces en que esta imprecisión es también otro punto de "choque" entre zoólogos y lingüistas o lexicógrafos. A mí personalmente algún personaje me ha venido a preguntar cuál era el nombre científico que habría que poner en un diccionario a la palabra gusano. Yo le dije que era *vermes stulte* por lo que se medio enfadó.

Vemos, por lo citado hasta aquí, que todos eran nombres colectivos, nombres que se aplican a muchas especies; especies diferentes, con el mismo nombre, pero que normalmente están emparentadas: eran ranitas, son moluscos. Sin embargo hay nombres comunes que son compartidos por animales que tienen muy poco que ver entre sí: **gallo**, es a la vez un pez y un ave; **dorada** es un nombre de un pez mediterráneo y también es un nombre de un pez del Caribe, pero que como peces no tiene absolutamente nada que ver, pues son de familias absolutamente distintas, de aspectos, tamaños también completamente distintos. Lo único que tienen en común es que en alguna parte de su cuerpo tienen una marca dorada y esto se hace extensivo al nombre del animal.

Éstos son los auténticos peligros en las traducciones. Si el traductor no sabe exactamente de qué se está hablando puede verse en problemas. Imagínense lo que es traducir un gallo cuando se está hablando de peces. Pero nos puede ocurrir el caso contrario: que una misma especie tenga muchos nombres comunes y esto también ocurre. Por ejemplo: este pájaro es una **oropéndola** cuyo nombre deriva del color amarillo que tiene y del carácter colgante o en forma de péndulo de sus nidos. Pero tiene un montón de nombres comunes más: **oriol**, **auriol** y un montón de derivados de éstos; se le llama también **papafigo** por su costumbre de comer higos, su régimen alimentario. Hay quien dice que **oriol**, **auriol** proviene del latín *aureolus* por dorado pero hay también quien dice que tiene un origen onomatopéyico por el canto del macho. Hay una denominación muy curiosa que es la de **papagayo**, en Galicia. El nombre de **papagayo** para este animal está registrado nada menos que en "*El Libro del Buen Amor*" del Arcipreste de Hita y este hombre no era precisamente sospechoso de conocer a los loros americanos. Esta denominación de **papagayo**, se ha perdido ahora mismo en toda la península excepto en Galicia. Parece bastante claro que pasó a América, donde los primeros colonizadores se encontraron con un ave de vistosos colores y éste fue el primer nombre que se les vino a la mente. Aquella denominación, digamos tomada prestada, acabó sustituyendo al nombre original. Es un caso muy curioso de cambio de designación de nombre común y que ahora no se reconoce como originalmente se hacía excepto en algunas localidades de Galicia.

La mayoría de las veces, los nombres vulgares o los nombres comunes son producto de efectos locales, es decir de localismos. Un ejemplo de ello podría ser el visto anteriormente de que en Galicia llaman **papagayo** a la **oropéndola**. Otro caso es el de este otro pajarito (como podéis ver se utilizan mucho los pájaros para ofrecer ejemplos de nombre vulgares, debido a que hay una enorme afición a la ornitología). Una enorme cantidad de aficionados que conocen mucho a las aves y entonces tienen nombres vulgares. El caso opuesto podría ser el de los invertebrados. Hay grupos de invertebrados de los que no se tiene noticia de la existencia de ningún nombre común para designarlos. De este pajarito, la **lavandera** *Motacilla alba*, podéis ver un mapa de la distribución de alguno de sus nombres comunes por regiones en la península ibérica. Aquí sólo hay unos cuantos, pero el *Diccionario de la Real Academia Española* tiene registrados más de treinta sinónimos de este animal. El nombre "oficial", el que figura en las listas patrones y por el que normalmente se le conoce es el de **lavandera blanca**, nombre que parece restringido nada más que a zonas de León, o cosa así y en el resto es el **aguanieves**, la **nevadera**, la **nederilla**; en Andalucía hay una enorme variedad sobre este **pipita** que puede ser

probablemente onomatopéyico: hay **pitita, pezpita, pezpítalo, pezpítala**, ... más de treinta.

Se trata de localismos que podríamos denominar lingüísticos, pero hay otro tipo de localismos, los localismos zoológicos. Si una especie está restringida a una localidad muy concreta es muy poco probable que tenga un nombre común fuera de esta localidad. Pero aquí también nos encontramos con sorpresas, pues no siempre es así. Hay localismos zoológicos, lo que los zoólogos llamamos endemismos, cuya fama traspasa fronteras y aunque sean incluso especies tan restringidas que están en peligro de extinción, son realmente famosas. Por ejemplo entre varios **trogones** hay uno muy llamativo con su cola larga en el macho que es el **quetzal**, el ave nacional de Costa Rica. Aparece en el escudo de Costa Rica y da nombre a la unidad monetaria de este país. Su nombre está perfectamente registrado en el diccionario académico y es muy conocido a pesar de encontrarse localizado en algunos bosques de Costa Rica.

Pueden ocurrir cosas como por ejemplo el **celacanto**, pez que sólo se ha encontrado un par de veces en aguas de Madagascar pero que por su carácter de fósil viviente, es un crosopterigio que no ha variado durante los últimos trecientos mil millones de años y se ha hecho famoso, de ahí que **celacanto** sea un nombre común relativamente extendido a pesar de lo restringido de su distribución.

Hay otro tipo de restricciones, de localismos, que entran casi dentro del terreno de lo sociológico. No son localismos que tengan que ver con el carácter zoológico de los animales sino localismos relacionados con el carácter lingüístico de sus nombres. Pensemos por ejemplo en especies marinas de interés alimentario. En puertos de mar la gente conoce muchos más nombres de peces que en el interior para lo que podría atribuirse una razón geográfica, pero hay otra razón. Hay dos comunidades que conocen especialmente nombres vulgares de peces: una son los pescadores, evidentemente, y otra son fundamentalmente amas de casa que van al mercado y que le piden al pescadero una determinada especie de pez y no otra. Por ejemplo y aunque no es exactamente el caso sirve de ilustración: respecto esos cefalópodos hay muchas amas de casa que cuando llegan a la pescadería le piden al pescadero que les dé **calamar**, que no les dé **volador**, que el **volador** es muy duro. Y si uno coge un **calamar** en un mano y un **volador** en la otra son realmente difíciles de distinguir y más de un zoólogo metería la pata. Pero el ama de casa es capaz de hacerlo, o por la dureza o por la forma de las aletas o por el tipo de coloración que le dan los cromatóforos o por una serie de razones. El ama de casa puede afinar muchísimo y éste es un tipo de localismo que podríamos llamar incluso sociológico.

Hay dos tipos de nombres no voy a decir comunes o vulgares sino que ahora los denomino no científicos. Unos son los nombres comunes como puede ser **calamar**, como puede ser **león**, o como puede ser **vaca** y otros son los nombres no vulgares sino vulgarizados. Nombres éstos a los que aludía antes cuando hablaba de la convención erudita a la que algunos zoólogos se han visto obligados a recurrir en el deseo de vulgarizar para hacerlos accesibles, para no tener que utilizar el nombre científico que parece un poco esotérico o incluso pedante. Por ejemplo: para no decir *Coluber viridiflavus* pues se dice **culebra verdeamarilla**, o para no decir *Triturus cristatus* se dice **tritón crestado**. Tienen el inconveniente de que son producciones artificiales que desde el punto de vista de la lengua no responden en absoluto al fluir o a la evolución de una lengua, sino que son creaciones absolutamente artificiales. Ésto es especialmente claro en el caso de las aves. Las aves son el caso típico en el que se han creado listas patrón que pueden crear un problema como es el de pretender monopolizar una denominación para una especie animal que no sea la científica. Parece entonces que se pretende desprestigiar el resto de nombres comunes que pueda tener esta especie. Desde el punto de vista científico puede estar relativamente bien en cuanto significa a un intento de sistematización, pero desde el punto de vista de la lengua representa desprestigiar absolutamente lo que de maravilloso tiene una lengua que es su diversidad y su capacidad de fluir y evolucionar con el uso de los hablantes y no con la exposición o con el consenso de media docena de especialistas que deciden que aquel bichito se ha de llamar fulanita de tal. En cambio estas listas patrón o estos nombres vulgarizados tienen una ventaja y es que pueden servir como un excelente punto de referencia a la hora de intentar poner un poco de orden entre los nombres vulgares, no para sistematizarlos, sino por ejemplo para regular la entrada en un diccionario de un conjunto de nombres vulgares. Podemos utilizar la lista patrón y establecer, sino una jerarquía, sí un sistema de revisiones que de alguna manera medianamente lógica nos pueda deshacer el ovillo que a veces se forma con los nombres vulgares.

El panorama de los nombres comunes se complica todavía más con una gran cantidad de errores o confusiones alrededor de los nombres vulgares y evidentemente producidos por la

naturalísima carencia de conocimientos zoológicos especializados. Son famosos los casos de considerar al ratón como el macho de la rata, o considerar a la rana como a la hembra del sapo o cosas así, y eso puede dar lugar a situaciones realmente curiosas. Aunque acabamos de ver dos casos muy exagerados veamos ahora el de estos **pingüinos**. El auténtico pingüino es un ave del hemisferio norte (el hemisferio boreal, del Océano Ártico) el *Alca gigante*, especie que hoy en día está extinguida. Se extinguió, está perfectamente datado, en 1844 cuando se mató a la última pareja. Se llamaba el **gran pingüino**, mientras que estos otros que son aves antárticas del hemisferio austral se llamaron pingüinos por copia del nombre de las aves norteñas puesto que se trata de aves marina que nadan, que no vuelan y que tienen el pecho y el vientre blancos y el dorso negro. Esa descripción ahora mismo coincide en los dos tipos de aves que por otra parte no tienen absolutamente nada que ver: una es un charadriiforme y las otras son esfeniciformes. Cuando se extinguieron las aves norteñas, la denominación quedó para designar a la única que quedaba viva y acabó desplazando al nombre original de estas aves antárticas. **Pingüinos** es un galicismo que está desplazando el nombre de **pájaro niño** o **pájaro bobo** que fue como los españoles bautizaron a esas aves cuando Magallanes y compañía se paseaban por esas aguas, los océanos australes. Ahora ya todo el mundo los conoce como **pingüinos**, error ya un tanto establecido.

En alguna otra ocasión me he referido también a la confusión entre otras dos aves marinas, los **pelícanos** y los **alcatraces**. En una isla en la bahía de San Francisco, que tiene un penal bastante famoso vive una colonia de **pelícanos**, pero a la que por error se le ha puesto el nombre equivocado de isla de Alcatraz. A ver ahora quién cambia el título de la película!

Hemos visto cómo la precisión de los nombres científicos y de los vulgares no tiene nada que ver, pero ahora podemos enfrentarnos al problema de que la ciencia adelanta mucho, de que continuamente se están describiendo especies nuevas y que incluso especies ya conocidas de repente alcanzan una notoriedad especial por lo que sea y merecen que se las llame de forma que lo entienda todo el mundo o, lo que es lo mismo, merecen que se las bautice con un nombre vulgar. ¿A qué hay que ponerle nombre? ¿qué nombre se le pone? ¿cómo se le pone ese nombre? Hay un círculo vicioso que tenemos que deshacer por algún lado y es que una cosa tiene nombre porque se la conoce y se conoce porque tiene nombre. Por ejemplo: el último filo animal descrito son bichitos tan raros como ése y que reciben el nombre científico de Loricifera porque tienen una carcasa que parece una lorica. Con el verbo fero se construye la expresión Loricifera, animales que llevan lorica, nombre muy bien construido desde el punto de vista etimológico y que es muy fácil de castellanizar como **loricíferos**. Ahora bien, hay dudas en cuanto a su inclusión en un diccionario, lo que parece considerarse como el marchamo de autenticidad. Si algo está en un diccionario es que existe, si no no existe. Los científicos dicen que estos animalitos microscópicos, miden medio milímetro de longitud y viven entre los granos de arena del fondo marino. Probablemente aquí, a las afueras del puerto los haya. Si negamos su existencia negando su inclusión en un diccionario creo que estamos cerrando puertas al futuro. Nunca sabremos si mañana serán conocidísimos por todo el mundo porque de repente alguien encuentra que contiene un antídoto contra el SIDA.

¿Quién conocía el nombre de **fletán** antes de que nos pegáramos con los canadienses? Nadie. Puedo decir por propia experiencia que a la Academia Española le llovieron, literalmente, críticas y preguntas de porque dicha palabra no estaba en el diccionario. En la próxima edición les aseguro que saldrá porque me he encargado personalmente de definirla. El problema no es tanto que **fletán** esté en el diccionario o no esté. Probablemente alguno de los que se quejaban insistentemente y encarecidamente de que porqué no estaba **fletán** en el diccionario un mes antes no sabían ni que existían los **fletanes**. El problema no está tanto en que **fletán** esté o no en el diccionario, sino en que cuando las circunstancias lo aconsejen estemos dispuestos y preparados a incorporarlos sin ningún problema soslayando discusiones bizantinas sobre si lo de **loricíferos** y los **fletanes** tenían o no tienen razón de ser en el diccionario. Lo que hoy es exótico o raro mañana no tiene porqué serlo. No hace tanto tiempo los **canguros** eran unos animales exotiquísimos y desde el punto de vista zoológico y visto desde aquí lo siguen siendo. Sin embargo hoy a nadie le extraña hablar de los **canguros**.

Por cierto que lo del **canguro** es una cosa bastante curiosa. Su nombre es uno de los casos en que el idioma español se deja acomplejar por otros. Los primeros europeos que vieron **canguros** fueron españoles y les preguntaron a los aborígenes australianos cómo se llamaba aquellos animales y les contestaron "kangarú". Los españoles lo escribían así. Cuando nos cruzamos con los ingleses nos preguntaron como se llamaba ese animal que daba saltos por Australia y los españoles contestaron "kangarú". Debieron hacerlo de palabra porque inmediatamente los

ingleses lo transcribieron por "kanguroo". Nosotros nos acomodamos y al verlo escrito a los ingleses dijimos **canguro**. Hay una historia que no sé si es cierta o no que dice que **canguro** no es el nombre de ese animal sino que en el idioma de los aborígenes de Australia significa "no te entiendo".

Estos casos y los anteriores, como el de los **loricíferos**, nos pueden venir bien a la hora de seguir con el asunto de dar nombre a cosas nuevas. Muchas veces eso significa españolizar o castellanizar un nombre científico, convertir un nombre científico en nombre común. La mayoría de las veces ha de hacerse con nombres colectivos. Hay muchas especies de **loricíferos** pero nadie se va a poner a darle nombre a cada una de ellas porque se diferencien en que uno de estos pelitos sea más o menos largo. Tampoco vamos a llegar a semejante nivel.

Esto puede ser de especial interés para, por ejemplo, traducciones. En el texto de una novela si por casualidad aparece un nombre científico no queda nada bien un "latinajo". Esta situación no plantea demasiados problemas afortunadamente porque las lenguas románicas, como el español o el castellano, no tienen dificultades para derivar una raíz latina o con una raíz griega que son las que forman los nombres científicos, pero hay detalles que sí pueden dar lugar a problemas. Por ejemplo, estos otros animalitos que son unos relativos parientes de los loricíferos se llaman **kinorrincos**, un nombre horroroso por otra parte. Este nombre lo he visto escrito de muy diversas maneras: **kinorrincos**, también **quinorrincos**, o incluso así **cinorrincos**. Esta última denominación tiene una enorme cantidad de partidarios entre los lingüistas porque dicen que eso viene del griego "kinei" que significa movimiento y que en español da lugar a palabras como: cine, cinética, cinemático, cinequía, todas con "c", y por qué no vamos a hacer lo mismo. Yo personalmente prefiero utilizar la "k" por varias razones. Se trata de un nombre especializado y lo único que pretendemos es intentar acercarlo a nuestro idioma, pero si preservamos o conservamos en lo posible la grafía etimológica daremos más idea de aproximadamente qué significa un cultismo como ése que si no lo hacemos. Además nos estaríamos saltando un proceso de evolución natural. "Cine" viene del griego "kinei", pero viene evolucionando desde los griegos hasta aquí. Con los **kinorrincos** estamos haciendo este salto de golpe, y ésto es lo que no me parece natural. A parte de que en el fondo la razón para utilizar la "c" o incluso la "q" es que se le tiene, si no miedo, sí un poco de odio a la letra "k" que es una letra del alfabeto como cualquier otra. ¿Quién escribe hoy **koala** con "c"? Por la misma razón que se quiere poner **quinorrincos** con q porque no se quiere la "k" habría que poner koala con "c" y a nadie se le ocurre.

Sin embargo hay veces en que no es posible dejar de utilizar un nombre científico, por ejemplo en una traducción, y el único remedio para evitar que la fluidez del texto se vea afectada es anteponer a este nombre científico el de la categoría taxonómica, el de la categoría de la jerarquía sistemática a la que pertenece. Si hay que denominar a los gasterópodos que veíamos antes, pues podríamos decir los gasterópodos como tales o la clase gasterópodos o la clase Gastropoda (ya estamos con el "latinajo"). Lo que sí quedaría, a mi parecer, realmente feo o poco armónico, es hablar de los gastropoda.

Ya que estamos traduciendo ¿qué podemos hacer ante por ejemplo nombres comunes que en el idioma original existen como tales, pero que no tienen un equivalente en español, como tal nombre común, para una especie animal? Fundamentalmente éso ocurre en traducciones a partir del inglés ya que los ingleses tienen una tradición faunística de cultura general, en muchos casos ornitológica, muy extendida que hace que dispongan de nombres comunes para casi todo, y si no se los inventan que lo hacen muy bien. Pero en español no es así, ni mucho menos. Entonces qué hacer cuando uno se encuentra con un nombre común de un animalito en inglés y sin contrapartida en español. Hay dos soluciones: o inventas o calcas. Inventar es muy peligroso, no se lo aconsejo a nadie. Que inventen ellos. Pero calcar o traducir dicho nombre común a un nombre español o castellano, también tiene sus peligros. Hay veces que si no se hace con unas precauciones mínimas, consultando documentación o un zoólogo, podemos llegar al caso como por ejemplo ya ha ocurrido alguna vez con esta especie de las **auras** el *Cathartes aura* estas catartiformes de América que ahí se llaman siempre **zopilotes o auras**. Son una especie de buitros negros que en inglés se llaman "black vulture". Si hacemos un calco directamente, nos da **buitre negro**, otro animal completamente distinto aunque también es una catartiforme pero que no tiene nada que ver con los **zopilotes**.

Para evitar este tipo de riesgos, la intención fundamental de la charla que les estoy dando es la de que pongámonos de acuerdo entre una tribu y otra tribu y trabajemos juntos para evitar este tipo de cosas. Hay veces que cuando uno tiene que incorporar o tratar los nombre comunes en el diccionario, uno se siente un poco como Noé. ¿Qué especies incluyo en el diccionario y

por lo tanto salvo de perecer en el anonimato? ¿qué especies dejo en el rincón de los olvidos? Las hay que no plantean ningún tipo de problema: **tigre, canario, vaca**; pero hay otras que sí los plantean porque siempre encontraremos voces que se opongan a que las **ranitas de flecha envenenada** o los **loricíferos** o el **celacanto** estén en un diccionario.

Volviendo al ejemplo del **fletán**, personalmente prefiero pecar por exceso en un diccionario que pecar por defecto. Es muy decepcionante acudir a un diccionario y no encontrar algo; como un diccionario no es un libro que se lea de corrido, sino un libro de consulta, no se hecha de menos lo que no se busca, se hecha de menos lo que no se encuentra. ¿Qué hacer en un diccionario con el problema de esas sinonimias a que me refería antes? Aquí es cuando hechamos mano a las famosas listas patrones que hoy existen para algunos determinados grupos: aves, anfibios, reptiles; pero para otros grupos están absolutamente sin hacer. Ya quisiera yo empujar a mis colegas zoólogos a establecer listas patrón cada vez más abundantes y detalladas aunque sólo fuera para facilitar la labor de ampliar un diccionario.

Ésto que vemos aquí es una **urraca**. En el diccionario de la Academia se recogen ocho sinónimos de este animalito cuyo nombre científico es *Pica pica* y que circula por el diccionario de la siguiente manera: una **cotorra** es una **urraca**; la **gaya** es una **pega, urraca, marica, picaza**; la **gaza** una **marica, urraca, picaza**; la **marica** una **pega, picaza, urraca**; ... bueno, parece un trabalenguas. Lo único que hace es ir mandando de un sitio a otro y al final el usuario, lector o consultante del diccionario se acaba aburriendo, lo acaba dejando y se va a buscar otro libro si es que no abandona. El sentido común aconseja definir en un único sitio, y de los distintos nombres vulgares, escoger aquél que geográficamente esté más extendido o estadísticamente más usado; definir en ese nombre (y aquí es donde nos ayudan las listas patrón) y el resto de nombres remitirlos a éste por el sistema que utilice cada diccionario (cada uno usa el suyo y la mayoría no son demasiado malos). Si se establece un sistema de remisiones coherente y consistente y todas envían a un mismo sitio tendremos en gran parte solucionado el problema de la dispersión o de heterogeneidad o circularidad de definiciones o de remisiones como éstas.

Si además en esa definición aparece el nombre científico de la especie en cuestión no sólo damos información en el diccionario sobre el nombre científico de la especie consultada sino que con el nombre científico damos un punto de referencia o de conexión para que un lector más curioso o necesitado de información más especializada vaya a una obra más especializada donde encontrar la información que busca con la ayuda del nombre científico.

Si no existe ese nombre científico, puede que no seamos capaces de encontrar en una obra especializada a qué nos estamos refiriendo. Había definiciones en ediciones antiguas del diccionario que ponía un nombre indígena o americano y decía, pajarito de lindos colores. Si yo quiero saber más o saber realmente qué pájaro es ése, encontrar una imagen, saber si vive en la sabana, si vive en los árboles, si es marino, en esta definición no tengo ningún punto de referencia donde agarrarme para ir a buscar otra cosa.

Esta práctica de la inclusión de los nombre científicos ya la han llevado a cabo diversos diccionarios. Están entre los extranjeros, el famoso Signarelli, el Oxford, el Collins, incluso el diccionario Aurelio que es portugués; el Petit Robert también lo hace, pero de una manera un tanto anárquica porque no siempre da las mismas categorías taxonómicas por lo que puede llegar a dar problemas. Entre los de español hay diccionarios muy populares y muy consistentes en este sentido como por ejemplo el Vox, el Diccionario Histórico de la Lengua Española, en la parte que lleva hecha. En cuanto a los americanismos, los diccionarios que están publicando los alemanes, Heins & Berner contienen no solo los nombres científicos que corresponden sino que al final hay una lista de todos los nombres comunes que corresponde a cada nombre científico. Una especie de diccionario inverso en cuanto a relacionar los nombres vulgares con los científicos. Esto es de una utilidad enorme.

Els noms vulgars i els noms científics en zoologia: nomenclatures antagòniques?

Sra. Glòria Fontova

Responsable Servei de Consultes TERM CAT
(Centre de Terminologia de Catalunya)

Gràcies per la presentació de Laura Borràs. Espero que em sigui perdonada qualsevol imprecisió que pugui fer. Voldria, en primer lloc, agrair als organitzadors del col·loqui que m'hagin convidat a participar-hi. És evident que el tema que tractem aquí, a més a més de portar-nos cada dia molts maldecaps, també ens interessa molt. Quan a principis d'any vàrem tenir notícia que s'organitzava el Sisè Simposi Iberoamericà de Terminologia a La Havana, la meua companya Dolors Montes i jo no vàrem dubtar de participar-hi parlant precisament d'aquest tema. En aquest col·loqui reprenem novament aquesta qüestió. Espero que d'aquesta posada en comú dels diferents problemes que planteja a l'àmbit de la zoologia la qüestió dels noms comuns, en surti una via o un camí d'actuació.

Aquesta comunicació presenta aspectes molt pròxims a l'exposició d'en Fernando Pardos. Me'n alegro moltíssim que des de perspectives diferents confluïm en els mateixos problemes. Fins i tot alguns dels exemples que us comentaré són els mateixos.

Em centraré bàsicament en l'antagonisme o oposició d'aquestes dues tribus que ja esmentava en Fernando Pardos. Per una banda, la comunitat científica; el públic general o comunitat no especialista, de l'altre. Els primers afirmen, i amb molta raó, que la nomenclatura popular no serveix per a les comunicacions científiques. Els segons, el públic en general, els traductors i diferents usuaris, afirmen també amb molta raó que la nomenclatura científica no serveix per a la divulgació de coneixements.

En un context social com el que vivim actualment, una societat de la comunicació, el que cal és pensar que la ciència ha deixat de divulgar-se exclusivament a través de les comunicacions científiques. La ciència, actualment, ha buscat tots els canals possibles per a divulgar els seus coneixements. És obvi que cal buscar solucions per acostar les dues nomenclatures. L'objectiu del treball que us llegiré ara és precisament demostrar que hi ha lloc per a les dues nomenclatures.

Els noms vulgars i els noms científics en zoologia: nomenclatures antogòniques?

Les denominacions vulgars dels múltiples elements taxonòmics que componen la terminologia de la zoologia no són més que un cas particular de terminologia especialitzada. Com ja és sabut, la terminologia dels diferents àmbits d'especialitat evoluciona al ritme de les necessitats que sorgeixen a la societat. Actualment, la immediatesa dels intercanvis d'informació i coneixements entre un extrem i l'altre del planeta, generada bàsicament per la revolució dels sistemes comunicatius, ha provocat un augment vertiginós de necessitats terminològiques en tots els camps de la ciència i la tècnica.

La neologia s'ha fet omnipresent en aquells terrenys que, com la informàtica, les

telecomunicacions, l'enginyeria genètica o l'economia, es consideren els principals motors de progrés de la nostra societat. Hi ha, però, altres àmbits, com és el cas de la zoologia i no oblidem tampoc la botànica, aparentment no tan vinculats al concepte de progrés o avenç tecnològic, en què les necessitats neològiques també han posat al descobert un gran nombre de buits denominatius.

En aquesta ponència es pretén mostrar la necessitat de crear denominacions populars per a unes espècies animals que, paradoxalment, ja disposen d'unues denominacions científiques reconegudes internacionalment que les identifiquen. Es tracta d'un antagonisme denominatiu que reflecteix la visió diferent de dues comunitats -la científica i la profana- que, inevitablement, en la societat global que es perfila, es veuen obligades a entendre's i a complementar-se. No s'ha d'oblidar que, en aquest entorn comunicatiu, el català, en la seva condició de llengua minoritària, ha d'afrontar el repte de saber conjuminar la imparable tendència a la uniformització terminològica que exigeix el context internacional, amb la voluntat de mantenir la personalitat lingüística que garanteix la supervivència i la identitat cultural dels pobles.

La nomenclatura biològica i la nomenclatura popular

Un dels objectius principals de les ciències biològiques és descriure, mitjançant sistemes jeràrquics de classificació, els organismes i éssers vius de la natura. L'establiment de la nomenclatura científica utilitzada per la biologia ve regit pels codis de nomenclatura (1) que regulen internacionalment la creació i l'ús dels noms de les espècies zoològiques i botàniques. Aquest sistema nomenclatural, fonamentat en els criteris establerts per Linné, pretén superar les imprecisions i errors propis del lèxic popular i introdueix les denominacions binominals llatinitzades, de manera que el primer nom de la denominació correspon al gènere i el segon a l'espècie.

Les denominacions creades segons aquests criteris esdevenen símbols convencionals i arbitraris, universals i concrets, que serveixen de punt de referència i de vehicle de comunicació científica al mateix temps. Aquesta nomenclatura, però, mai no pot assolir un caràcter plenament definitiu perquè de fet està sotmesa a les revisions periòdiques que genera el constant progrés de les investigacions científiques. Sovint, els reajustaments de les classificacions dels grups taxonòmics que presenten un cert grau de provisionalitat suposen una porta d'entrada a la mai desitjada sinonímia.

Molt lluny de l'exhaustivitat i la inventariació que persegueix la biologia, sorgeixen, per una simple necessitat de comunicació i d'utilitat, les denominacions populars dels animals. Si bé la nomenclatura taxonòmica es fonamenta, per definició, en un criteri d'univocitat (hi ha un nom per a cada espècie definida) i, almenys teòricament, no hi ha espai ni per a la polisèmia ni per a la sinonímia, el llenguatge popular, generalment associat a força confusions i imprecisions (2), pot disposar, en canvi, d'una mateixa denominació per a designar espècies diferents, de diverses denominacions per a denominar una única espècie o, fins i tot, pot arribar a ignorar -o, com a molt, a assignar-los un nom genèric- aquelles espècies que, per raons diverses, no desperten cap mena d'interès.

Quan es fan errors com associar les aranyes als insectes, quan un ratolí es confon amb el mascle d'una rata o quan, en un terreny paral·lel com el de la botànica, denominacions com ara **pi blanc** i **pi negre** designen un mateix arbre, és quan es fa palesa la poca afinitat entre la nomenclatura popular i la científica. Si a aquesta situació afegim l'existència de variants dialectals, enteses com a diversitat lingüística per a uns i com a caos denominatiu per a altres, s'entén la necessitat que tenen els biòlegs d'aplicar i fer prevaler una única denominació, el nom científic, per a la immensitat d'espècies animals existents.

La divulgació dels coneixements científics i la vulgarització de la terminologia

Veiem ara com la divulgació dels coneixements científics en la nostra societat actual surt dels cercles específicament científics, i com això comporta que la terminologia que hi va associada s'acabi vulgaritzant o, fins i tot, banalitzant. En el nou escenari mundial de la globalització informativa i cultural en què es mouen les societats desenvolupades, i com a conseqüència directa del fet que la

informació arriba cada cop a més persones, s'ha produït un espectacular creixement de la població no especialista que ha esdevingut receptora de coneixements i, per tant, receptora de terminologia d'àmbits d'especialitat molt diversos. L'economia, la informàtica, la medicina, però també la zoologia o la botànica, entren cada dia a casa nostra a través de la televisió, de la pantalla de l'ordinador o dels llibres a què tenim accés.

En el cas concret de la zoologia, la divulgació dels coneixements relatius a les espècies animals de qualsevol indret del món ha generat noves necessitats denominatives que depassen els cercles estrictament científics o especialitzats. Aquest fet comporta una demanda social de noms vulgars que fa un temps hagués semblat del tot impensable i que afecta no tan sols les espècies autòctones, sinó també, i sobretot, les exòtiques. En aquest nou entorn, la nomenclatura llatina, tan habitual i entenedora per als científics, resulta feixuga i incomprendible per a una gran massa de població de nivell cultural elevat o mitjà que s'interessa per conèixer no tan sols la fauna del propi país, sinó també les espècies més allunyades del seu hàbitat immediat. Es tracta de receptors d'informació que exigeixen exhaustivitat i fiabilitat científica, però també proximitat lingüística amb la informació que els arriba, és a dir, denominacions transparents des d'un punt de vista semàntic i pertanyents al seu codi lingüístic habitual.

I és que, justament, l'altra cara de la moneda d'aquestes societats multiculturals i globalitzades que s'estan constituint ve definida per una vulgarització de la terminologia utilitzada en les diferents àrees d'especialitat, malgrat la contradicció que hi pot haver entre aquest fenomen de banalització terminològica i el procés de superespecialització i elitisme que viu actualment la ciència i la tècnica. El concepte de banalització no s'ha d'entendre, però, amb un valor pejoratiu, sinó en el sentit que el coneixement especialitzat, i la terminologia que li és pròpia, són cada dia més assequibles a la població general. Els termes científics i tècnics transcendeixen les fronteres dels àmbits d'especialitat i passen a formar part del lèxic comú de la població.

Aquest fet també repercuteix en la zoologia i ens obliga a tornar a pensar i a redefinir el concepte d'espècie exòtica, que s'entén actualment per espècie exòtica i, si més no, a replantejar la tendència, fins ara habitual, a denominar aquestes espècies únicament amb el nom llatí o científic. Com també deia en Fernando Pardos abans, gairebé ningú del nostre entorn geogràfic definiria el lleó, l'orca o el panda com a espècies exòtiques malgrat que no són pròpies del nostre hàbitat. Diversos factors, com ara la tradició literària, la presència -fins fa poc temps- d'una orca al Zoo de Barcelona o l'exhibició de pel·lícules cinematogràfiques infantils amb protagonistes animals, han fet perdre l'exotisme d'aquests animals que, a més de tenir un nom en català, sovint han esdevingut molt més familiars que algunes de les espècies autòctones del nostre país.

Actualment, han sorgit, però, d'altres factors, com ara la comercialització de nous productes, la divulgació científica o la simple circulació d'informació, que exigeixen, tant als especialistes com als terminòlegs, noves pautes d'actuació que permetin donar resposta a les mancances terminològiques de l'àmbit de la zoologia dins dels paràmetres que configuren la societat actual.

Necessitats denominatives

Les necessitats denominatives no són actuals, sinó que els naturalistes ja se les han plantejades des de fa molt de temps. Des de fa molt de temps, els naturalistes catalans han mostrat un gran interès per la recopilació i la sistematització de les denominacions tant de la zoologia com de la botànica. La situació lingüística del català, aparentment desavantatjada, ha afavorit que els especialistes d'aquestes matèries es dediquessin activament a recopilar o, dit amb altres paraules, a preservar les denominacions populars de les plantes i els animals autòctons. Els diccionaris de la llengua general i moltes obres especialitzades són el testimoni d'anys de treball d'inventariació.

Com ja és sabut, la ciència ha evolucionat sempre al compàs dels canvis que s'han produït en la societat. Qualsevol alteració o transformació social genera, tot sovint, nous replantejaments científics que afavoreixen l'evolució de les diferents àrees del coneixement humà. En aquest sentit Oriol de Bolòs (3) descriu amb molta claredat de quina manera els canvis sociològics que es van produir en la dècada dels anys seixanta van centrar l'atenció dels especialistes i van exigir noves reflexions metodològiques en el terreny de la botànica. D'una banda, l'èxode intens de població del camp a la ciutat va originar la pèrdua de bona part del vocabulari rural. D'altra banda, la progressiva tecnificació del treball del camp va fer que els agricultors perdessin la riquesa lèxica que els caracteritzava. Aquest empobriment de la terminologia popular es va

veure compensat, en canvi, per un augment gradual del nivell cultural d'una part de la societat que va començar a adoptar aquesta nomenclatura com a pròpia. Aquest nou context social justifica i explica plenament l'interès que van tenir els botanistes no tan sols per inventariar els noms de les plantes en català, sinó per establir també unes normes que contribuïssin a la selecció i a la fixació d'aquestes denominacions.

En les obres enciclopèdiques de divulgació general o en les de caràcter més especialitzat (4) publicades a partir dels anys setanta i vuitanta, la selecció dels noms vulgars d'animals i plantes va estar guiada per una intenció altament regularitzadora. Es van establir formes preferents o noms patró per a tots els animals o plantes d'interès, fruit, o bé d'un criteri de selecció entre múltiples formes existents, o bé de l'adaptació o derivació a partir de formes llatines o d'altres llengües properes.

Actualment, tots els especialistes i equips de recerca que treballen en l'establiment de la nomenclatura vulgar dels diferents grups taxonòmics de la zoologia, i també de la botànica, són conscients del rigor terminològic que han d'aplicar en els seus treballs. En aquest sentit, va ser important la publicació, l'any 1992, d'una guia (5), elaborada pel TERMCAT i aprovada pel seu òrgan normalitzador, el Consell Supervisor, que estableix els criteris per a la denominació catalana d'animals. Aquest document, que es va elaborar amb la voluntat de ser una eina útil a l'hora d'utilitzar criteris de selecció i de creació de noms d'espècies animals autòctones o exòtiques en català, va significar un primer pas en la definició, la cohesió i la normalització d'aquest criteris. En els darrers anys, però, l'allau de demandes denominatives en el terreny de la zoologia, provocada pels canvis socials que ja hem esmentat, ens obliga novament, i aquest col·loqui n'és una mostra ben representativa, a reflexionar sobre el tractament que han de rebre les denominacions de les espècies animals autòctones i exòtiques.

En aquest punt, creiem oportú destacar amb alguns exemples la importància de l'existència de denominacions vulgars. El cas com ja ha comentat en Fernando Pardos del *Rheinhardtius hippoglossoides* ens il·lustra de quina manera una espècie exòtica pot tenir necessitat de naturalitzar-se d'un dia per l'altre a casa nostra. Es tracta d'un peix d'aigües boreals que habita, sobretot, les costes del Canadà i que, fins fa pocs anys, no tenia cap denominació catalana establerta. Els problemes que es van produir entre un grup de pescadors espanyols i les autoritats canadenques a causa de la pesca d'aquest preuat pleuronèctid, inexistent a les nostres costes, va fer famós un peix que fins aleshores es comercialitzava com a "llenguado congelat". L'anomenada "guerra del fletán" va provocar, simultàniament, una guerra terminològica per intentar establir el nom vulgar més adequat per a denominar aquest peix en català i difondre'l en els mitjans de comunicació que ens ho reclamaven. La necessitat de trobar una solució ràpida va generar la difusió -a banda de les vacil·lacions entre **fletán**, **fletà** o **halibut** (en anglès, "greenland halibut") de veritables disbarats terminològics, entre d'altres el d'assignar-li la denominació de **rèmol**, forma que correspon a un peix de la família dels escoftàlmids, que no té res a veure amb el peix que, finalment, i de manera provisional, es va batejar amb el nom d'**halibut negre**.

En l'àmbit de la ictiologia, tot i el gran pas endavant que va significar la publicació d'una nomenclatura oficial catalana de les espècies pesqueres d'interès comercial (6), encara hi ha moltes espècies d'introducció comercial més o menys recent, com ara el *Cyclopterus lumpus* o el mateix *Rheinhardtius hippoglossoides*, que no tenen una denominació vulgar fixada en català. De vegades, això no significa que no hi hagi cap nom vulgar per a designar aquestes espècies sinó que, ben al contrari, hi ha massa alternatives divergents que no afavoreixen gens la fixació d'una única denominació vulgar. És el cas, per exemple, del *Cyclopterus lumpus*, un peix escorpeniforme del mar del Nord, els ous del qual constitueixen una menja semblant al caviar genuí, i que, segons les obres de referència consultades, pot rebre els noms de **ciclòpter**, **lumpus** o **lump**.

A banda d'aquests productes de consum, hi ha altres casos que també generen necessitats denominatives que afecten directament la terminologia zoològica. Molts dels assistents a aquest col·loqui estan al cas dels documentals sobre la fauna i la flora d'altres països que emet diàriament la televisió catalana. Es tracta de programes amb una clara finalitat divulgativa i, majoritàriament, d'origen anglosaxó, en què qualsevol espècie, petita o gran, es denomina amb el corresponent nom vulgar. En la majoria dels casos, el català no disposa de formes establertes per traduir la infinitat de denominacions angleses que apareixen en aquests documentals. És clar que, en aquest context, la nomenclatura llatina, malgrat que científicament sigui la més rigorosa, no és la més adequada per incidir en el públic televisiu. No es pot pretendre que formes com *Charina bottae* o *Crotalus viridis* s'assimilin amb la mateixa facilitat que **boa de goma** i **cròtal de les praderies**, respectivament.

Aquest mateix problema sorgeix també en l'elaboració i la traducció, cada dia més freqüents, d'atles, enciclopèdies o guies sobre la fauna de llocs propers o llunyans. Igualment, la funció divulgativa dels museus, els parcs zoològics, els parcs naturals o els aquàriums propicia la consignació dels noms vulgars de les espècies exposades al costat del nom científic, sobretot si en la retolació d'aquestes espècies apareixen també els noms vulgars en altres llengües. En aquest sentit, el projecte d'actualització dels rètols que denominen les espècies animals exposades en aquest museu ens ha permès confirmar, un cop més, que la tasca no és gens fàcil i que els terminòlegs no la poden dur a terme sense l'ajut dels especialistes: identificar exactament l'espècie que és objecte d'estudi, conèixer les denominacions que rep en les diferents llengües i, especialment, en la llengua d'origen (que no sempre coincideix amb la llengua a través de la qual es transmet) i decidir en cada cas si és preferible adaptar el nom original o el vehicular, fer un calc o bé elaborar una proposta denominativa nova són aspectes complexos que exigeixen uns criteris lingüístics i científics clars i fiables en què es pugui basar l'elaboració d'una nomenclatura vulgara zoològica.

La constatació d'aquestes necessitats no ens ha de fer oblidar, però, que s'ha treballat i es continua treballant en l'establiment de les denominacions vulgars de les espècies animals autòctones i foranes, tot i que de manera molt variable segons els grups taxonòmics. Les actuacions dutes a terme en els terrenys de l'ornitologia, l'herpetologia, la ictiologia o, fins i tot, en l'àmbit de les plagues que afecten els conreus o els treballs que, actualment, s'estan elaborant per a establir les denominacions catalanes dels mamífers del món són cabdals per a la confecció del teixit terminològic de la zoologia.

Justament aquest matí ens ha arribat a les mans el "**Lèxic de les plagues i malalties dels conreus de Catalunya**" elaborat per Claudi Barberà, un dels ponents d'aquest col·loqui. En llegir la introducció, he vist que un dels objectius de l'obra és el de vulgaritzar els noms que s'hi recullen. És a dir, donar-los a conèixer en el sentit que parlàvem ara de la vulgarització. Divulgar els coneixements implica vulgaritzar-los, apropar-los al públic en general. De tota manera, això no és tan fàcil i no tots els especialistes ho veuen de la mateixa manera.

L'actitud o el paper que juguen els especialistes en la creació de les denominacions vulgars dels animals

Malgrat l'interès històric que han demostrat els científics en general per preservar i, en molts casos, per sistematitzar les denominacions vulgars associades als noms llatins, actualment podem observar una doble actitud en aquest grup d'especialistes. D'una banda, els científics que treballen en àmbits acadèmics i que, en general, no tenen un contacte directe amb el públic no especialista, no solen ser gaire favorables a intervenir en l'elaboració de propostes denominatives vulgars, sobretot pel que fa a les espècies exòtiques. En molts casos, no entenen la necessitat de crear denominacions noves i, per a ells, artificioses, quan ja hi ha una terminologia universal i unívoca, la nomenclatura llatina, que serveix de referència. Sovint, doncs, es mostren reticents, tal com ells diuen, a "inventar noms" malgrat que, paradoxalment, també s'inventen noms en llatí cada cop que es descobreix una nova espècie o un nou matís en els grups taxonòmics.

D'altra banda, els especialistes que treballen en institucions que tenen com a objectius principals la conservació de les espècies, la divulgació científica i l'educació d'un públic no especialista, solen estar molt més sensibilitzats pel problema que plantegen les denominacions vulgars. No ens ha de sorprendre, doncs, que justament sigui d'aquestes institucions d'on surten, majoritàriament, els projectes d'establiment de nomenclatures vulgars o les iniciatives d'organització de fòrums de discussió, com el que avui ens acull en aquest museu, sobre aquest tema.

També és cert, i cal tenir-ho en compte, que la diferent actitud dels especialistes té molt a veure amb el fet que no tots els grups biològics poden ser tractats de la mateixa manera. Hi ha àmbits, com ara el dels peixos o, especialment, el dels invertebrats, en què la sistematització taxonòmica, i també terminològica, esdevé molt complexa a causa del gran nombre d'espècies existents. Les classificacions dins d'aquests grups no solen estar tan fixades com en el cas dels mamífers o dels ocells. Els invertebrats, específicament, solen tenir una difusió molt més limitada, no hi ha gaires denominacions vulgars -ni en català, ni en les altres llengües- de les espècies exòtiques ni tampoc de les autòctones. És lògic, doncs, que els taxonomistes que treballen amb invertebrats se sentin molt més impotents que els especialistes d'altres branques a l'hora de fer propostes neològiques que els que treballen amb mamífers o amb ocells,

especialment quan aquestes propostes s'han de fer d'una manera aïllada, sense disposar d'una visió taxonòmica de conjunt o d'uns criteris generals. En tot cas, el que es fa patent és que cal dur a terme una reflexió conjunta, científics i terminòlegs, per establir les necessitats reals en aquesta matèria. Potser s'arribaria a la conclusió que no és possible ni tampoc necessari denominar-ho tot, però que és molt important, en canvi, establir uns criteris generals que serveixin, almenys, per treballar amb dades fiables i de manera ordenada.

I és que, en definitiva, la terminologia de la zoologia no difereix gens de la terminologia de la resta dels llenguatges d'especialitat. Amb solucions terminològiques puntuals i aïllades no és possible seguir els mateixos criteris cada cop que es denomina una nova espècie, perquè aquests criteris només es poden establir tractant tots els casos de manera conjunta. Cal poder arribar a resoldre, doncs, de manera sistemàtica, interrogants com, per exemple, si és possible establir una forma genèrica -tal com fan altres llengües, com ara l'anglès- per a denominar totes les espècies ornitològiques de la família Ardeidae, tenint en compte la dispersió de formes que existeix en català segons l'espècie (**martinet, bitó, agró, berrat pescaire, esplugabous**, etc.); cal resoldre interrogants com per exemple si, a l'hora de crear neologismes, són preferibles les formes sintagmàtiques, o bé és millor utilitzar formes sintètiques; si en el moment de crear una denominació sintagmàtica cal donar preferència a les característiques morfològiques de l'animal, a la distribució geogràfica, o bé al nom del naturalista que l'ha descobert; si és millor utilitzar, en les espècies que ho requereixin l'adjectiu tacat o pigallat, ratllat o llistat, de l'Afganistan o afganès, cuallarg o de cua llarga, etc. El tractament d'aquests problemes, que serà diferent segons les característiques de cada grup zoològic, només es pot dur a terme a partir de treballs sistemàtics que permetin crear sèries denominatives veritablement fiables i homogènies.

Necessitat d'una planificació terminològica per a la zoologia

Sense una planificació terminològica per a la zoologia és impossible de treballar. En les dades estadístiques relatives al volum de consultes terminològiques ateses anualment pel TERMCAT es reflecteix, de manera evident, la necessitat de disposar d'una àmplia nomenclatura vulgar referida a les espècies animals. Segons les dades anuals corresponents a l'any 1997, un 15% de les demandes terminològiques van correspondre a l'àmbit de les ciències de la vida. No deixa de ser significatiu comprovar com aquest percentatge es va situar molt per sobre del 9% de consultes referides al camp de la informàtica, del 7% de l'economia o del 5% de les telecomunicacions, per esmentar tan sols algunes de les àrees de màxima presència social. Aquestes xifres, que, amb tota seguretat, es veuran incrementades quan s'acabi aquest any, demostren la urgència d'iniciar actuacions terminològiques que puguin donar una resposta sistemàtica als buits denominatius existents.

La immediatesa comunicativa que caracteritza la societat actual agreuja el problema dels nombrosos professionals de la llengua que han adquirit el compromís de convertir un text -relatiu a la fauna i a la flora que habita qualsevol racó del planeta i que ha estat concebut i elaborat en una llengua diferent de la nostra- en un producte final que ha de poder expressar-se en català i com més aviat millor. Tot i que, sovint, gràcies a la bibliografia existent i a la tasca dels especialistes en la matèria, aquests professionals poden disposar, amb la urgència amb què les reclamen, d'una bona part de les denominacions catalanes sol·licitades, el cert és que la feina diària dels terminòlegs es veu obstaculitzada per l'elevat nombre de casos que no es poden resoldre amb els recursos actualment disponibles.

Aquesta mateixa immediatesa informativa que ens empaita juga moltes vegades, però, a favor nostre. Seria injust ignorar que un dels recursos documentals més explotats pels terminòlegs que treballen per a donar una resposta ràpida a les demandes que arriben diàriament d'aquestes àrees és, precisament, la xarxa Internet. En un temps rècord és possible buscar informació sobre un mamífer australià del qual només es coneix el nom en anglès o d'un peix que habita únicament les aigües de Califòrnia. Generalment, si la navegació per la xarxa resulta òptima, es pot obtenir una informació molt valuosa sobre l'espècie buscada que permet als especialistes suggerir l'ús d'una denominació catalana, tot i que sigui d'una manera més o menys provisional. Com ja s'ha dit, però, la majoria d'especialistes són reticents a una creació neològica *ad hoc* que, lògicament, sense un treball terminològic al darrere, corre el perill de ser equívoca, dispersa i poc útil.

Ja sabem que les pautes que regeixen la creació neològica són diferents en cada àrea d'especialitat. En aquest sentit, la zoologia és ben singular perquè disposa d'una nomenclatura

científica establerta que, si bé en un nivell supralingüístic facilita la comunicació entre les diverses comunitats lingüístiques, en un nivell intralingüístic, i en àmbits no científics, interfereix la comunicació entre els usuaris de la llengua. És, doncs, dins de cada comunitat lingüística, i segons les necessitats denominatives, l'estructura lingüística i la tradició neològica, entre altres factors, que s'han d'emprendre les actuacions necessàries en matèria terminològica per poder establir una nomenclatura popular que coexisteixi harmònicament amb la nomenclatura científica.

Només en el marc d'una planificació terminològica constituïda a priori és possible definir amb precisió les diferents actuacions que cal dur a terme: analitzar les àrees o subàrees en què la intervenció ha de ser més prioritària, definir els productes terminològics més adequats segons les matèries i els destinataris a qui van adreçats, implicar institucions i organismes per tal que promoguin i patrocinin l'elaboració d'aquestes terminologies, crear òrgans o comitès consultius d'especialistes que avalin la validesa conceptual de les denominacions establertes i l'ús dels neologismes proposats, coordinar l'elaboració de treballs terminològics d'aquestes matèries i, finalment, impulsar la divulgació i la implantació de les terminologies elaborades.

En aquest marc, i amb la iniciativa de les institucions que han d'acollir i afavorir aquest tipus de projectes, el consens ampli dels especialistes en la matèria i la coordinació terminològica dels organismes competents, la nomenclatura vulgar de les espècies zoològiques, i també de les espècies botàniques, en llengua catalana es pot bastir i consolidar de manera que, juntament amb la nomenclatura científica que la caracteritza i amb les denominacions vulgars de les altres llengües de cultura, pugui estar disponible per als múltiples usuaris que la requereixen. Creiem que el repte neològic que ha d'afrontar la zoologia catalana en aquest final de segle és, sense cap mena de dubte, força engrescador. Gràcies.

Referències

- (1) *Nomenclatura biològica: código internacional de nomenclatura botánica: código internacional de nomenclatura zoológica*. Ed. Blume, Madrid.
- (2) ALVARADO BALLESTER, R., 1982. *De nomenclatura: juxta praeceptum aut consensu biologorum. Tecnicismos, cultismos, nombres científicos y vernáculos en el lenguaje biológico*. Real Academia Española, Madrid.
- (3) BOLÒS, O. DE, 1970. La formació del llenguatge botànic català. A: *Estudis romànics, XIII*: 209-224. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- (4) *Història Natural dels Països Catalans* (15 volums), 1986-1992. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- (5) TERM-CAT. Centre de terminologia. Consell Superior, 1992. *Guia d'establiment de criteris per a la denominació catalana d'animals*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya (criteris lingüístics per a la terminologia, 3).
- (6) ALEGRE, M., LLEONART, J. & VENY, J., 1992. *Espècies perqueres d'interès comercial: nomenclatura oficial catalana*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

Col·loqui

Xavier Parellada: treballo en el Servei de Protecció de la Fauna de la Generalitat i estic sensibilitzat amb el tema de conservació dels noms populars. A vegades el que ens trobem per motius de feina és amb la necessitat d'haver de donar nom a espècies que s'acaben de descriure i que no en tenien. Es tracta d'espècies que s'han de protegir perquè tenen un estatus molt crític i es competència nostra el garantir la seva supervivència. Crec que ja es fan les consultes que cal al TERMCAT a través de Eduard Parés qui és un dels que més us consulta.

Hi ha un tema amb el qual m'he perdut una mica i és respecte als noms populars. Per això faré la consulta a Fernando Pardos, la faré en castellà a fi de facilitar-li la comprensió: hace un par de años salió una lista patrón de aves en la cual se habían modificado mucho los nombres vulgares existentes y en algunos casos incluso de forma sorprendente y poco explicables, como por ejemplo el **lagópodo alpino**, que es la **perdiz nival**. Esta especie vive en el Pirineo, pero nadie de allí le dará este nombre y aunque taxonómicamente hablando no sea una perdiz, no veo la necesidad de cambiarle el nombre. Hay otras especies como por ejemplo en aves rapaces, el **águila calzada** que pasó a **aguililla calzada** y el **águila perdicera** que pasó a **águila azor perdicera** cuando las dos están en el mismo género lo que hace poco comprensible este cambio de nombre y conlleva la pérdida de sus nombres populares. ¿Hay una tendencia a sistematizar los nombres populares existentes y consecuentemente a provocar la correspondiente pérdida de nombres populares?

Fernando Pardos: yo por lo que me cuentas estoy más de acuerdo en conservar el **águila culebrera** como tal **águila culebrera** y el **águila calzada** como tal **águila calzada** y la **perdiz nival** como **perdiz nival**. El hecho de que se les cambie el nombre en una lista patrón que aparece ahora va un poco en el sentido de lo que os decía, de lo artificioso que son estas listas sobre todo, si como parece (no he consultado esta lista) no está suficientemente sustentada por algún criterio. Mucho me temo que los criterios válidos desde un punto de vista de taxonomía científica para cambiar un nombre científico por otro, cosa que se hace todos los días, incluso con unos mecanismos que están perfectamente delimitados en los códigos de nomenclatura, se ha querido trasladar, transportar o adaptar para hacer una lista patrón. Esos criterios, creo personalmente que no son adaptables para confeccionar una lista patrón. A un animalito llamado **perdiz nival** quizá el nombre de **lagópodo alpino** le fuera más correcto, pero el grado de corrección no me parece una de las características importantes para un nombre común. Lo importante para un nombre común es que sea esto, común. Si todo el mundo le llama **perdiz nival** no intentemos forzar a la gente que le llamen **lagópodo alpino**. Otra cosa sería que en el Pirineo catalán se le llamara **perdiz nival** y en el Pirineo aragonés se le llamara **lagópodo alpino**. Entonces habría que decidir o consensuar algo. Si no es así, lo único que se consigue es aumentar la confusión y no creo que ésto sea muy adecuado. Por esta razón decía que se pueden utilizar las listas patronas como puntos de referencia pero no creo deban ir a misa.

X. Parellada: en este caso la lista procede de la Sociedad Española de Ornitología y es de ámbito mundial.

F. Pardos: claro, éste es el peligro: intentar oficializar. Ahora resulta que se adopta esa nueva lista patrón y la tomamos como la Biblia. Pues no debe ser así. Lo suyo es que la Biblia sea su nombre científico, y éste sí debe ser invariable; luego puede ocurrir que en esta obra de difusión mundial a ese animalito de nombre científico tal se le llama de esta manera o de esta otra, por esta serie de razones. Pero obligar a adoptar un nombre común se me hace utópico, precisamente porque son nombres comunes, no científicos. Parece que estoy hechando piedras sobre mi propio tejado como científico, sin embargo lo que intento hacer es delimitar el carácter que tienen las dos cosas. Otra cosa es que en algún momento los terminólogos, y yo también me lo considero, tengamos que tender hacia una uniformidad, pero esa uniformidad no debe entenderse en el sentido de lista obligatoria.

¿Qué deducimos de todo ésto? Para mi debería llamarse **perdiz nival**. Hay quien opina que **lagópodo invernal**; muy bien pero que se sepa que todo el mundo le conoce como **perdiz nival**. No creo que nadie tenga el marchamo suficiente a no ser que sea el Código Internacional Nomenclatura, para decir que esto se llama **lagópodo invernal** y no **perdiz nival** y a quien le llame **perdiz nival** lo castigamos de cara a la pared.

Marc Martín: treballo al parc de Collserola haciendo viajes de grupo y quisiera aprovechar la

oportunidad para comentar algunos casos que me han ocurrido. A veces el consenso de un nombre dentro de una lista patrón lleva el peligro de hacer perder otras denominaciones locales como es el caso anterior que mencionábais. Cómo se hace el consenso es un factor preocupante ya que muchas veces la cantidad de gente que puede utilizar un nombre aunque parece local es grande. Como ejemplo el caso de la **lavandera** o la "cuereta" en catalán, en Barcelona se la llama "cuereta", el Lleida "pastereta". Si preguntamos a la gente de Barcelona qué pájaro es, pocos lo reconocerán, en cambio en Lleida, al ser una ciudad más rural, seguramente lo identificará más gente. Es decir el área geográfica es mayor para el nombre de "cuereta", pero la cantidad de gente que lo reconoce es mucho menor.

Creo que el consenso es importante pero aunque se pueda consensuar un nombre conviene no olvidar todos los otros, ya que al tratarse de zonas más rurales quizás también tengan menos acceso a la información (aunque no tiene por que ser así). Seguramente quienes se encargarán de llegar a un consenso serán los zoólogos, los lingüistas situados en centros de investigación,... todo ello parece un poco complicado. Quisiera comentarte una propuesta que hace referencia al caso de la **urraca** que comentabas: sería aceptar **urraca** porque es el que más se usa y los otros nombres darlos como referencia de **urraca**, pero sin excluirlos del diccionario, incluso si es posible indicar la localización.

F. Pardos: era éso lo que yo proponía. La definición o la descripción que vaya a la voz de **urraca** indica la preferencia de uso o la extensión de uso de este nombre, pero todos los demás deben de estar en el diccionario diciendo éste es otro nombre para **urraca**.

Marc Martín: incluso sería recomendable que no sólo sea una discusión entre zoólogos y lingüistas sino que también vayan a buscar otros marcos sociales que utilizan otros nombres y los tengan en cuenta.

F. Pardos: evidentemente. Por ejemplo, vamos a mejorar el diccionario si marcamos geográficamente el nombre **pizpita** o el otro nombre de **urraca**, **pega** y después se asocian a **urraca**. A lo mejor si es un nombre que se utiliza entre agricultores porque puede ser una denominación conocida en la agricultura, entonces además puedo marcar la utilización gráfica, social, del tipo que sea de esa palabra, y estoy dando todavía más información. Respecto a las listas patrones, ocurre a menudo que un pajarito del que la lista patrón dice que es el **correlimos zarapitín** después resulte que la gente que vive donde están estos limícolas del borde de la playa, no le llamen así sino de cualquier otra manera. Pero como resulta que son pocos o localmente restringidos, el que decide es el autor de la lista patrón.

Marc Martín: discrepo en una cosa que has comentado antes, respecto a que a veces se vulgariza un nombre científico, como los ejemplos dados de *Coluber viridiflavus*, *Triturus cristatus*. Yo creo que en muchos casos el proceso ha sido al revés.

F. Pardos: sí, desde luego, hay muchos casos en que el proceso es al revés. La mayoría de los nombres científicos lo que han hecho ha sido poner en latín la denominación vulgar.

Glòria Fontova: de tota manera, vull afegir una solució a aquest problema que comentaves tu. La solució és que en l'elaboració d'aquestes llistes patrón, d'aquestes nomenclatures que tenen voluntat de ser oficialitzades, hi treballin especialistes i lingüistes (però lingüistes amb molts coneixements) amb la participació de dialectòlegs per tal que hi quedin incloses totes les variants que cal, i que es doni prioritat a aquells noms que des del centralisme que ens caracteritza considerem la variant dialectal quan poden arribar a ser espècies endèmiques d'aquell lloc. De fet, en el cas de les espècies pesqueres d'interès comercial a l'hora de confeccionar el diccionari es varen tenir en compte tots aquests factors i hi ha entrades del diccionari en què figura com a terme principal un nom que es molt típic de, per exemple, les illes Balears i no pas d'aquí. Això seria la utopia.

Marc Martín: pot ser un problema principalment en el cas de la gent de Flix, suposem per cas que evidentment jo no els hi podria dir això és **llentiscle**, això és una **gatosa**, perquè per ells serà una mata d'**argelaga**. Jo només els hi podré dir aquí nosaltres en diem això i això, a no ser que fossis un gran lingüista que haguessis nascut a Flix, aleshores potser seria diferent.

F. Pardos: la solució, si es que existe o podemos llegar a ella, está aquí, en la colaboración. Vuelvo a repetir, el problema de las listas patrón es que las hacen sólo los zoólogos. Si no fuera así,

probablemente tendrían a un lingüista o dialectólogo al lado que les diría: eh! cuidado, porque lingüísticamente está tratando con nombres. Una lista patrón sirve para poner nombres no para saber de animales; si estás trabajando con un nombre, atiende a los criterios que te voy a contar. Y viceversa. Pero desde luego lo que sí hace falta es que los dos se pongan de acuerdo y si este criterio nos queda claro hoy, habremos avanzado mucho.

Verónica Morcillo: yo soy traductora. Traduzco videos de caza y de pesca. Suelo traducir del francés y tengo a menudo problemas con nombres de peces. A veces me encuentro con nombres que son tan locales que ni siquiera encuentro la palabra en el diccionario monolingüe y por lo tanto es casi imposible encontrarla en el bilingüe. Francesc Uribe ya ha recibido más de una llamada mía preguntándole ¿qué es este animal? A veces tengo el vídeo y por las características físicas puedo saber más o menos de qué pez se trata, pero la mayoría de las veces no es seguro. Si dispones del nombre científico, todavía es posible encontrarlos en manuales de consulta que por otro lado son difíciles de encontrar. De manera que en la traducción de un texto tardas a lo mejor una hora, y en buscar tres nombrecitos te estás tres o cuatro. Me gustaría pues saber si tenéis información sobre manuales de consulta y si hay un TERMCAT castellano. Da un poco la sensación que nos hemos olvidado del castellano, como si el catalán necesitara afianzarse y el castellano ya no, y ésto no es así para nada. Cada vez que se tiene que consultar algo, hay muchas más facilidades para consultarlo en catalán que no en castellano ¿qué soluciones hay?

F. Pardos: soluciones no te puedo dar ninguna, no hay una obra de referencia o un TERMCAT en castellano. Lo que sí te puedo decir es que ahora mismo la Real Academia Española acaba de abrir una página en Internet donde se pueden hacer consultas al menos en todo lo referente a nombres comunes de animales, consultas que me van a llegar todas a mí.

V. Morcillo: ¿me puedes dar la dirección?

F. Pardos: la dirección es **www.rae.es**. Ahí te aparecerá también un pequeño cuestionario pues nos interesa saber el tipo de actividad que ha generado la consulta. No es lo mismo que lo pregunte un niño de un colegio o de gente que pide que se le mande bibliografía de San Juan de la Cruz que una pregunta del estilo de la tuya que pasaría directamente a la comisión académica correspondiente y que seguramente me caería a mí. Al recibir la consulta, lo que yo haré es el tipo de investigación del que tú te quieres librar, es decir me vas a pasar la pelota.

G. Fontova: m'agrada que hagi plantejat això, doncs hi ha molts traductors que accedeixen al servei del TERMCAT i volen una solució immediata i nosaltres també ho hem de buscar. Com tu molt bé has dit la traducció d'un text potser la fas amb una hora, però els noms d'alguns animals potser et donin feina dos o tres dies. Sovint, ens arriben llistes de traductors de més de cinquanta denominacions i volen rebre la resposta el mateix dia. Això no es fàcil per ningú, ni per als traductors ni per a nosaltres, els terminòlegs. Les hores de feina no ens les treu ningú.

F. Pardos: lo que no significa que no se te vaya a contestar, pero a la mejor se tarda tres meses en contestar ya que desde que se ha abierto la página de internet de la Academia hay un aluvión de consultas.

V. Morcillo: si yo te envío una pregunta de cómo se llama tal animal y te lo digo en francés ¿me lo vas a encontrar? ¿te tengo que dar el nombre científico? ¿y si sólo tengo el nombre común en francés o en inglés?

F. Pardos: Cuanta más información me des, mejor. Si me das el nombre científico más facilidades tendré para buscar. Si sólo tienes el nombre común, me lo das y ya veremos. Me refiero a que evidentemente, yo desde la Academia o los compañeros que vayan a trabajar en la consulta puede que tengamos acceso a información o a libros o a diccionarios de francés más completos que tú desde tu casa. Es decir si yo tengo una enciclopedia en veinte tomos, probablemente tú no lo tengas y yo voy a ir a buscarlo a allí y a lo mejor ahí tengo más probabilidades de encontrarlo. Pero ésta va a ser la única diferencia, por lo demás el trabajo de ratón de biblioteca es exactamente el mismo.

V. Morcillo: si, pero tu dirección es como más en línea recta y la mía no.

F. Pardos: claro, eso sí.

Marta Goula: jo ja havia parlat molt amb tu Glòria Fontova, no se si t'enrecordes. Et volia fer una pregunta. En quina freqüència adapteu com a noms vulgars els noms dels gèneres? A vegades els noms dels gèneres són molt ortopèdics, però d'altres vegades venen molt fluïts. Seria la solució per no perdre fluïdesa lingüística i tampoc perdre la traça doncs estem arribant a situacions molt absurdes amb el català i l'anglès. Els articles científics, ara tenen la caritat cristiana de posar-te el nom del gènere i l'espècie al començament, però després fan servir per evitar una nomenclatura binomial quatre paraules per poder-lo diferenciar de l'altre molt proper i li posen noms com: **l'àcar de potes llargues i taques verdes que neix a la primavera**, en lloc de donar-li un nom científic. No hauriem de caure en aquest absurd.

Moltes vegades amb el nom del gènere ja estàs sobre la pista i no sé si ho feu servir molt freqüentment.

Després voldria fer una altra pregunta, encara que suposo que la resposta és obvia, però jo no ho sé. Al fer la troballa o una vegada acordat el nom vulgar suposo que deveu tenir el diccionari amb la corresponent nomenclatura científica. Es pot consultar això d'alguna manera amb certa facilitat?

G. Fontova: en resposta a la teva primera pregunta, el nom del gènere el fem servir sempre que podem. La tradició anglosaxona bateja qualsevol cosa. Els especialistes no són gaire favorables a batejar-ho tot. Sempre que ens en podem sortir citant només el nom del gènere (a molts documentals) ja no cal anar més lluny.

Pel que fa a la segona qüestió, et diré que totes les troballes no es recullen a cap diccionari ni se'n està elaborant cap. Les respostes que donem poden sortir de llocs diferents: les que trobem documentades en obra de referència, ja estan documentades; les propostes denominatives que fan els especialistes o, si no hi ha especialistes, intentem fer nosaltres de la millor manera possible de moment queden recollides a la nostra base de dades de manera que sempre que ens arriba una consulta igual difonem el mateix.

El treball que caldria fer ara és decidir què cal fer amb totes aquestes solucions aïllades i puntuals que al llarg dels anys hem anat donant, que n'hi ha moltes. S'haurien d'agafar tots aquests noms i intentar sistematitzar-los per grups, per exemple. Ara hem treballat els ocells i el grup de mamífers s'està fent amb un grup de recerca del Zoo. Cal fer-ho. Hi ha molt material i se'n pot crear molt més. En tot cas, les dades que difonem sempre coincideixen perquè les tenim totes recollides. De cara a l'any que bé, el centre té la intenció de donar a conèixer aquestes dades a través d'Internet, al menys pel que fa a totes les dades més fiables i que ja han estat treballades pels especialistes.

Laura Borrás: jo també voldria respondre a la Verònica. Hi ha una llista que ara no recordo exactament com es diu, però si t'interessa t'ho puc dir, que es una llista terminològica en la que pots fer preguntes i hi ha discussió sobre temes. T'ho pots dir per exemple, hi ha aquest animal que no ser quina denominació te, i preguntar si te denominació i pots rebre respostes de molta o poca gent al respecte o de ningú. Es una altre via que et pot ajudar.

També hi ha bases de dades terminològiques en CD room, això potser la Glòria en sap més que no pas jo, on suposo que també hi ha noms d'animals. Tot i que potser algunes estan una mica desfassades (es desfassen molt ràpidament): Euredicaltom es una, Termium es una altre (però en traducció jo no les he utilitzat mai i no ser fins a quin punt poden ser útils).

G. Fontova: de fet un recurs (més que no els diccionaris escrits) que actualment es molt i molt productiu es la consulta directa a Internet. Tu tens un nom francès, com que pots entrar delimitant per llengües, probablement hi puguis trobar el nom científic. Una vegada tinguis el nom científic podràs trobar denominacions en qualsevol llengua. No sempre les trobaràs totes, però si trobes el nom científic i això sol ja t'obre una porta a poguer buscar a obres més especialitzades. El que sí que has d'anar molt en compte i has de ser molt prudent en la recerca. Al cap i a la fi sempre hauràs d'acabar consultant a un especialista, es la únic garantia que tens per donar una resposta adequada. En el treball diari que nosaltres fem es una de les fons primordials que utilitzem.

Com deia la Laura sí que també hi ha diccionaris en format de CD room, com ara per exemple (ara no en recordo el títol), però el que tenim a la feina es sobre els mamífers del món, en anglès que et dona el nom en anglès i el nom en llatí, res més.

Jo penso però que fen una recerca documental a Internet pots trobar molta informació.

Causes d'errors en l'elecció de noms estàndard d'animals

Sr. Miquel Duran

Ex-director, Laboratori Oceanogràfic de les Balears

En el curs de la revisió que estic fent de la nomenclatura catalana dels peixos marins, he comprovat l'existència d'errors i inexactituds -a voltes molt greus- tant en els noms que han estat proposats com a nom estàndard d'algunes espècies, com en l'establiment d'equivalències entre diferents ictiònims catalans.

Les causes de tals inexactituds són diverses, i en general són conseqüència d'un mal costum practicat reiteradament pels autors que s'han ocupat de l'estudi dels peixos de la nostra mar. Em refereixo al costum de copiar i repetir, d'una manera acrítica, els noms recollits per autors anteriors. Els efectes d'aquesta pràctica són agreujats per la general i sovint profunda manca de sensibilitat lingüística de què han coixejat gairebé la totalitat dels nostres ictiòlegs.

En un primer intent de sistematització de les causes d'aquests errors, proposo la següent classificació:

- 1) Errors derivats d'informacions incorrectes donades pels pescadors.
- 2) Errors derivats de la perpetuació de grafies falses.
- 3) Inexactituds produïdes per les derives semàntiques experimentades per alguns ictiònims.
- 4) Repercussions sobre la nomenclatura catalana d'interpretacions incorrectes o abusives de les sinònimes de la nomenclatura científica.

Errors derivats d'informacions inexactes

La fiabilitat de les informacions donades pels pescadors és especialment problemàtica quan es refereix als noms d'espècies molt poc freqüents, rarament vistes. En general la idea que els pescadors tenen de tals espècies és vaga i imprecisa, i sovint està revestida de connotacions legendàries o mítiques. Vegem-ne alguns exemples.

Un d'ells és l'aplicació, repetida en diverses ocasions, del nom d'**emperador** al **peix serra**, *Pristis pristis*. L'origen d'aquesta inexactitud és la cita que fa GIBERT d'aquesta espècie, que està basada en relats dels pescadors i és evidentment legendària: "*Pristis antiquorum*. Nom vulgar: Emperador, Tarragona: Espècie no citada en cap catàleg de peixos de Catalunya, però prou coneguda de la nostra gent de mar; és el peix que suara havem dit entaula carnívora i feréstega lluita amb les espècies *Oxyrhina Spallanzani*, Bp. i *Carcharodon Lamia*, Bp."

Un altre cas són els noms catalans aplicats a *Rhinoptera marginata*, selaci rajiforme de dimensions notables (fins a 2 m d'amplada del disc), descrit per primera vegada l'any 1809 per E. Geoffroy Saint Hilaire, sobre un exemplar capturat a la vora d'Alexandria d'Egipte. A més de l'exemplar tipus, en el conjunt de tot el Mediterrani s'han fet algunes observacions, molt escasses, que es limiten a uns pocs exemplars (potser sols un) observats a les costes d'Alger, un exemplar vist per CISTERNAS a València i un altre vist per BARCELÓ a Mallorca. Alguns autors

italians del segle passat i posteriors, admeteren la seva presència en el mar Adriàtic, sobre la base d'un exemplar procedent de la costa dàlmata i conservat en el Museu de Trieste. Però TORTONESE (1956: 263), que va estudiar aquest exemplar de museu, va comprovar que en realitat es tracta d'un individu anormal de *Pteromylaeus bovinus*, i que per tant cal excloure *Rhinoptera marginata* de la ictiofauna italiana.

D'un animal tan rarament vist és molt poc probable que n'hi hagi noms catalans autèntics. No obstant, se n'han citat repetidament alguns, a diverses publicacions ictiològiques i en el Diccionari ALCOVER-MOLL. Totes aquestes cites depenen, per una part, del castellanisme "arçobispo" recollit per CISTERNAS com a nom valencià d'aquesta espècie, (ingènuament traduït com **arquebisbe** per LLORIS et al.), i per altra part, dels noms de **mantellina** i **vela llatina** que li foren atribuïts per BARCELÓ en el seu catàleg dels peixos de les illes Balears de 1868. En una nota publicada posteriorment (Actas de la Sociedad Española de Historia Natural. Sesión del 7 de febrero de 1877, p. 13), el mateix BARCELÓ rectificava aquesta atribució, que havia fet seguint informes erronis que li havien donat uns pescadors mallorquins, i assegurant que després havia pogut comprovar que **mantellina** i **vela llatina** són noms que en realitat corresponen a un altre rajiforme força diferent, la *Gymura altavela*. Aquesta rectificació ha estat ignorada per alguns autors posteriors: el nom de **vela llatina** continua essent atribuït erròniament a *Rhinoptera marginata* en els catàlegs de DE BUEN i de LLORIS et al.

El cas més important, per les conseqüències nomenclatorials que ha tingut, no es refereix a un peix sinó a un gran cetaci, el **peix molar** (generalment escrit **mular**), del que no tinc cap dubte que no pot ser altra cosa que el **catxalot**, *Physeter macrocephalus*. Aquest zoònim es conegut almenys des de mitjan segle XV. En un document de l'any 1448, citat en el Diccionari ALCOVER-MOLL, es diu que "De lla lo cap del Llobregat fon atrobat un pex molar mort qui havia de larch entorn XVI canes." Segons el mateix diccionari la cana és una mida longitudinal que consta de vuit pams i equival aproximadament a 160 cm. Així l'esmentat **peix molar** seria una animalot d'uns 25,5 m, dimensions que coincideixen amb la grandària màxima dels **catxalots** mascles. La descripció que en fa RONDELET (1554, *Libri de piscibus marinis*, p. 485) explica ben clarament que es tracta d'un gran cetaci: "Ab effectu Graeci nominis *physeter* vocatur, quasi flator, quod nimbosam quandam alluviem aquarum efflando emittat, ut plerumque etiam alveos navigantium deprimat, a nostris *peis mular*, ab italis *capidolio*..." És a dir, en traducció lliure: "És anomenat *physeter* pels grecs, perquè com un bufador exhala un bram d'aigua tempestuosa, i també sovint enfonsa les barques dels navegants, [és anomenat] pels nostres *peis mular*, pels italians *capidolio*..."

Tots els pescadors mallorquins han sentit parlar del **peix mular**, però són poquíssims els que l'han vist i tenen una idea clara de com és. En general en tenen un concepte legendari i sovint el confonen amb altres animals marins, com ho demostren les notícies recollides per Fra Miquel COLOM (1935, inèdit), de boca dels pescadors de Portocolom: "El *mular* és un peix gros, d'uns 30 m. de llargària. Se creu que és el mascle de la balena. Diuen que el seu bramul atreu els delfins talment com fa una serp amb els aucells. Els delfins van fent cabrioles i entren sencers dins la seva boca disforja. Cast. ballenato. És sinònim de **centurió**". D'això se'n dedueix que per a uns és un cetaci exageradament gros, per a altres és un devorador mític de delfins, és a dir una **orca**, mentre que per a altres és un selaci, el **centurió**, *Alopias vulpinus*, que no depassa els 6 m de llargària total.

Encara per a altres és un animal més petit: per al pescador que va donar informació a BARCELÓ referent als noms mallorquins d'alguns cetacis, el **peix mular** era el delfí *Tursiops truncatus*, la més grossa de les tres espècies de delfins que viuen a la nostra mar, la llargària màxima del qual és de 4 m. Aquesta interpretació errònia del significat de **peix mular** anotada per BARCELÓ, fou acceptada per tothom, inclosa en tots els diccionaris i consagrada definitivament com a nom de *Tursiops truncatus* a partir de la publicació, l'any 1914, de la monografia d'A. Cabrera "**Fauna Ibérica, Mamíferos**". En el volum 13 de la **Història Natural dels Països Catalans**, dedicat als amfibis, rèptils i mamífers, com a d'altres publicacions, es dona el nom de **delfí mular** a *Tursiops truncatus*. Després de més d'un segle d'haver estat introduït aquest ús inadequat, no serà gens fàcil de fer-lo retrocedir.

Errors derivats de grafies incorrectes

Encara en el camp de les males informacions, però entrant de ple en el problema de les grafies incorrectes, cal fer esment dels nombrosos errors de transcripció dels noms catalans continguts dins l'importantíssim estudi que va fer DELAROCHE sobre els peixos d'Eivissa. Alguns d'aquests són

reponsabilitat exclusiva de l'autor, com el d'escriure **reboy** en lloc de **raboa**, però altres són imputables als seus informadors. Entre aquests n'hi havia almenys un que creia que perquè aquell senyor francès el pogués entendre millor, calia dir-li els noms dels peixos en castellà, i així a l'obra de DELAROCHE noms com **agulla**, **moll** i **malarmat** apareixen escrits "aguja, salmonete i armado", entre d'altres castellanades, amb el còmic resultat que **escanyavelles vermell**, el nom eivissenc que DELAROCHE va atribuir a *Perca pusilla* Brunn. (= *Capros aper* (L.)), està escrit "caña vieja roja".

De les nombroses incorreccions d'aquest treball, sols ens interessa destacar-ne aquí una, que ha tingut el sorprenent resultat que un ictiònim balear ben genuí ha desaparegut del lèxic dels ictiòlegs catalans, no figura com a nom de peix en els nostres diccionaris, i sorprenentment és tingut per un ictiònim castellà. Em refereixo a **verga**, nom eivissenc del **congre roig**, una de les espècies que foren descrites per DELAROCHE sobre material eivissenc, a la que va donar el nom de *Muraena balearica* (actualment *Ariosoma balearicum*). **Verga** és un mot polisèmic, amb el significat principal de branca prima, llisa i neta de fulles, però que també significa vara, barra prima de metall, perxa que en la navegació a vela serveix per aguantar una vela quadrada, i en sentit metafòric, el penis d'alguns mamífers i la ratlla lluminosa traçada per un llamp, com també és metafòrica l'aplicació que se li fa a Eivissa com a nom del **congre roig**, que és un congre molt llarguer i prim.

A Eivissa, com a la major part de l'àmbit dialectal balear, **verga** es pronuncia amb les dues vocals neutres, i per iniciativa pròpia o perquè algú així li ho va aconsellar, DELAROCHE va transcriure les dues vocals com *a*, i **verga** es va transformar en **varga**. Algunes dècades més tard PÉREZ ARCAS, en la seva "*Ictiología Ibérica*" (que no fou publicada fins l'any 1923, molt després de la mort de l'autor), referent a aquesta mena de congre sols en dóna notícies d'àmbit català: "Nombre vulgar: varga en mallorquí, en catalán congre roig. Patria: Cataluña (Graells), Ibiza (Delaroché), Mahón! (Cardona)". Però el mateix PÉREZ ARCAS, en un dels seus textos de zoologia, va anotar **varga** com a nom del *Conger balearicus* de DELAROCHE, i a partir d'aquí ha estat generalment considerat com a nom castellà d'aquest peix. Com a nom castellà és citat en els catàlegs de CISTERNAS (1867) i de BARCELÓ (1868) i a la "*Ictiología marina*" de NAVARRETE (1898). És cert que tant BARCELÓ com NAVARRETE també el citen com a nom balear, i amb aquests antecedents **verga** hauria d'haver estat considerat com a nom català d'aquest congre pels ictiòlegs i lexicògrafs posteriors. Però les obres de PÉREZ ARCAS i de NAVARRETE no han estat utilitzades com a fonts ictionímiques pels nostres lexicògrafs, i possiblement els redactors del Diccionari ALCOVER-MOLL, que van fer un ús exhaustiu del catàleg de BARCELÓ, degueren desconfiar de l'autenticitat catalana de **varga** per causa de la coincidència formal entre les versions castellana i catalana d'aquest nom. I així l'accepció ictionímica del mot **verga** ha quedat exclosa dels diccionaris catalans i de les publicacions ictiològiques dels autors catalanoparlants del segle actual.

Una altra font d'errors importants han estat les convencions ortogràfiques usades per alguns autors valencians del segle XIX. Tant el catàleg d'ORELLANA (1802) com en el de CISTERNAS (1867) es fa un ús constant de la lletra "j" i del dígraf "tj" en ocasions en què caldria haver emprat la letra "x" o el dígraf "tx". Així hi trobem escrit **alatja** en lloc de **alatxa**, **caputjo** en lloc de **caputxo**, **jutjo** en lloc de **xutxo**, **musola gavatja** en lloc de **mussola gavatxa**, etc. D'aquestes falses grafies ens interessa comentar les negatives conseqüències nomenclatorials que han tingut **jutjo** i **musola gavatja**.

Xutxo, juntament amb **milà** i **monja**, és un dels noms que CISTERNAS va atribuir a *Myliobatis aquila* Bp.¹ Aquest mot té equivalents homòfons en italià i en castellà. A la Ligúria en diuen "ciuccio" de *Myliobatis aquila* i "ciucci negro" de *Dasyatis violacea*, mentre que a les costes andaluses el nom de "chucho" s'aplica tant a *Dasyatis pastinaca* com a *Myliobatis aquila*. Amb aquests antecedents resulta estrany que en el Diccionari ALCOVER-MOLL hi hagi una accepció ictionímica del mot **jutge**, definida com un "Peix de color verd amb taques grogues i negres, probablement l'espècie *Myliobatis aquila* (Eiv.)" i que aquest nom apareixi entre els noms catalans d'aquesta mateixa espècie enumerats en el catàleg de LLORIS et al. i a la Nomenclatura

¹ CISTERNAS, en el pròleg del seu catàleg (1867, p. 10), diu que ha adoptat la classificació de Bonaparte i la nomenclatura científica usada per aquest. Com que Bonaparte va donar el nom de *Myliobatis noctula* a la *Raja aquila* de Linneu i el nom de *Myliobatis aquila* a la *Myliobatis bovina* de Geoffroy, havem d'entendre que si CISTERNAS va identificar la seva *Myliobatis aquila* d'acord amb la descripció de Bonaparte, aleshores **xutxo**, **milà** i **monja** són noms de *Pteromylaeus bovinus* (Geoffroy) i no de *Myliobatis aquila* (Linn.).

Oficial Catalana. És evident que ALCOVER-MOLL va treure aquesta accepció ictionímica d'un estudi lingüístic de Walter SPELBRINK (Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera, Butll. Dialectologia Cat., XXIV-XXV, Barcelona, 1937), on es pot llegir (p. 68): "Jutge (*Thalassoma pavo* Cuv.). Grün mit gelben und schwarzen Flecken. l, 8 cm; br, 4 cm; d, 1 cm; gew, 25 g. Der schwarze "Kopfbedeckung" verdankt der Fisch whol den Namen des "Richters"; vgl. RLR LIII, 31, val. jutjo". Aquesta descripció d'un peixet de 8 cm i 25 g de pes, de color verd amb taques grogues i negres és impossible que es refereixi a un rajiforme com *Myliobatis aquila*. Les mateixes dades fan pensar que es tracta del làbrid *Thalassoma pavo*, que és conegut a Eivissa amb el nom de **nyucla** i a Menorca amb el de **justplà**, tots dos corrupcions de **joglar**. Probablement aquesta accepció eivissenca del mot **jutge** és una altra forma corrompuda de **joglar**. La responsabilitat de la transformació de **jutjo** en **jutge** és de l'autor d'una nota publicada a la *Revue des Langues Romanes*, citada per SPELBRINK.

Un altre cas espectacular és el d'un dels noms aplicats a la **mussola** *Mustelus asterias* Cloq., en concret la denominació valenciana **mussola gavatxa**, que, sota la forma incorrecta de **mussola gravatja**, ha estat elegit com a nom estàndard d'aquesta espècie a la Nomenclatura Oficial Catalana.

Gavatxa és el femení de gavatx, gentilici despectiu emprat per designar la gent dels territoris de la França meridional on no es parla català, i per extensió tots els francesos. A Mallorca el gentilici jueu s'ha emprat extensament per designar peixos i mariscs de baixa qualitat o de poc valor. En el cas de les mussoles es contraposa la de bona qualitat, anomenada **mussola vera** pels pescadors mallorquins, a la dolenta, anomenada **mussola gavatxa** pels pescadors valencians i **mussola jueva** pels mallorquins.

La documentació més antiga de l'ictiònim **mussola gavatxa** es troba en el catàleg d'ORELLANA: "En Valencia se contenen quatre especies ab son particular nom cascuna, nomenant-se Musola Gavatja, Dentuda, Pintada y Caralló". D'aquí va passar, amb la mateixa grafia, al catàleg de CISTERNAS, i d'aquest al "*Vocabulario valenciano-castellano de los peces que se crían en las costas españolas del Mediterráneo y de los ríos y lagos del reino de Valencia*", d'ESTEVE ("El Archivo", II, 152-158), que no és més que una llista resum dels noms científics i vulgars anotats per CISTERNAS. Els lexicògrafs ALCOVER-MOLL i GRIERA, que sols tingueren coneixement dels ictiònims de CISTERNAS a través del vocabulari d'ESTEVE, curiosament no recolliren el nom de **mussola gavatja**, inclòs en aquest vocabulari, i així es va perdre una primera ocasió de rectificar-ne la grafia. Aquest ictiònim no és recollit tampoc per PÉREZ ARCAS, ni per NAVARRETE ni per DE BUEN. El tornem a trobar en el primer volum de la fauna de peixos de LOZANO REY (1928), amb la mateixa grafia (cosa que significa que fou copiat directament de CISTERNAS), i d'aquí va passar a la "*Nomenclatura Ictiológica*" de LOZANO CABO, però no amb la mateixa grafia sinó amb un error de transcripció que el va transformar en **mussola gravatja**. D'aquesta manera una falsa grafia es va convertir en un mot fantasma que no vol dir res. Malauradament la malifeta no va ser detectada pels estudiosos de la nostra ictiofauna, i així trobem la denominació **mussola gravatja** en el llibre de NADAL i FORTIÀ, en el catàleg de LLORIS et al., i en el "*Traité d'Ichthyonymie Catalane*" de Secretan. Aquesta autora el va considerar com un ictiònim descriptiu del color, incloent-lo, juntament amb **mussola pintada** i **mussola pigallada**, en el grup de noms de peixos determinats per una coloració multicolor. Potser es va deixar enganyar per una suposada relació de **gravatja** amb el mot **gravat**. Amb aquests antecedents, no és d'admirar que els autors de la Nomenclatura Oficial Catalana, caiguessin en el parany de donar per bona l'expressió **mussola gravatja**, i li concedissin l'immerescut honor d'elegir-la com a nom estàndard de *Mustelus asterias*. Cal corregir aquest error, però no és gens convenient fer-ho amb la simple rectificació de la grafia, ja que els gentilicis despectius, com **gavatxa** i **jueva**, per raons òbvies no són gens recomanables per fer part d'un nom estàndard. Per tant serà millor emprar una altra expressió, **mussola pintada**, també valenciana, ben descriptiva del tipus de coloració d'aquesta espècie.

Inexactituds generades per derives semàntiques

Especialment entre els selacis rajiformes, es donen una sèrie de casos en què d'una manera que no es pot qualificar d'il·legítima però si de gens convenient, han estat emprades com a nom estàndard denominacions que han sofert un canvi de significació per pèrdua de consciència, a nivell popular, del sentit originari de mot.

El cas més espectacular és el de la substitució del mot **rajada** per **clavellada** en el llibre de NADAL i FORTIÀ, i per **escrita** en el catàleg de LLORIS et al.

Escrita, en realitat es una forma abreujada de **rajada escrita**, és un ictiònim d'antiguitat venerable, que ja es troba en una llista valenciana de preus del peix de l'any 1324: "Lagostes, branques, lop, mantol, sepies, polps, rajades, scrites, ledella, maienca, cranchs, sigala e gambairots, venen a ull sens pes". És un nom ben descriptiu del tipus de coloració que presenta la cara dorsal del disc d'algunes espècies de rajades, caracteritzat per una multitud de taquetes negroses o de color fosc, sobre un fons de color més clar, taquetes que poden ser interpretades com a signes d'escriptura. Possiblement també han estat interpretades com a signes d'escriptura aràbiga les ratlles negroses, sinuoses, característiques de *Raja undulata*. Són nombroses les espècies que tenen les nombroses taquetes negres: *Raja asterias*, *R. miraletus*, *R. montagui*, *R. brachyura* i *R. polystigma*. Totes elles han rebut el nom d'**escrita**, amb l'excepció de l'última, que és molt rarament vista. El fet que aquestes rajades tacades es comptin entre les que són més venudes en els mercats de peix, ha fet que en determinades parts de l'àmbit lingüístic el nom d'**escrita** hagi suplantat el de **rajada**. Així a la costa de Llevant, totes les **rajades** són **escrites**. Recentment, veient un programa de cuina de TV3, vaig comprovar com s'ha generalitzat l'ús de **escrita** com a sinònim de **rajada**. Per tant s'explica que LLORIS et al. hagin fet un ús generalitzat del mot **escrita** com a component principal del nom estàndard de les espècies de **rajades** incloses en el seu catàleg.

A la costa empordanesa és general l'ús del mot **clavellada** en el lloc de **rajada**. Les expressions **clavell** (Mallorca), i **rajada clavellada** o simplement **clavellada** (Girona), estan motivades per la presència sobre el disc de *Raja clavata* d'unes espines molt característiques, grosses, amb una pua aguda i recorbada cap enrere, implantada sobre una base aplanada i arrodonida en forma de botó. Aquestes espines foren comparades a un determinat tipus de claus de ferro de cabota rodona i ampla, abans d'ús molt generalitzat i actualment emprats poques vegades i sols amb finalitats ornamentals. El mots **clavell** i **clavellada** deriven del llatí *clavellus*, diminutiu de *clavus*, "clau". Igualment està relacionat amb *clavus* el nom específic *Raja clavata*.

La generalització de l'ús de **clavellada** en el lloc de **rajada** no s'explica d'una manera tan senzilla com en el cas del mot **escrita**. A diferència d'aquest, on la motivació del nom és compartida per diverses espècies, **clavellada** hauria de ser un nom rigorosament específic de *Raja clavata*, perquè a la fauna mediterrània no hi ha cap altra espècie de **rajada** que tingui les espines claviformes característiques d'aquesta. En la parla catalana actual s'ha perdut la consciència de que **clavell** és un diminutiu de clau, i el mot s'associa espontàniament amb el nom de la flor de la planta *Dianthus caryophyllus* L., nom que té la mateixa etimologia. Aquesta pèrdua del sentit originari del mot explica que els noms de **clavell** i **clavellada** hagin estat transferits a altres espècies que no tenen en absolut les espines característiques de *Raja clavata*, com per exemple els noms de **clavell burell** i **clavell morell**, aplicats a *Raja batís* a les illes Balears, o el cas que estem comentant de la generalització abusiva de l'abast semàntic del mot **clavellada** experimentada a la costa de l'Empordà. Hom pot sospitar si en aquest darrer cas no hi haurà hagut una determinant de tipus comercial: **clavellada**, si s'entén com un nom de peix derivat d'un nom de flor, pot suggerir una idea meliorativa, de peix de millor qualitat que la de la vulgar **rajada**. Emprant un barbarisme molt de moda podriem dir que la transformació de **rajada** en **clavellada** podria ser una simple qüestió de màrqueting.

L'ampliació de l'abast semàntic dels mots **escrita** i **clavellada** són dos exemples del que podriem anomenar una deriva semàntica de tipus ascendent, on la significació del nom s'aplica a un col·lectiu més ampli que el que va donar lloc a la seva formació. També hi ha algun cas d'un tipus invers, és a dir d'una deriva descendent on es restringeix l'abast semàntic d'un mot aplicat inicialment a un col·lectiu més extens. Aquest és el cas, del que en dóna notícia Coromines (DECLC, 1: 720), d'una restricció del significat del mot **bastina**, que normalment s'aplica a tota mena de selacis: "A Sant Pol de Mar (1920-37) n'havia sentit a parlar molt, i referint-se a diversos peixos, però s'usava tant com a nom de la **rajada** que havia suplantat aquest entre les noves generacions i ja només en deien **bastina**".

Dins el grup dels selacis rajiformes tenim encara un altre bon exemple de deriva semàntica en l'aplicació a les **escurçanes** (família Dasyatidae) del nom **tòtina**, que pel seu origen és sols aplicable a les **milanes** (família Myliobatidae). Coromines (DECLC, VIII: 671 b20) relaciona tòtina amb **tòtil**, "mena de gripau", mot de creació onomatopèica i expressiva ... també hi podem fer lloc a **tòtina**, Tort., CastPna. i Val. nom del cap-gros i de certs peixos afins a les **rajades**, amb variant **tòtina** a Tarr." Aquí, evidentment, Coromines únicament té en compte l'accepció **capgros** ("fase larvària dels amfibis", ignorada en el Diccionari ALCOVER-MOLL, i en canvi no fa esment d'una altra accepció especificada en aquest diccionari, que defineix inequívocament

tòtina com un "cap de grans dimensions": "*Cap de tòtina*: cap gros; fig. beneïtot (Cast.). Cap gros (Val.); cast, *cabezota*, *calabaza*. 'Xe, quina tòtina té eixe xiquet!'"

Un dels peixos als quals alguns pescadors apliquen el nom de **tòtina** és *Myliobatis aquila*, i sembla evident que el determinant d'aquesta aplicació és el cap gros i ben destacat del disc, característic d'aquesta espècie. Per ignorància de la significació originària del mot, els pescadors de Tarragona també l'apliquen a l'**escurçana**, *Dasyatis pastinaca*. La confusió de noms entre els dasiàtids i els miliobàtis no és un defecte exclusiu dels pescadors catalans, sinó que també la fan els italians.

No és gens encertada la solució nomenclatorial aplicada a les **escurçanes** en el catàleg de LLORIS et al., on a *Dasyatis pastinaca* se li aplica el nom de **milà**, a *Dasyatis violacea* el de **tòtina** i a *Dasyatis centroura* el de **tòtina clavellada**, quan **milana** i **tòtina**, malgrat l'ús ambigu que en fan els pescadors, són mots que en rigor sols corresponen als miliobàtids.

Està per aclarir l'origen del mot **tòtina**. No sembla inqüestionable que hi hagi una relació de descendència de **tòtina**, "cap gros", respecte de **tòtil**, "gripau". És un tema per investigar.

Repercussions sobre la nomenclatura catalana de la interpretació incorrecta de les sinonímies de la nomenclatura científica

Hi ha casos en els què una interpretació errònia de les sinonímies científiques ha donat lloc a l'admissió de falses sinonímies entre noms vulgars, o bé a la creació de denominacions incorrectes o innecessàries. D'aquest tipus d'incorreccions n'hi ha molts d'exemples. Alguns són molt antics, i altres han estat generats recentment.

Possiblement l'exemple més antic de falsa sinonímia és el que es refereix a una suposada equivalència entre **gató** i **gatvaire**, els noms dels dos representants mediterranis del gènere *Scyliorhinus*. Entre els autors que s'han ocupat d'ictionímia catalana hi ha el convenciment de que **gat/gatet/gató** i **gatvaire** són sinònims i perfectament intercanviables. També, llegint la bibliografia, hom treu la conclusió que aquests noms s'empren en sentit invers al Principat i a les illes Balears. Tot això és fals. Segons els pescadors, tant a la Catalunya estricta com a les illes, el **gat** o **gató** és *Scyliorhinus canicula* i el **gatvaire** és *Scyliorhinus stellaris*, però a les antigues catalogacions de peixos de les illes Balears (PÉREZ ARCAS, BARCELÓ, FERRER ALEDO) hi trobem aquests noms aplicats en sentit invers: **gatvaire** a *S. canicula* i **gat/gató** a *S. stellaris*.

Les causes d'aquesta confusió són un poc complexes. El problema comença en el Systema Naturae de Linneu. Aquest autor, que en el cas de les **mussoles** va descriure una espècie de menys, aquí en va descriure una de més: *Squalus canicula*, *Squalus catulus* i *Squalus stellaris*. De totes tres diu que són pròpies dels mars europeus. D'aquestes espècies de Linneu, els autors posteriors n'han fet un gènere anomenat *Scyliorhinus* per Blainville (1816) i *Scyllium* per Cuvier (1817). Un cop comprovat que en els mars d'Europa sols hi ha dues espècies, es va presentar el problema de decidir quins són els dos noms linneans que han de ser retinguts com a vàlids. RISSO (1826), i el príncep Bonaparte (1834, 1846) van interpretar que els noms vàlids són *S. canicula* i *S. stellaris*, opinió seguida per tots els ictiòlegs actuals, amb el resultat que el *catulus* de Linneu ha de ser considerat sinònim de *canicula*¹. Però Cuvier (1817) i MOREAU (1881) consideraren que els noms específics vàlids són *canicula* i *catulus*, i que per tant *stellaris* ha d'ésser entès com a sinònim de *catulus*.

BARCELÓ, que seguia el sistema de Bonaparte, hauria hagut d'identificar **gatvaire** amb *S. stellare* Bonaparte i **gat/gató** amb *S. canicula*, però ho va fer a la inversa. El motiu és el següent: quan BARCELÓ feia els seus estudis sobre els peixos de les Balears, va rebre de PÉREZ ARCAS una llista d'unes 90 espècies de peixos de Menorca, acompanyada dels corresponents noms vulgars menorquins que havia arreplegat amb l'ajut del naturalista maonès CARDONA i ORFILA. Per una part, PÉREZ ARCAS, influït per l'opinió de Cuvier, segons ho demostren les sinonímies consignades en l'edició pòstuma de la seva "*Ictiología Ibérica*", va considerar que el **gató** eivissenc, l'*Squalus catulus* de DELAROCHE, era sinònim de *stellaris* i no de *canicula*, i al mateix temps, probablement induït per CARDONA, va interpretar que era correcta l'equivalència

¹ Aquesta sinonímia es fonamenta en la descripció de *catulus* feta per Linneu: "*Squalus dorso variegato mutico, pinnis ventralibus concretis, dorsalibus caudae aproximatis*", on l'expressió "*pinnis ventralibus concretis*", és a dir 'amb les aletes ventrals soldades', sols es pot referir a *Squalus canicula* que és l'única de les dues espècies en què les aletes ventrals dels mascles estan soldades pràcticament en tota la seva longitud.

entre **gatvaire** i *Squalus canicula* L. establerta per RAMIS. Aquesta opinió és difícilment sostenible tenint present la imprecisió de les descripcions linneanes i la molt deficient competència de RAMIS en el camp de les ciències naturals. Per causa d'aquestes opinions de PÉREZ ARCAS, la correspondència entre els noms vulgars i els noms científics d'aquestes dues espècies va quedar invertida en el "**Catálogo Metódico**" de BARCELÓ, i a partir d'aquí en totes les catalogacions i recopilacions de noms de peixos de les illes Balears.

Cal suposar que BARCELÓ va identificar correctament les espècies de *Scyllium* segons les descripcions de Bonaparte, i que per crèdit a PÉREZ ARCAS els va atribuir erròniament els corresponents noms balears. Però com que en el seu catàleg no hi ha cap descripció de les espècies, no es pot excloure de manera absoluta la possibilitat de que actués de manera inversa, és a dir que confiant en l'autoritat de PÉREZ ARCAS atribuís a **gató** i a **gatvaire** els noms científics usats per aquest autor, sense confrontar els noms usats pels pescadors amb les descripcions de les espècies. En tal cas hauriem de considerar que *S. canicula* segons BARCELÓ és sinònim de *S. stellaris* (L.), i *S. stellare* segons BARCELÓ és sinònim de *S. canicula* (L.). En les sinonímies d'aquestes dues espècies que presento en el meu llibre suposo que la identificació feta per BARCELÓ és la correcta i que l'error està en l'aplicació dels corresponents noms vulgars.

Un altre bell i antic exemple de falsa sinonímia és el de l'aplicació a *Aulopus filamentosus* del nom de **saltamurades**, un dels noms humorístics i maliciosos que a Mallorca s'apliquen a *Synodus saurus*. El culpable de la malifeta és Agustí M. GIBERT. Aquest va veure que en la primera edició (1906) del catàleg dels peixos de Menorca de Jaume FERRER ALEDO, dins el grup dels escopeliformes hi ha consignades les següents espècies:

1) *Saurus fasciatus* Risso, amb el nom vulgar de **dragó**.

2) *Saurus lacerta* Risso, amb el nom vulgar de **saltamurades**, del que diu: "Citado por Ram. y P. A. pero supongo que será el anterior".

3) *Aulopus filamentosus* Bloch, amb els noms vulgars de **serpentí** i **escalum**.

El *Saurus fasciatus* de Risso és sinònim de *Synodus saurus* (L.). Suposat que MOREAU inclou el *Saurus lacerta* segons Risso i segons Lowe entre els sinònims d'*Aulopus filamentosus*, GIBERT va donar per fet que el *Saurus lacerta* de FERRER ALEDO havia de ser sinònim d'*Aulopus filamentosus*, sense parar esment a l'opinió del mateix FERRER ALEDO que el suposa equivalent a *Saurus fasciatus*. Segons l'opinió de PÉREZ ARCAS, citat per FERRER ALEDO, *Saurus lacerta* és sinònim del *Salmo saurus* de Linneu, és a dir de *Synodus saurus*. La referència a PÉREZ ARCAS (aleshores inèdit!) l'havia tret a FERRER ALEDO del catàleg dels peixos de les illes Balears de BARCELÓ. Els noms de **quetsémper**, **peix de sant Francesc**, **saltamurades**, **saltabarques** i **saltabardisses** aplicats per BARCELÓ a *Saurus lacerta* Risso, demostren sense cap possibilitat de dubte que aquest autor emprava la denominació de *Saurus lacerta* com a sinònima de *Synodus saurus* (L.). Per tant el *Saurus lacerta* esmentat per FERRER ALEDO no és sinònim d'*Aulopus filamentosus* (Bloch), i cal eliminar **saltamurades** de la llista de noms catalans aplicables a aquesta espècie.

Més recent és l'origen del cas de l'aplicació espúria del nom de **xucla blanca** a *Spicara smaris*, quan aquest nom sols és aplicable a *Spicara flexuosa*. El malentés es va originar en la tesi doctoral de LOZANO CABO (1953), que versa sobre la biologia i la taxonomia dels centràctids. Treballant sobre material d'origen mallorquí va arribar a la conclusió que aquesta família sols conté tres espècies: *Centracanthus cirrus* Raf., *Spicara maena* (L.) i *Spicara smaris* (L.), reduint a sinònims de *Spicara maena* les antigues denominacions de *Sparus maena* de Linneu, i les de *Maena jusculum*, *Maena osbecki* i *Maena vomerina* de Cuvier i Valenciennes, i a sinònims de *Spicara smaris* els noms de *Sparus smaris* L., *Sparus alcedo* Risso, *Spicara flexuosa* Raf., *Smaris vulgaris*, *Smaris chryselis* i *Smaris gagarella* de Cuv. i Val., *Smaris maurii* i *Smaris gracilis* de Bonaparte. Molt poc temps després PLANAS & VIVES publicaren un estudi monogràfic en el què es reivindica la validesa de *Spicara flexuosa* (amb el nom de *Spicara chryselis*) com espècie independent de *Spicara smaris*. Possiblement l'error de LOZANO CABO de no admetre la validesa de *Spicara flexuosa* és conseqüència d'haver treballat sobre material insuficient, procedent de la badia de Palma on aquesta espècie és pràcticament desconeguda. La rehabilitació de *Spicara flexuosa*, acceptada per TORTONESE i altres autors recents, no fou admesa per LOZANO CABO que en la seva "**Nomenclatura ictiològica**" de 1963, continuava incloent *Spicara flexuosa* entre els sinònims de *Spicara smaris*, i en concordància amb aquesta opinió incloïa també el nom de **xucla blanca** entre els noms vulgars aplicats a *Spicara smaris*. A les publicacions ictiològiques catalanes posteriors a la "**Nomenclatura ictiològica**" s'ha tornat admetre la validesa de *Spicara flexuosa*, però oblidant que en treure aquesta espècie dels sinònims científics de *Spicara smaris*, també calia rescatar les corresponents denominacions populars. Així resulta que en "**Els nostres peixos**" de NADAL i

FORTIÀ i en la "**Nomenclatura Oficial Catalana**" d'ALEGRE, LLEONART & VENY, es considera de manera errònia que **xucla blanca** és un nom que també es pot aplicar a *Spicara smaris*.

No vull acabar aquesta discussió de les causes d'error en la nomenclatura catalana sense posar un èmfasi especial sobre les conseqüències que es poden seguir de la pràctica de treure conclusions basades en simples consideracions de sinonímies no contrastades amb l'anàlisi de descripcions o en l'observació de material biològic. En les catalogacions de peixos de la nostra mar anteriors a la publicació del llibre de NADAL i FORTIÀ, són raríssimes, verament excepcionals, les descripcions de les espècies identificades. Quan no hi ha descripcions ni exemplars de col·lecció pot haver-hi una mancança absoluta de base objectiva per admetre l'aplicabilitat de determinades sinonímies.

En el Diccionari de l'I.E.C., a la veu **tauró**, a més de les definicions correctes del **tauró blanc** i el **tauró blau**, es defineix el **tauró gris** com a *Carcharhinus longimanus*. Aquesta identificació és molt problemàtica, perquè de *Carcharhinus longimanus* la localització segura més pròxima és l'illa de Madeira i no n'hi ha cap observació comprovada en el Mediterrani. La informació està treta de la interpretació feta per LLORIS et al. (1984) de la identitat del *Carcharias lamia* Müll. et Henl. trobat per GIBERT (1911b: 98) davant Tarragona, al que aquest atribueix els noms de **ca marí**, **tauró** i **tintorera**. GIBERT, que en general segueix MOREAU, s'aparta d'aquest pel que fa a les espècies de la família Carcharhinidae. El tractament que fa MOREAU d'aquesta família no és gaire encertat: sols distingeix dues espècies, la **tintorera** (sub *Carcharias glaucus*), i una nova espècie que descriu amb el nom de *Carcharias obtusirostris*, de la qual considera que n'és sinònim el *Carcharias lamia* de Müller & Henle. Després s'ha comprovat que MOREAU va descriure aquesta espècie sobre la base d'embrions a terme de *Carcharhinus plumbeus*. Podem conjecturar que GIBERT, no trobant en l'obra de MOREAU unes descripcions que es corresponguessin amb el seu material, va fer recurs a les descripcions donades per altres autors, però no podem tenir la seguretat de que consultés directament l'obra de Müller & Henle, i que per tant el seu *Carcharias lamia* respongui fidelment a la descripció donada per aquests. Per tot això, del fet que els especialistes actuals considerin que *Carcharias lamia* Müller et Henle és sinònim de *Carcharhinus longimanus* (Poey), no se'n pot deduir que l'exemplar estudiat per GIBERT pertanyi a aquesta espècie. Pels mateixos motius tampoc es pot assegurar que el *Carcharias lamia* observat per GIBERT sigui sinònim de *Carcharhinus obscurus*, malgrat que d'aquesta espècie n'hi ha dues cites segures en el Mediterrani i de *C. longimanus* no n'hi ha cap.

El nom de **tauró gris**, s'hauria de reservar per a *Carcharhinus plumbeus*, perquè la traducció correcta de *plumbeus* és "color de plom", sinònim de gris, i perquè aquesta és l'única espècie de *Carcharhinus* de presència ben comprovada a la nostra mar.

Encara més greu és la suposició, feta per LLORIS et al., de la presència a la nostra mar del caràngid *Decapterus sanctaehelenae* (Cuvier, 1833), per al qual aquests autors, moguts per la seva eufòria batejadora, improvisaren la denominació catalana de **napoleó**. Aquest *D. sanctaehelenae* és un sinònim posterior de *D. punctatus* (Cuvier, 1829).

DE BUEN (1926: 104) cita una suposada presència de *Decapterus punctatus* (Agassiz) a Tarragona sobre la base de la possible identificació amb aquesta espècie del *Caranx suareus* observat per GIBERT, equivalència que de cap manera dona per segura, ja que l'escriu amb uns signes d'interrogació ben expressius.

LOZANO REY (1952: 609), referint-se a *D. punctatus* (Agassiz) diu el següent: "Nombres vulgares: Jurela, surella (Menorca, según Ferrer Aledo) ... Nunca hemos visto ejemplares de esta especie que, al parecer, apenas difiere de la anterior más que por los caracteres expuestos en la diagnosis. A juzgar por ellos, debe ser sinónima de *Decapterus fusus* (Geoffroy) y *Decapterus suareus* Risso. La especie vive en pleno Atlántico ... Está citada en el Mediterráneo, pero nos parece que su presencia en este mar debe ser más bien accidental ... Ferrer Aledo la cita en Menorca, y Gibert en Cataluña, diciendo este autor que ... se pescaron frente a aquella muchos ejemplares de esta especie; pero como este autor no menciona en su lista de peces de Cataluña al *Decapterus ronchus*, que, indudablemente, debe ser allí abundante, creemos posible que haya confundido a esta especie con aquella". El peix que va veure FERRER ALEDO (1906a) a Menorca, amb el nom de **sorella**, fou identificat per aquest autor com a *Caranx fusus* Geoffroy, espècie de la qual 39 anys abans BARCELÓ n'havia observat un únic exemplar en el mercat de Palma. Segons la nomenclatura actual *Caranx fusus* Geoffroy és un sinònim posterior de *Caranx crysos* (Mitchill, 1815). Tampoc les **sorelles** de Tarragona que GIBERT va identificar com a *Caranx suareus* Risso es poden identificar amb el *Decapterus punctatus* (Agassiz). En el catàleg CLOFNAM (1973) s'admet la vàlida d'aquesta espècie de Risso, amb el nom de *Trachurus suareus*, però en el catàleg FNAM (vol. 2, 1986) Smith-Vaniz la fa sinònim de *Trachurus*

picturatus, el **sorell fumat**. És evident, per tant, que no són vàlides per admetre la presència de *Decapterus sanctaehelenae* (Cuvier) a la nostra mar, les cites de *Decapterus punctatus* fetes per DE BUEN i per LOZANO REY, úniques proves adduïdes en aquest sentit per LLORIS et al.

Aquests mateixos autors, també sobre la base exclusiva de consideracions de sinonímies donen per demostrada la coexistència a la nostra mar de dues subespècies de **sabogues**, l'*Alosa fallax fallax* i l'*Alosa fallax nilotica*, fins al punt que per a la primera es proposa el nom de **saboga vera** i el de **falsa saboga** per a la segona. Aquestes dues subespècies es distingeixen únicament pel nombre de branquispines: 37-42 per a *A. fallax fallax*, que es troba a les costes atlàntiques europees, i 34-37 per a *A. fallax nilotica*, que és la subespècie pròpia del Mediterrani.

De manera semblant, i amb el mateix fonament, admeten també la presència de dues subespècies d'**agulles**, la *Belone belone belone* i la *Belone belone gracilis*, per a les quals proposen els noms d'**agulla** i **agulla prima**. Actualment s'admet l'existència de tres subespècies de *Belone belone*, que com en el cas d'*Alosa fallax* sols es distingeixen per caràcters merístics, com són el nombre de vèrtebres i el nombre de radis de l'aleta dorsal. *B. b. belone* es troba a l'Atlàntic europeu, des de França cap al nord, *B. b. gracilis* viu a la part meridional de l'Atlàntic europeu i al Mediterrani, mentre que *B. b. euxini* és exclusivament dels mars Negre i d'Azov.

Lamentablement les denominacions catalanes supèrflues introduïdes per causa d'aquestes interpretacions, han estat recollides a la "**Nomenclatura Oficial Catalana**", substituint, emperò, per **decàpter**, l'encara més artificiosament nom de **napoleó**.

Referències

- ALCOVER, A. M., MOLL, F. DE B., 1930-1962. *Diccionari Català-Valencià-Balear*.
- ALEGRE, M., LLEONART, J. & VENY, J., 1992. *Espècies pesqueres d'interès comercial. Nomenclatura oficial catalana*. Generalitat de Catalunya, Barcelona
- BARCELÓ Y COMBIS, F., 1868. Catálogo metódico de los peces que habitan o frecuentan las costas de las Islas Baleares. *Revista de los progresos de las Ciencias*, t. 18, nº 3 y 4, Madrid.
- 1877. *Gymnetrus gladius* Cuv., y *Trygon altavela* Bonap. de las costas de Mallorca. *Actas de la Sociedad Española de Historia Natural*. (Sesión del 7 de febrero de 1877).
- BUEN, Fernando de, 1926. Catálogo ictiológico del Mediterráneo español y de Marruecos. *Inst. Esp. Ocean. Res. Camp. Int.* nº 2.
- CISTERNAS, R., 1867. *Catálogo de los peces comestibles que se crían en las costas españolas del Mediterráneo y en los ríos y lagos de la provincia de Valencia*. Valencia, Imprenta de D. José Mateu Garín, a c. de Victorino León.
- CLOFNAM, 1973. *Check-list of the fishes of the north-eastern Atlantic and the Mediterranean*. Unesco, Paris.
- DELAROCHE, F. E., 1809. Observations sur des poissons recueillis dans un voyage aux îles Baléares et Pythiuses. *Annales du Musée d'Histoire Naturelle de Paris*, 13.
- FERRER ALEDO, J., 1906. *Catálogo de los peces de Menorca*. Mahón, Imprenta de El porvenir del Obrero.
- 1906a. Fauna de Menorca. *Revista de Menorca*: 1-180.
- 1930. Catálogo de los peces de Menorca. *Revista de Menorca*, t. 25.
- FNAM, 1984-1986. *Fishes of the north-eastern Atlantic and the Mediterranean*. Unesco, Paris.
- GIBERT, A. M^a, 1913. *Fauna ictiológica de Catalunya*. J. Bartra Labor, Barcelona.
- LLORIS, D., RUCABADO, J., DEL CERRO, L., PORTAS, F., DEMESTRE, M. & ROIG, A., 1984. Tots els peixos del mar català. I: Llistat de cites i referències. *Treballs Soc. Cat. d'Ictiologia i Herpetologia*, 1.
- LOZANO CABO, F., 1953. Monografía de los centracántidos mediterráneos, con un estudio especial de la biometría, biología y anatomía de *Spicara smarís* (L.). *Bol. Inst. Esp. Ocean.*, nº 59.
- 1963. Nomenclatura ictiológica. Nombres científicos y vulgares de los peces españoles. *Trabajos Inst. Esp. Ocean.*, nº 31.
- LOZANO REY, L., 1952. *Ictiología ibérica. Tomo III. Peces Fisoclistos*. 2ª parte.
- MOREAU, É., 1881. *Histoire Naturelle des Poissons de la France*. París.
- NADAL i FORTIÀ, J., 1981. *Els nostres peixos*. Publicació del Departament de Biologia del Col·legi Universitari de Girona, Diputació de Girona, Girona.
- NAVARRETE, A., 1898. *Manual de Ictiología Marina concretado a las especies alimenticias conocidas de las costas de España e Islas Baleares*. Madrid.
- ORELLANA, M. A. DE, 1802. *Catálogo d'els peixos qu'es crien, e peixquen en lo mar de Valencia*.
- PÉREZ ARCAS, L., 1923. Ictiología Ibérica, o sea Catálogo de los peces marinos y de agua dulce que

habitan o frecuentan las costas de la Península ibérica. *Revista de la Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales de Madrid*, t. XIX, 4º de la 2º serie: 1-192.

PLANAS, A. & VIVES, F., 1955. Contribución a la sistemática de los centracátidos con un estudio especial de la biometría y la biología de la xucla (*Spicara chryselis* L.). *Investigación Pesquera*, 1: 87-135.

RAMIS i RAMIS, J., 1814. *Specimen animalium, vegetabilium et mineralium in insula Minorica frequentiorum, ad normam Linnaeani systematis exaratum. Magone Balearium. Excudebat Petrus Antonius Serra.*

RONDELET, G., 1554. *Libri de Piscibus Marinis, in quibus verae piscium effigies expressae sunt. Lugduni, imp. M. Bonhome.*

SPELBRINK, W., 1937. Die Mittelmeerinseln Eivisa und Formentera. *Butll. Dialectologia Catalana*.

TORTONESE, E., 1956. *Fauna d'Italia. Vol. II. Leptocardia. Cyclostomata. Selachii.* Edizione Calderini, Bologna.

- 1970. *Fauna d'Italia. Vol. X. Osteichthyes. Pesci ossei. Parte prima.* Edizione Calderini, Bologna.

- 1975. *Fauna d'Italia. Vol. XI. Osteichthyes. Pesci ossei. Parte seconda.* Edizione Calderini, Bologna.

Algunes reflexions sobre els noms dels peixos

Sr. Jordi Leonart

Biòleg pesquer, Institut de Ciències del Mar-CSIC

Després d'aquest devessall d'erudició que hem tingut amb el conferenciant anterior (el Sr. Miquel Duran) estic una mica espantat que no marxeu a mitja xerrada. Us vull dir que m'ha agradat molt i estic d'acord amb tot el que ha dit, particularment quant m'estiren les orelles, cosa que li agraeixo.

El que jo us presentaré té un nom tan vague com "algunes reflexions sobre els noms dels peixos" perquè he estat incapaç d'estructurar la xerrada tal i com calia. El que es diu en un capítol es podria dir en un altre. Tractaré de ser ordenat però no sé si me'n sortiré prou bé. El que sí voldria és que entenguéssiu el que diré amb un criteri científic, en el sentit que no es tracta de veritats sinó d'hipòtesis que poden ser falsades o refutades. Són interpretacions que jo ofereixo, però que no estic segur, ni de bon troç que siguin veritat. De manera que aquí no sentireu cap veritat sinó, en tot cas, hipòtesis.

El llenguatge dels científics en referència als noms dels peixos

He volgut aplicar el mètode dels lingüistes, consistent a distingir els diferents nivells de llenguatge (vulgar, culte, col·loquial, familiar), als noms dels peixos. Aleshores trobem sistemes de nomenclatura de diferents nivells: científic, popular, comercial o gastronòmic, culte i oficial.

Nivell científic

El primer i més fàcil d'explicar és el llenguatge científic. És un codi. Utilitza el llatí, però no és llatí. Pretén ser una nomenclatura biunívoca: cada peix té un sol nom i a cada nom correspon un sol peix i se suposa que ha de tenir estabilitat. Això és bastant fals, d'una banda hi ha problemes de sinonímies i de l'altre hi ha casos d'instabilitat. Cal dir que no sóc taxònom (bé, jo estic aquí i en realitat no sóc ni taxònom ni lingüista) només sóc usuari de la taxonomia.

Normalment hi ha un rebuig a fer servir la nomenclatura científica. Rebuig que ja en vàrem parlar ahir. Diuen que la nomenclatura científica és inaplicable per la gent del carrer, i que s'ha de reservar la seva utilització als especialistes i científics. Jo crec que no és ben bé així. Últimament podem sentir converses entre persones aficionades a la jardineria o a les plantes, parlant pràcticament només amb noms científics. O sigui que el nom científic és un nom que la gent pot utilitzar i entendre's sense problemes. No els està prohibit.

Nivell popular

L'altre nivell és el que jo en dic popular. Hi ha molts altres noms que designen aquest nivell: tradicional, vulgar, vernacle, nacional, comú, local ... (però a mi m'agrada més popular). Aquest nivell aplega els noms que utilitza la gent per anomenar els animals, però amb una restricció, són mots que han estat filtrats per la cultura lingüística d'un poble, de manera que només és acceptable en aquest nivell un nom quan pertany al corpus lingüístic del poble i la persona que el comunica té competència zoològica (és a dir sap del què està parlant) i lingüística (és a dir parla i té assumida la llengua), no serveix qualsevol invent que faci una persona.

Nivell comercial o gastronòmic

Tenim un altre nivell que es pot considerar un subconjunt d'aquest i seria el nivell comercial o gastronòmic. No sempre coincideix amb el popular, després en veurem uns exemples, tot i que de vegades hi interfereix fortament.

Nivell culte

Un altre nivell és el culte. Consisteix en el nom que uns determinats especialistes o persones pertanyents a un col·lectiu especialitzat donen a un organisme, i aquest nom per algun motiu entra en el circuit de diccionaris i vocabularis i es va transmetent.

Nivell oficial

Finalment tenim el que és motiu principal d'aquesta xerrada: el nom oficial. En aquest sentit vull separar absolutament el que és un nom popular amb el que és un nom oficial ja que, a més a més de ser conceptualment diferents, moltes vegades no tenen res a veure. El nom oficial, que també es coneix com estàndard (podríem fer aquí un paral·lelisme amb la llengua estàndard), pertany a un sistema de nomenclatura que jo personalment crec que es una mica artificiosos però que fan servir moltes llengües. El podríem definir com una mena de nom científic d'una llengua particular. És a dir, la vocació del nom oficial és que hi hagi, en el si d'una llengua, una relació biunívoca entre el nom i l'espècie. Sovint els noms oficials provenen dels noms populars però no sempre, sovint són inventats i, aleshores, això pot generar conflictes.

A les llistes de peixos que apareixen en documents de caire internacional, hi ha el costum de donar el nom científic i els noms oficials de les llengües que són oficials a la comissió o organisme que ha confeccionat la llista. Per exemple la FAO té com a llengües oficials l'anglès, el francès i el castellà (i també l'àrab). És força ambigua l'atribució d'una llengua oficial a un país o una llengua pròpiament dita. De manera que l'anglès és un anglès que no se sap si és d'Europa o d'Amèrica, el castellà (que en diuen espanyol) és un castellà que tampoc se sap molt bé d'on bé, però que en qualsevol cas és la llengua que, des del seu punt de vista, correspon a Espanya.

Cadascun dels registres, o nivells de llenguatge, té una definició, un àmbit d'ús i mecanismes de formació de noms nous i sistemes de noms col·lectius. Per exemple, per algun motiu que desconec, el sistema de nomenclatura oficial no té noms col·lectius propis (els noms de les famílies, ordres, etc.), i utilitza els noms col·lectius científics traduïts directament. D'altra banda, els noms col·lectius tenen diferents definicions en els diferents registres, per exemple des d'un punt de vista popular o gastronòmic, el mot **peix** no te res a veure amb aquest mateix mot entès des d'un punt de vista científic (en un arròs de peix probablement no hi ha cap peix científicament parlant; hi ha altres organismes, mol·luscs, crustacis, però cap peix).

Casos, exemples i problemes

Ara posaré uns quants casos d'exemples i de problemes que ens podem anar trobant.

Espècies sense problema

El primer d'ells és quan no hi ha problema, l'espècie és ben coneguda, té un sol nom en tot l'àmbit lingüístic i no te sinònims, com és el cas del **lluç** (*Merluccius merluccius*) i la **sardina** (*Sardina pilchardus*). N'hi ha altres, però aquests dos són molt típics.

Sinonímies

Passem ara a parlar de les sinonímies. Les sinonímies de fet no constitueixen cap problema, en contra de l'opinió dels defensors a ultrança del nom oficial, que sovint proposen aquests nom únics per evitar sinonímies. Hi ha molts geosinònims locals. Per exemple al delta de l'Ebre de l'**orada** (*Sparus aurata*) en diuen **moixarra**; del que aquí a Barcelona i altres llocs coneixem per **llenguado** (*Solea vulgaris*) al delta de l'Ebre n'hi diuen **palaia**. Són exemples de localismes, geosinònims locals que no presenten problemes.

Quan hi ha un geosinònim preponderant com és el cas del **moll** i el **roger**, dues espècies del gènere *Mullus* que en el Maresme i cap a llevant se'n diuen **rogers** i a la resta de Catalunya, País Valencià i Illes se'n diuen **molls**. Normalment quan s'escull un nom oficial a partir d'un nom popular, s'escull el que està més estès; en el primer cas seria **orada** i **llenguado**, i en el segon **moll**.

Hi ha un altre cas de geosinònims que jo en dic "equilibrats", on no se sap qui guanya i aquest cas, que des d'un punt de vista de la llengua popular no representa cap problema, sí que ho és a l'hora d'escollir un nom oficial. Aquí tenim en particular el cas del **seitó** o **aladroc** (*Engraulis encrasicolus*); se'n diu **seitó** a Catalunya i **aladroc** al País Valencià i a les illes Balears; si n'hem d'escollir un, és difícil decidir quin sacrificuem. D'aquesta espècie també en diuen **anxova**, jo crec que impròpiament, cap a la banda de l'Empordà. Un exemple d'un altre geosinònim equilibrat és el de la **maire** (*Micromesistius poutassou*) a Catalunya, **bacallaret** al País Valencià o per exemple el de *Aphia minuta*, **xanguet** a Catalunya i **jonquillo** a les Balears.

Hi ha sinònims que coexisteixen a un mateix lloc com el de la **maire** (*Micromesistius poutassou*) que també se'n diu **mare del lluç**, **lluça** i **tabanc**; o el **llobarro** (*Dicentrarchus labrax*), també **llop** i **llobina**; diferents espècies de la família dels ràjids (exemples ja vistos en la ponència del Sr. Duran de la **rajada** i **escrita**); el *Bothus podas* és un altre cas del que trobem **pedaç**, **puput** o **tacó**; el *Coris julis* que és un dels que té més sinònims: **senyoreta**, **donzella**, **guiula**, **juliola**, i **julíbia**; o el *Chromis chromis* que també té força sinonímies com **castanyoleta**, **estudiant**, **moret**, **soldat** i **tuta**.

En aquesta xerrada, però, no em limitaré a parlar del català sinó que també parlaré d'altres llengües que donen bons exemples. De vegades en llengües molt extenses com pot ser el castellà ens trobem que utilitzen sinonímies d'una manera força dubtosa, com és per exemple el cas de les dues espècies del gènere *Coryphaena*: *C. hippurus* i *C. equiselis*, la primera molt més abundant que la segona. De *C. hippurus*, en català **llampuga**, en diuen en castellà "lampuga", (probablement del català) mentre que de l'altra en diuen "dorado" (en català **llampuga borda**, encara que la seva presència és molt dubtosa a les nostres aigües) que és el nom amb el què es coneixen les dues espècies al Carib de parla castellana. Un catàleg de la FAO dona per *Coryphaena equiselis* els noms oficials anglès de "pompano dolphinfish", espanyol de "dorado" i francès de "coryphène dauphin", i per *Coryphaena hippurus* "common dolphinfish" en anglès, "lampuga" en castellà i "coryphène commune" en francès. La primera és molt rara al Mediterrani mentre que la segona és abundant; en aquest cas el castellà utilitza dos geosinònims per distingir dues espècies i això és una solució no gaire bona, com ja hem vist abans també en la conferència del senyor Duran.

Tenim altres casos de geosinònims que generen homònims dins del domini lingüístic. Aquí ja tenim exemples una mica més complicats com és el cas del *Tinca tinca*, peix molt freqüent, que és la **tenca** segons els diccionaris mentre que al delta de l'Ebre en diuen **carpa** (essent la carpa un peix molt poc freqüent). Un altre exemple és el cas ja esmentat abans entre la zona de l'Ebre i la resta de Catalunya. Tenim aquestes dues espècies amb les quals el sistema de nomenclatura del delta de l'Ebre comparat amb la resta de Catalunya genera homonímies. És el cas de la **palaia** que a Barcelona és un peix i al delta de l'Ebre n'és un altre:

<u>Espècie</u>	<u>Zona de l'Ebre</u>	<u>Resta de Catalunya</u>
<i>Solea vulgaris</i>	palaia	llenguado
<i>Citharus linguatula</i>	peluda	palaia

També tenim el cas de sinònims de diferent registre, per exemple un dels casos que a mi m'agrada més és el de *Gasterosteus aculeatus* peixet d'aigua dolça que tradicionalment es coneix amb el nom de **punxoset** o **sorellet** i que es fa servir per estudis de comportament animal i per tant surt molt als llibres on sol aparèixer amb el nom traduït de l'anglès o del

francès com a **espinós**, en castellà "espinoso". És a dir, **espinós** seria el nom de registre culte i **punxoset i sorellet** serien els noms de registre popular.

El *Pagellus bogaraveo* és un altre exemple. Té molts sinònims, jo aquí només n'esmento dos: a la marina de l'Empordà en diuen **calet de la piga**, però la gent que se'ls menja n'hi diuen **besuc**. Un altre exemple és el de *Solen marginatus*: la gent del ram en diuen **canyut i mànec de ganivet** mentre que **navalla** només en diu la gent que ho veuen al plat. El mateix passa amb les **garotes** (el nom popular genuí) que la majoria de gent que en viu allunyada del mar les coneix com **erçons** (probablement del castellà "erizo").

Hi ha variants de pronúncia o de grafia com **aurada, dorada, orada** (*Sparus aurata*), aquests tres entren al DIEC; la **forcadella** (*Anthias anthias*) que a l'Empordà en diuen **forcatella**; el **sarg** i el **sard** (*Diplodus sargus*); **pelaia i palaia** (*Citharus linguatula*); **llissa i llissera** (diferents espècies de mugílids); **llamprea i llampresa** (petromizòntids); **caçó i casso** (*Galeorhinus galeus*), **garota i grotà** (equinoderm). Voldria acabar amb aquests quatre últims que entren tots ells al DIEC com a sinònims **cèrvia, sèrvia, círvia i sírvia** (*Seriola dumerili*).

Homonímies

Passem ara a veure les homonímies. Hi ha peixos que reben el nom de mamífers o d'ocells, però això no és cap problema. Quan existeixen homonímies entre noms de peixos hi ha sistemes per evitar la confusió i aquí he posat dos exemples: **guineu i guilla** que són noms que reben molts peixos i n'he posat fins a cinc; com veieu sempre hi ha prou sinonímies com per poder precisar i diferenciar-los (tot i que moltes sinonímies d'aquestes també són geosinònims i ens falta molta informació de sobre què es diu en cada cas):

<i>Chimaera monstrosa</i>	guineu	ullverd, caro
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu, guilla	peix espasa
<i>Callionymus maculatus</i>	guineu	pau, ferrapedres
<i>Callionymus lyra</i>	guineu	guineu vermella, fardatxo, dragó
<i>Blennius pavo</i>	guilla	gallerbó, bavosa paona, dormilega de cap roig

L'altre exemple és el del **dragó**. He posat tres espècies que reben el nom de **dragó**, però que es poden diferenciar per els altres sinònims que tenen:

<i>Synodus saurus</i>	dragó	peix de Sant Francesc, quetsémper, saltamurades
<i>Trachinus draco</i>	dragó	aranya blanca, aranya vera, espasenc
<i>Callionymus lyra</i>	dragó	guineu, guineu vermella, fardatxo

Un altre fenomen a considerar és el de l'**halibut negre** (*Rheinhardtius hippoglossoides*), cas que ja es va veure ahir i del què jo avui també en vull parlar. És el famós "fletán negro" castellà (comercialitzat en filets com a "lenguado"!). El nom oficial anglès és "greenland halibut", però a Terranova en diuen "turbot", quan de fet "turbot" és el nom oficial, tant francès com anglès, de *Psetta maxima*, en castellà "rodaballo" i en català **rèmol empetxinat** (o **rèmol de petxines**). *Psetta maxima* és objecte d'una notable comercialització provinent de l'aqüicultura. El mot "turbot" referit a *Psetta maxima* s'està introduint amb força al català gastronòmic i culinari, tot substituint el nostre genuí **rèmol empetxinat**. Poca gent sap de quina espècie es tracta.

Com podeu veure el nom oficial i el popular són totalment diferents i convé saber quan estem en un cas i quan estem en l'altre.

Espècies properes

Un altre problema que hi ha és el de les espècies properes que ens cal distingir. Normalment s'adjectiven.

Adjectivació

- els adjectius populars poden fer referència a la morfologia (color, dibuix, textura, forma), al lloc on es troba, a la qualitat de la carn o a d'altres propietats que poden ser més subtils. Normalment és fàcil de detectar el seu origen popular.

- els adjectius cultes o inventats, que s'han introduït de nou i que no provenen del poble també són fàcils de detectar, per exemple: ibèric, ocel·lat, aculeat, fals, sense escata, cuafí, de quatre taques.

Aplicació de sinònims per espècies properes

L'aplicació de sinònims per espècies properes és molt perillós i passa sovint (ja hem vist abans el cas de la **llampuga** en castellà). Per exemple si assumim que **rajada** i **escrita** són sinònims (i en determinats contextos es pot assumir), el que no podem fer és dir-li a una espècie **rajada** i a una altra **escrita** com passa en alguns casos; en el cas dels blènids hi ha noms que sovint són sinònims però que en canvi s'apliquen a espècies diferents; en el cas de la **llampuga** hem vist utilitzar el nom **daurat** per *Coryphaena equiselis* tot i que és millor dir-ne **llampuga borda** que, encara que és un nom inventat, és més bonic; l'**àngel** i l'**angelot** són dues espècies molt poc freqüents (*Squatina* spp.) i per tant es genera molta confusió.

Interferències entre llengües

N'hi ha moltes, un exemple és els falsos amics on el català està molt en perill. És el cas de *Lepidorhombus boscii* i *Zeus faber*. *Lepidorhombus boscii* en català s'anomena **bruixa** i en castellà "gallo", si anem a una peixateria aquí a Barcelona veurem com massa sovint n'hi diuen **gall** o "gallo" en castellà quan en realitat el **gall** és un altre peix, el *Zeus faber*. El problema però no està entre el català i el castellà sinó entre el castellà mediterrani i el castellà atlàntic. En el Mediterrani de parla castellana (Múrcia i Andalusia) se'n diu com en el català, "bruja". El que passa és que en el castellà han agafat com a noms estàndard els noms atlàntics i això passa en diversos peixos. En tot cas el que passa en aquest exemple és que el nom **gall** substitueix a la nostra **bruixa** mentre que el nostre autèntic **gall** queda en una situació ben galdosa. Això és el que vull ressaltar com un perill:

Espècie	català	castellà mediterrani	castellà atlàntic
<i>Lepidorhombus boscii</i>	bruixa	bruja	gallo
<i>Zeus faber</i>	gall	gallo	pez de San Pedro

Influències del castellà

A més a més del cas que acabem de veure hi ha molts noms castellans que s'estenen per Catalunya, tot trobant terreny adobat per la manca de competència zoològica i, el que és pitjor, lingüística. Un cas, semblant al del **gall** és el del crustaci *Nephrops norvegicus*: l'**escamerlà** (també **gadagang** a Tarragona). Cada cop se sent més el nom castellà de "cigala", mentre que en català el nom de **cigala** correspon (igual que passa amb el francès) a les espècies del gènere *Scyllarus*, que en castellà són els "santiaguíños". El castellanisme **boqueró** s'està estenent i de vegades desplaça el **seitó** o l'**aladroc**. El de la **bacora** és un cas molt bonic que explicaré en detall. És el túnid (o escòmbrid, en aquest cas la taxonomia no és gaire estable) *Thunnus alalunga*, que es coneix tradicionalment en castellà com "bonito del norte", i en català com **bacora**, (en anglès "albacore" i en francès "germon"). La **tonyina** pròpiament dita (*Thunnus thynnus*) es consumeix fresca i s'exporta pràcticament tota al Japó, en canvi la **bacora** es consumeix principalment en conserva. Amb el castellà va passar una cosa curiosa i és que el nom de "bonito del norte" era poc comercial perquè un "bonito" és més barat que un "atún" i varen idear un nom comercial per aquesta espècie que és el de "atún blanco". Per augmentar la confusió, direm que existeix una altra espècie de túnid, el *Thunnus albacares* (que en català no té nom), que en castellà es diu "rabil", i en francès "albacore" (o sigui que probablement qui li va posar el nom ho va fer del francès) i en anglès "yellowfin tuna". També hi ha la "bacoreta" en castellà, el *Thunnus alleteratus*. "Bacora" per *Thunnus alalunga* també es un sinònim secundari del castellà:

	català	castellà	francès	anglès
<i>Thunnus alalunga</i>	bacora	atún blanco bonito del norte	bacora, germon	albacore
<i>Thunnus albacares</i>		rabil	albacore	yellowfin tuna
<i>Thunnus alleteratus</i>		bacoreta	thonine	atlantic little tuna

Com s'utilitzen aquests noms? Tenen un ús molt important. Degut a la manca d'una reglamentació clara per l'etiquetatge cada fabricant de conserva posa a l'envàs allò que li sembla millor: es veuen llaunes de conserva amb dibuixos de peixos que no són el que correspon, i amb els noms de "bonito del norte" o "atún blanco", o tots dos alhora (i en algun cas fins i tot "bacora"!). La confusió s'estén a l'anglès, on els fabricants han decidit rebatejar l'"albacore" com "white tuna" i altres noms semblants, i al francès on el "germon" passa a anomenar-se "ton blanc".

I què passa amb l'"atún claro"? Hi ha moltes espècies de tonyines tropicals que es pesquen per fer-ne conserva. Són diverses espècies *Thunnus alleteratus*, *Thunnus obesus*, *Thunnus atlanticus*, i d'altres, d'aquesta barreja de tonyines es varen inventar el nom de "atún claro", semblant al "atún blanco". Aquestes conserves retolen "light tuna" o "clear tuna" en anglès i "ton clair" en francès. En un altre conserva, per donar més explicacions posen "el atún claro es una clase de tónido muy apreciado en todo el mundo" (aquesta és la definició més precisa que hem arribat a trobar d'aquesta "espècie"). Uns altres varen decidir tallar pel dret i dir-li senzillament "atún".

Un altre cas és el de l'**emperador** (*Xiphias gladius*) que encara és pitjor que el de les **bacores**. Al "pez espada" en castellà, en català n'hem de dir **emperador**, si més no per tradició i perquè els pescadors n'hi diuen així. Explicaré aquí un cas que no és infreqüent. Un dia parlant amb un pescador em deia "sí també hem pescat **peix espasa**" i davant el meu astorament em va dir tot seguit "bé li dic **peix espasa** perquè m'entengui, nosaltres li diem **emperador**". El FROM ha decidit que en català es diu **peix espasa** també, però aquesta decisió és fruit d'una confusió. Hi ha un peix molt rar el *Luvarus imperialis* que en francès oficial li diuen "louvereau" i en anglès oficial "luvar", que en castellà oficial se'n diu "emperador". Això són noms FAO, i a la fitxa FROM d'aquest mateix peix en diuen en català **emperador**. El problema és que amb castellà mediterrani (a Andalusia) de *Xiphias gladius* n'hi diuen "aguja palà", i en castellà, a Múrcia n'hi diuen "emperador". O sigui "pez espada" en castellà és un nom d'origen atlàntic no mediterrani. Moltes vegades per culpa d'això si anem a un restaurant i veiem **emperador** no sabem que es tracta del mal dit **peix espasa** i pensem que són peixos diferents. Ara voldria explicar-vos una anècdota de Mallorca: una persona va anar al restaurant i tenien carta en castellà (posava "emperador") i en català (**peix espasa**), al preguntar qui havia fet la traducció va dir que el servei de traducció del Govern Balear.

	Català	Castellà oficial	Castellà mediterrani	Castellà atlàntic	Francès oficial	Anglès oficial
<i>Xiphias gladius</i>	emperador peix espasa	pez espada	emperador aguja palà	pez espada	espardon	swordfish
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu peix espasa	zorro			renard	threster shark
<i>Luvarus imperialis</i>	luvar*	emperador			louvereau	luvar

* nom oficial "inventat" del nom científic com fan el francès i l'anglès

Formació de noms

Noms inventats

Per a espècies d'importació, comentaré el cas d'*Esox lucius* en castellà el "lucio" i en català del DIEC **lluç de riu**. Jo crec que ha de ser **lluç**. En el cas de *Lucioperca luciopeperca* el nom català (DIEC) de **percalluç** també és molt desafortunat, hauria de ser **percalluç**; *Oncorhynchus mykiss* "rainbow trout" o sigui la "trucha arco iris" en castellà traduït de l'anglès. En català s'ha traduït com **truita arc iris**, i encara després hi ha qui en va dir (amb un excés de zel?) **truita arc de Sant Martí**. Per sort avui es tendeix a dir-ne **truita irisada** que és, sense dubte, un nom més raonable i que expressa correctament el concepte tan desafortunadament traduït les dues vegades anteriors.

Cultismes

Hi ha cultismes que provenen del nom científic com el de **gambúsia**.

Noms comercials

Hi ha noms comercials com és el cas de la **rosada**, peix no autòcton, en castellà "congrío chileno", que degut a que "congrío" era poc comercial es varen inventar el nom de "rosada", que per cert ha tingut molt d'èxit.

Errors

Errors de transcripció

Com és el cas del **peix de Sant Franc** que vol ser el **peix de Sant Francesc** (*Synodus saurus*) i que algú que no tenia prou lloc per escriure Francesc ho va deixar en Franc, i ara aquest nom s'ha anat repetint en alguns reculls.

Errors d'ubicació geogràfica

Veiem el cas de Gibert i de Lozano Cabo, dos llibres citats també per el senyor Duran. El senyor Gibert va recollir noms de quatre llocs: goles de l'Ebre, Tarragona, Menorca i costa de Llevant. Quan en Fernando Lozano Cabo va fer el recull de la seva nomenclatura, la costa de Llevant va passar a "costa de Levante", de manera de que els noms de Mataró varen passar automàticament a València.

Una consulta del TERMCAT il·lustra molt be això de posar noms: aquest és el cas del **penegal** o **serrà penegal** (*Helicolenus dactylopterus*) que en castellà es diu "gallineta", i és un peix propi del país. A l'Atlàntic hi ha un altre peix de la mateixa família (escorpénids) que no es troba al Mediterrani ni a les costes espanyoles de l'Atlàntic, el *Sebastes marinus*. En castellà han decidit anomenar-lo "gallineta nòrdica". En fer una traducció es va debatre el següent raonament: si la "gallineta" és el **serrà penegal**, la "gallineta nòrdica" serà el **serrà penegal nòrdic**. Jo entenc que en aquest casos és millor utilitzar els noms científics, i anomenar aquesta espècie **sebastes nòrdic**, per exemple, per tal de no crear confusió.

Reflexions finals

Per acabar voldria fer unes reflexions generals. Una fa referència a la degradació del vocabulari popular, tal i com l'he definit, dels peixos. Ja sigui per incompetència lingüística o per incompetència zoològica, el que sí és cert és que s'està perdent molt vocabulari, hi ha moltes influències foranes i molt poca cura als mercats d'atribuir els noms correctes als peixos.

Una altra reflexió en forma de pregunta demanaria si és inevitable passar per l'adreçador del nom oficial. Ahir varen sortir molts exemples de gent que treballa en traduccions ja sigui de llibres o de vídeos i necessiten traduir noms d'espècimens: si són casos puntuals tindrà poca importància si la traducció no és correcta. Jo pregunto quina necessitat hi ha de traduir el nom o de posar noms oficials a espècimens que el poble no ha tingut necessitat d'anomenar, si podem fer servir el seu nom científic que per això és?

Jo sóc molt reticent a inventar noms. A les altres llengües pel que sembla hi ha el costum d'inventar o de donar noms oficials. En tot cas una de les meves propostes és que si ens hem d'inventar un nom ho fem amb sentit comú i evitant introduir més confusions com ha passat tantes vegades. Fins i tot és millor inventar-se'l deixant un senyal que indiqui que es tracta d'un nom artificial per no enganyar al lector. Cal deixar molt clar que és un nom culte i no intentar disfressar-lo de nom popular.

Quant posem un nom oficial d'entre un grup de sinònims equivalents, quin criteri s'ha de fer servir? No se'n pot triar un i bandejar els altres sense generar un perjudici important.

Una reflexió final: Un mot incorrecte dit per la majoria de parlants, es pot convertir en correcte? o, generalitzant, una mentida prou divulgada es converteix en veritat? i aquí dono per acabada la xerrada. Moltes gràcies.

Col·loqui

Carles Bas: jo voldria cridar l'atenció sobre un problema. Fa quaranta-nou anys, quan vaig començar a treballar en aquest camp, recorrent els pobles de Catalunya vaig començar a fer unes fitxes on anava apuntant tots els noms que sentia. Malauradament les he perdut totes. Però quan en Duran i Lleonart feien el seu comentari de que preguntaven als pescadors, vull advertir de que s'ha d'anar molt en compte perquè n'hi ha molts que tenen la temptació de donar un nom que els sembla que serà millor pel científic que tenen davant. Un cas concret és el d'un gran pescador ja mort actualment, però que en contacte amb un gran ictiòleg de principis de segle (De Buen) li va fer no solament canviar algun nom de peix sinó també canviar la ideologia. En acompanyar-lo amb la barca tot el que ell deia anava a missa. Com s'han d'avaluar les paraules que diuen els pescadors? Una altra pregunta (en tinc un munt d'apuntades) és referent al nom oficial. Jo crec necessari que hi hagi nom oficial per moltes raons, ara be, s'ha d'anar en compte que el nom oficial no mati la vitalitat de la llengua. Aquesta es manifesta amb la varietat i riquesa que respecte als peixos tenim als Països Catalans. Respecte a la **maire** jo diria que **maire** és el nom oficial, però des de Cap de Creus fins el cap de València aquest nom és molt poc utilitzat. Ja ens han citat varis noms que no cal repetir i que donen una riquesa i un matis a com entén cadascú aquesta varietat. A pesar de les moltes consideracions que tinc apuntades he volgut fer aquestes dues perquè són fruit de la meva experiència de molts d'anys.

Miquel Duran: voldria dir en primer lloc que felicito al senyor J. Lleonart perquè coincidim plenament amb tot el que havem dit. Per la meua part, vull fer una observació de tipus general prèvia a una pregunta al senyor Lleonart. Em preocupa el fenomen de substitució lingüística que està en marxa en el camp de la ictinonímia, que ve per diversos camins, no sols per la presió oficial del castellà i per la presència en el mercat de congelats provinents de mars llunyanes, sinó també, de manera especial pel fet que arreu dels Països Catalans les tripulacions de les barques de pesca estan formades majoritàriament per immigrants andalusos. Dic això perquè en veure a la Nomenclatura Oficial Catalana el nom de **besug de la piga** aplicat a *Pagellus bogaraveo*, vaig tenir l'impressió que s'havia fet un calc del nom andalús "besugo de la pinta". Per això pregunto al senyor Lleonart quina és la documentació més antiga del sinònim que ha esmentat, **calet de la piga**. Aquest qualificatiu "de la piga" desconegut a les illes i del que sospito que és un andalusisme introduït recentment, no l'he trobat a cap lloc de les fonts ictinòmiques que conec, incloses les més recents: el llibre de Nadal i Fortià, el Catàleg de Lloris et al. i la Història Natural dels Països Catalans.

Jordi Lleonart: el **calet de la piga** el vaig recollir, a veure, ho dic de memòria ..., exactament el vaig recollir l'any 1987.

C. Bas: en cap de les llistes d'ictinonímia que jo conec i en conec moltes aquest terme no ha sortit, en canvi sí que ha sortit a la Nomenclatura Oficial Catalana, que li diuen **besuc de la piga**. Al veure-ho vaig tenir la impressió que ve del "besugo de la pinta" andalús.

J. Lleonart: jo ho he sentit a pescadors de palangre de Port de la Selva.

C. Bas: així sí que pot ser el nom autèntic.

J. Lleonart: sí, perquè el **calet** és el *Pagellus acarne*.

C. Bas: sí, a la major part del domini lingüístic, és a dir les Balears i València també és el **besuc** típic. Aprofito per fer una observació als lexicògrafs nostres: a la Gran Enciclopèdia Catalana, el **besuc** està posat com a nom català del *Pagellus acarne* i tots dos dibuixen un *Pagellus cantabricus* o ben dit un *Pagellus bogaraveo*, és a dir, posen una il·lustració equivocada i això a la primera edició de l'Enciclopèdia Catalana i a l'última.

** **: jo sóc biòloga, traductora i consumidora i la meua pregunta va per això de la **tonyina** i és de caire molt més pràctic. Si a mi m'hagués arribat el terme d'"atún clar", desconixedora com era fins ara de tota aquesta problemàtica, possiblement també ho hauria traduït per "light tuna" i és per això que li pregunto quins recursos hi ha per saber això i quins recursos hi ha per un traductor que li arriba això, per traduir-ho correctament, com es pot fer el seguiment?

J. Leonart: un traductor, per fer-ho bé ho ha de saber. Per part meva no ha estat immediat deduir tot aquest muntatge del "atún blanco" i el "bonito del norte". Hi he hagut d'invertir cert temps. No hi ha cap manual de traducció.

Lluís García: sóc arqueòleg especialitzat en ossos d'ocells i traductor. Jo voldria comentar les dues últimes consideracions que ens ha fet en Jordi Leonart sobre la degradació del vocabulari popular que sembla que ell defensa força i sobre si és inevitable haver de passar per l'adreçador del nom oficial. Jo crec que hem de tendir a fer servir noms oficials. En el nostre món en el que cada vegada hi ha més comunicació amb els noms oficials es pot tendir a facilitar-la. Jo he deduït de la seva explicació que en molts casos el llenguatge popular tampoc no és molt aclaridor, tot i que ens podem entendre amb l'ajut de les sinonímies. Si a més tenim en compte la degradació del vocabulari popular possiblement arribarem a un punt en que hi hagi més parlants del llenguatge científic que no del popular i aleshores hi haurà hagut una inversió dels termes. Aquestes dues consideracions finals d'en Jordi doncs em semblen molt exagerades, però sí que és veritat que una mentida repetida pot esdevenir una veritat i per altra banda de veritats absolutes ben poques n'existeixen. En el cas de l'idioma hi ha molts exemples de com una incorrecció molt repetida esdevé correcte. O bé militem per un manteniment de les sinonímies a base de molta promoció i de posar-hi ordre, doncs el llenguatge popular també és una mica caòtic, o be avancem cap als noms oficials, facilitant la comunicació i la feina als traductors.

J. Leonart: n'estic convençut també, però ara et faig una pregunta, com n'hem de dir de l'*Engraulis encrasicolus* oficialment, **seitó** o **aladroc**?

M. Duran: les dues coses.

J. Leonart: no, el nom oficial és un.

M. Duran: bé, almenys en el cas d'*Engraulis encrasicolus*, n'hi ha d'haver dos.

J. Leonart: aleshores violem el principi de que només hi hagi un nom. Si n'hi ha dos aleshores ja estem salvats. Si n'hi ha dos també n'hi pot haver tres o quatre, no?

M. Duran: probablement, perquè el que hi ha són diferents registres de noms oficials. Si vós mireu la Nomenclatura Oficial Catalana el nom oficial de l'*Engraulis* és **seitó**. Si mireu la nomenclatura que va aprovar el Govern Balear l'any 1981, el nom oficial és **aladroc**. Cal distingir entre les estandarditzacions fetes amb la finalitat de normalitzar la nomenclatura emprada en els mercats de peix, fortament condicionades per determinats usos locals molt arrelats, i el desideràtum d'arribar a una nomenclatura estàndard vàlida per a tot l'àmbit lingüístic, per a la qual caldria en tots els casos elegir el nom que tingui els majors mèrits possibles per ésser acceptat a tot arreu. Heus ací un bell exemple: **trumfau**, un nom amb un bonic segell de catalanitat, però molt local de les costes gironines, no recollit en el Diccionari Alcover-Moll, ha estat elegit per Lloris et al. i per la Història Natural dels Països Catalans com a nom estàndard de *Scomberesox saurus*, un peix beloniforme molt semblant a l'**agulla** *Belone belone*. Nadal i Fortià havia proposat abans el nom d'**agulla tonyinera** (que escriu en primer lloc dins la llista de noms catalans de *Scomberesox saurus*: **agulla tonyinera**, **agulla**, **trumfau**), nom motivat per la seva ressemblança amb l'**agulla** i pel fet de ser una espècie perseguida per les **tonyines**. Evidentment per a un pescador mallorquí o valencià (que no tenen noms locals per a aquesta espècie) és molt més intel·ligible dir-li **agulla tonyinera** que no **trumfau**. Com aquest cas n'hi ha molts. Recordem el que he dit a la meua comunicació, referent a la substitució del nom **rajada** per **escrita** o per **clavellada**, gens recomanable en la nomenclatura estàndard, per tal com es tracta d'usos locals. En canvi un pescador de qualsevol part de l'àmbit lingüístic sap que el mot **rajada** fa referència a una determinada mena de **bastina plana**, que és la **bastina** que els biòlegs coneixem amb el nom genèric de *Raja*. Un altre tipus ben definit de **bastina plana**, les tres espècies del gènere *Torpedo* (que en obres de divulgació són esmentades emprant l'expressió **rajada elèctrica**, calc innecessari de la denominació anglesa "electric ray") a les illes Balears són conegudes exclusivament amb el nom de **tremoló**, mentre que a Catalunya i a València s'els diu generalment **vaca**. Aquest nom de **vaca** sovint va acompanyat d'un qualificatiu que implica la idea de tremolor: **vaca tremolosa**, **vaca tremolenca** (costa de Girona, segons Nadal Fortià), **vaca tremoladora** (València, segons Cisternas). Fora de l'àmbit balear també hi ha noms basats únicament en la idea de tremolor: **tremolina** a València i **tremoloia** a Girona. És a dir, els noms

motivats per les propietats elèctriques d'aquests peixos són generals a tot l'àmbit lingüístic, i per tant proposo que els noms estàndard no estiguin basats en el mot **vaca** sinó en un nom derivat del verb tremolar, en principi **tremolosa: tremolosa ocel·lada, tremolosa marbrada i tremolosa negra**. Hi esteu d'acord?

J. Leonart: estic d'acord en fer una tria amb uns criteris gentils, però, per què només un nom oficial si se'n poden admetre més? el cas del **seitó**. Hi ha un altre cas que és el de l'**emperador** en el que s'adjudica a un altre peix el seu nom. Un altre cas que no he dit és el de *Parapristipoma octolineatum*, viu al Mediterrani meridional i la seva àrea de distribució arriba just a Alacant, jo he tingut informació que a Alacant li diuen **saboner** encara que s'hauria de comprovar el nom. Algú però s'ha inventat **xerla**. Aquest nom ha estat atribuït per en Lloris et al. a *Parapristipoma octolineatum* i ha entrat al DIEC. Mireu si s'ha d'anar en compte.

M. Duran: sí, s'ha d'anar en molt de compte a posar noms a espècies amb una àrea de distribució molt local i estic cent per cent d'acord amb vos de que hi ha molts peixos que no cal donar-los un nom perquè no interessin a ningú. Exemple en els *Gobius* i els *Blenius* hi ha uns geosinònims que serveixen per tota la família.

**** **:** antes hablabais de la **vaquilla** y como yo vivo en Castellón, sé que allí le llaman **vaquilla tremoladora**, os suena a vosotros este nombre?

M. Duran: sí que em sona. Ja he dit que el nom de **vaca**, aplicat al gènere *Torpedo*, sempre porta un qualificatiu que inclou el concepte de tremolor: **tremoloia, tremolenca, tremolosa, ...**

David Porta: sóc botànic, he treballat una mica en això del noms i en la qüestió de posar ordre i buscar un nom oficial quan en algun animal o planta no té nom popular. Per què posar noms nous si ja tenim el nom científic? Així també posarem ordre. El nom científic té l'avantatge que és unívoc, només n'hi ha un, en canvi de noms populars n'hi ha varis i cal aleshores triar quin és el millor.

També voldria saber què vol dir un nom correcte. Se suposa que és el nom que rep un animal o una planta per la gent d'una determinada zona que el/la coneix; per tant si gent d'una altra zona li dóna un altre nom, quin dels dos és el correcte? què vol dir nom correcte?

J. Leonart: l'adjectiu correcte està mal utilitzat, em refereixo a un nom popular que hagi sofert tots els filtres, que acompleixi tots els estàndards o que sigui dit per la comunitat parlant competent en zoologia o botànica. Em refereixo a que si jo vaig a un lloc i decideixo inventar-me un nom, fins que aquest nom hagi sofert el filtre no serà vàlid.

Ll. Garcia: segueixo pensant que el més correcte no és inventar-se un nom sinó fer servir el nom científic i que si es vol podria anar acompanyat pel nom més usat o noms més usats, però agafar-ne només un. Encara que sigui el més reconegut i acceptat, o acceptat per més gent, em sembla que és voler donar al nom popular un sentit científic que no té.

D. Porta: d'una banda no podem mitificar el nom popular, no ens podem quedar només en que és el nom que li han donat els pescadors d'aquí la Mediterrània, no cal buscar una paraula catalana per descriure un peix que viu a l'altra banda del món. Per altra banda, si ja tenim un nom científic, per què buscar un nom comú. Encara que aquest sigui en llatí, totes les coses tenen un nom en la pròpia llengua; això facilita molt la comunicació. El llatí és més difícil, pot ser que la gent no sàpiga llegir-ho, per tant és més còmode tenir un nom en la pròpia llengua. Això ho veig com una tendència general de tots els idiomes, posar nom en aquella llengua i no barrejar-ho amb altres llengües. Als traductors ens seria més fàcil fer servir els noms científics, però això ho veig com un empobriment de la llengua.

Ll. Garcia: potser no m'he expressat prou bé. Jo volia referir-me a noms per espècies que no en tenen. Recordem el cas que va sorgir ahir que deien que a vegades era més costós trobar un nom català per una determinada espècie que no tota la traducció. Si no trobem el nom en català segurament vol dir que no s'utilitza aquell nom i en aquest sentit no ens l'hem d'inventar, podem deixar el nom científic.

Mª M. Ramón: treballa al Gabinet de Terminologia de la Universitat de les illes Balears. Voldria dir-vos que estic d'acord en que a l'hora de posar un nom en una llengua, aquest nou nom cal que passi per tots els filtres necessaris. Però també cal reflexionar sobre què fer amb les espècies exòtiques. Fa quinze o vint anys, sense l'Internet i tot aquest traspàs d'informació tan gran que hi ha avui en dia, tampoc es feien tantes traduccions, i per tant no es coneixia pràcticament cap espècie exòtica.

Hem de diferenciar entre els noms per espècies autòctones i el de les espècies exòtiques. També crec, tal com deia el Sr. Lleonart, que s'ha de vigilar molt en l'ús que es fa del nom oficial doncs pot fer perdre l'espontaneïtat de la llengua.

J. Lleonart: m'agradaria il·lustrar amb un exemple això que dius sobre l'ús del nom oficial en els peixos: les confraries de pescadors tenen una llotja on venen el peix, l'identifiquen amb un nom per fer les factures. L'ús del nom oficial és substituir els noms que a les llotges es posen a les llistes de peixos perquè els senyors de la Generalitat no tinguin problemes. Tots li diran igual al mateix peix. Això facilita la labor estadística, però altre banda això perjudica a la riquesa lingüística. No hi ha d'haver cap problema en que cada confraria identifiqui els peixos amb els seus noms, sempre i quan identifiqui l'espècie correctament.

Eulàlia Garcia: treballa aquí al Museu de Zoologia i voldria comentar una cosa. Recentment ens ha sorgit una necessitat en la confecció d'etiquetes de retolació de la sala d'exposició que identifiquin a tots els exemplars exposats. Nosaltres tots som biòlegs i entenem que hem de transmetre la informació a la gent que ve del carrer i que els hi estranyarà molt trobar tots els noms en llatí, en anglès, quasi tots en castellà i, en català només els de la fauna autòctona. Quan n'hi ha, tots els sinònims junts a l'etiqueta no hi caben, per tant ens veiem obligats a triar-ne algun. Nosaltres sols no podem i hem demanat ajuda al TERMCAT i ells s'han adreçat als corresponents especialistes, entre ells hi ha en Jordi Lleonart. Necessitats de tant en tant n'hi ha, la gent quan tradueix un llibre, també tenen el mateix problema, i algun nom han de posar-hi.

Glòria Fontova: etiquetes que funcionalment són divulgatives, no? Bàsicament els noms populars són perfectes en llenguatge popular i els noms científics són per al llenguatge científic. Però, què passa quant avui en dia gràcies a la comunicació i constants intercanvis, no només pel que fa a la zoologia, actualment un senyor de setanta anys pronuncia perfectament la paraula "scanner", "T.A.C.", "xip", ... sense saber possiblement què volen dir, però el llenguatge especialitzat s'està vulgaritzant cada dia que passa. La zoologia és un àmbit que ara també comença a patir aquest mal, tot i que nosaltres ja fa molt de temps que ho notem, en documentals, atlas, llibres. Fa poc l'ONCE ens va demanar ajut perquè estan fent un atlas per a nens cecs i hi volen posar els noms populars. La ciència s'està vulgaritzant i li cal un llenguatge no vulgar sinó vulgaritzat, popularitzat, és a dir acostat a la gent. Alguna cosa hi hem de fer, els noms llatinitzats funcionen a un nivell de comunicació científica internacional, però dins de la comunitat lingüística, hi ha molts casos en què no funcionen.

J. Lleonart: cal veure sempre la utilitat i l'ús que n'hem de fer del nom. En el teu cas, has d'etiquetar una sèrie d'animals, cal veure quin tipus d'animals són, moltes vegades n'hi hauria prou amb el nom científic. Si us voleu inventar un nom, aquest nom es quedarà a l'etiqueta, com en el cas del vídeo que es tradueix el nom d'un peix, la gent que el veu només veu el peix, amb el nom s'hi fixa poc, li és igual que l'hi hagin donat el nom en llatí o en anglès o en català. L'altre tema és el que demà aniràs a la plaça a comprar **bruixa** i li diran **gall**, això per mi ja és més greu. En definitiva, no s'han d'agafar els noms científics amb por, per exemple no se perquè li diem **gambúsia** que és un peix que es va introduir perquè es mengés els mosquits i seria més correcte anomenar-la **menjamosquits** que és el nom popular. Com aquest n'hi ha molts de casos.

L'evolució dels noms vulgars d'insectes en l'agricultura a Catalunya

Sr. Claudi Barberà

Químic Agrícola, Soci fundador de la Institució Catalana d'Estudis Agraris

Moltes gràcies per la presentació i gràcies a tots vosaltres per haver vingut amb el mal temps que fa, que no convida gaire a sortir. Vull dir que no soc entomòleg, si bé porto molts d'anys en contacte amb el món agrícola i les seves plagues i voldria parlar-vos més que res de l'evolució dels noms de les plagues al llarg dels temps. Ja sabeu que en el món agrari s'anomena plaga als animals paràsits de les plantes, a les què causen danys. Predominantment són insectes, però també s'hi compten aràcnids, crustacis, nemàtodes i altres, però parlarem bàsicament dels insectes.

Des de molt antic el pagès ha donat nom a tots aquests animalets perquè podia veure a simple vista com es movien i per això els hi donava noms més que no pas a les malalties de les plantes que fins temps relativament recents no han estat ben identificades.

La meva intervenció estarà limitada a Catalunya i com a llibres catalans més antics i fiables sobre el tema, hi ha els dos següents: 1. **Thesaurus puerilis** d'Onofri Pou. La seva primera edició és de 1575 i tenim l'edició facsímil de la de 1580 que fou la segona. Fou un llibre que tingué diverses edicions catalanes; i també es traduí al castellà i disposem de l'edició de 1684. 2. **Llibre dels secrets de l'Agricultura** de Fra Miquel Agustí. És un llibre molt conegut, i la primera edició, feta a Barcelona el 1617 és en català. Després tingué unes altres 19 edicions, però ja totes de la seva traducció al castellà. De l'única edició catalana se'n va fer una edició facsímil i a més d'aquesta tenim també una castellana feta a Saragossa l'any 1725.

Thesaurus puerilis (segle XVI)

El **Thesaurus puerilis** és un llibre destinat als nois per ensenyar-los els noms llatins. Va disposat en vocabularis temàtics i al costat de cada nom vulgar hi ha el corresponent nom llatí. Donem a continuació una llista dels noms d'insectes i similars que es troba en l'edició catalana:

arna de la roba
arna de la grana
borinots
cigala
corc
cuc o corc del forment
cucs que volten (*involvulus*)
cucs que quan caminen fan arc (*Oniscus*)
cucs de moltes cames (*centipeda*)

cuc que es fa en los ceps (*lps*)

eruga
escarabat
formiga
grill
llagosta
lluerna
mosca
mosquit
papelló
vespes

Alguns d'aquests noms són molt genèrics (**corc, eruga, llagosta, mosca, mosquit, ...**), altres més concrets (**borinot, cigala, formiga, grill, lluerna, vespes, ...**) i alguns de plagues conegudes, com **arna de la roba, arna de la grana, corc del forment, cuc que es fa en los ceps** i alguns altres.

Volem esmentar, encara els **cucs que volten** i els **cucs que quan caminen fan arc** ja que és possible identificar-los bastant bé.

- Els **cucs que volten** han estat identificats amb la **piral de la vinya** (*Sparganothis pilleriana*) ja que en l'edició castellana de 1680 se li dona el nom de "revoltón que roe las vides" i el mateix nom llatí de *Involvulus*. Gabriel Alonso de Herrera, autor de la molt coneguda obra **Libro de Agricultura** editada repetides voltes, en la seva edició de Pamplona de l'any 1605 en el Llibre II, dedicat a la vinya i en el seu Capítol XV que tracta de les malalties de la vinya, ens diu que hi ha "unos gusanillos que tienen muchas patas que Plinio llama *Involvulus* y que se revuelven en la hoja". Aquestes dades concorden amb les de la **piral**, l'eruga de la qual té setze potes i uneix algunes fulles embolicant-les i devorant-les i això al·ludeix al nom de "revoltón", "gusano revoltón", "revolvedora" i semblants que ha rebut en terres castellanques (Ruiz Castro, 1965) com també s'ajusten a les breus paraules d'Onofre Pou en el seu **Thesaurus**.

- Podria pensar-se que els **cucs que quan caminen fan arc** són els geomètrids o acanadors, però no és així. La traducció castellana del **Thesaurus puerilis** posa el mot castellà "cochinilla", però aquestes "cochinillas" no són insectes còccids sinó crustacis i corresponen als anomenats en castellà "cochinillas de la humedad" ja que necessiten un ambient molt humit; en català s'anomenen **porquetes, truges, porquets de Sant Antoni**, i molts altres. Onofre Pou l'identifica amb el nom llatí *Oniscus*, que després ha servit per a donar nom a un gènere i una família (oníscids) dels **isòpodes** o **porquetes**.

El llibre dels secrets d'Agricultura (segle XVII)

El llibre dels secrets d'Agricultura de Miquel Agustí, en canvi, presenta noms molt genèrics i no entra en descripcions ni concrecions, si bé eren noms entenedors per als agricultors del seu temps. La llista següent presenta bona part dels que cita en el seu llibre:

corcs
cucs
polls
puces
formigues
escorpins
erugues
arnes

Aquest llibre era sobretot una obra pràctica i això explica el seu èxit ja que donava els remeis propis d'aquella època per lluitar contra aquestes plagues denominades per noms genèrics com són **corcs, cucs, polls** (ací el terme poll té un significat molt ampli i pot designar **còccids** (o **cotxinilles**), o bé **pugons**, o bé els **polls** pròpiament dits i que ataquen els mamífers i les aus), **erugues, formigues**, etc.

Geografia de Catalunya - Historia Geográfica y Natural de Cataluña (segles XVII i XVIII)

Per a seguir l'evolució d'aquests noms a Catalunya durant els segles XVII i XVIII hem de recercar-los en els llibres d'Història Natural dedicats a Catalunya. Un d'ells és la **Geografia de Cataluña** del jesuïta P. Gil (de finals del segle XVI a principis del segle XVII) que es trobava manuscrita al Seminari de Barcelona i una altra la **Historia Geográfica y Natural de Cataluña** del també jesuïta P. Mateu Aymerich que estava ja acabada el 1760 i de la què una part es troba a la Biblioteca del Palau Reial. Ambdues obres, o el que queda d'elles, foren publicades els anys 1940 i 1949 per Josep Iglésies. Josep Iglésies en el seu treball introductor a l'obra d'Aymerich fa un extens estudi de la part referent al regne animal que publica i en ella fa ressaltar també les estretes relacions que es troben entre l'obra del P. Gil i la d'Aymerich. A nosaltres sols ens ha estat possible disposar de la del P. Aymerich on s'esmenten bastants insectes si bé no són plagues:

patanganas (pantiganes)
banyarriquer
pregadéu del rostoll (*Mantis religiosa*)
cavall de serp (espiadimonis)
teixidors (heteròpters ranàtrids)
escarabats cervals (cèrvol volant) (*Lucanus cervus*)
poll
porqueta (truja)

En aquesta llista trobem alguns mots que s'han perdut o quasi, com són les **patanganes o pantiganes** (el nom pantiganes era vivent encara a mitjans del segle XIX) que designen a les anomenades **llagostes de banyes llargues** (equivalent als mots "saltamontes" en castellà, "sauturelles" en francès i "longhorned grasshoppers" en anglès), els **cavalls de serp** més coneguts, ara com **espiadimonis** i també d'altres mots ben corrents com son **banyarriquer**, **pregadéu** i altres.

Segle XVIII

En el segle XVIII les ciències progressen i els coneixements s'afinen. El Jardí Botànic de Madrid a més de les seves classes de Botànica estableix també les d'Agricultura. Es creen societats com les Societades Económicas de los Amigos del País (1773 i posteriors) de les què algunes varen fer bones coses. També apareixen revistes dedicades a la il·lustració de l'agricultor com és el **Semanario de Agricultura y Artes** (1797-1808). Aquest progrés permet un millor coneixement de les plagues i en posarem dos exemples:

- els dos paràsits greus de l'oliva, la **mosca** (*Batrocera (Dacus) oleae*) i el **punxó** (*Prays olellus*) que anaven barrejats i foren causa de discussions (Sandalo Arias, 1818). Es posa en clar que l'un és una mosca i l'altre un lepidòpter.

- també s'acaba coneixent que el **negre** de l'olivera, conegut de molt temps enrera i esmentat per Fra Miquel Agustí, és una conseqüència dels atacs d'una cotxinilla, la *Saissetia oleae*, coneixement que va ser vulgaritzat pel català J. F. Bahí en **el Semanario de Agricultura y Artes** abans esmentat

Els antics noms genèrics es particularitzen i ens trobem amb **els cucs del raïm**, **cucs de la fruita**, **cuc de rossinyol**, **cuc de terra**, o bé els de **pugó verd**, **pugó negre**, **pugó farinós**, **pugó groc**, etc.

Cal afegir encara el fet que apareixen llibres de divulgació, generalment estrangers, i alguns es tradueixen al castellà. Tots aquests fets contribueixen a culturitzar el país i fomenten iniciatives. Ja en el segle XIX té lloc la creació de l'**Institut Agrícola Català de Sant Isidre** que tingué un gran relleu dins de l'agricultura del seu temps. No gaire després es produeixen publicacions sobre plagues i malalties que van entrant a Catalunya, ja que des de mitjans a finals del segle XIX cauen sobre la vinya tres flagells que han d'esmentar-se tant per ser nous com per la seva transcendència tècnica, social i econòmica: el primer és l'**oidium** (1850) malaltia deguda al fong *Oidium tuckeri*; el segon és la **fil·loxera** (1879) deguda a un hemípter àfid; i el

tercer el **míldiu**, una altra malaltia deguda a *Peronospora viticola*. Aquests flagells envairien tot Europa i els noms que reberen també foren comuns a tot el continent. L'**oidium** fou conegut amb aquest nom, però també amb noms corrents com **cendrosa**, **blanc** i també **malura**. Amb la **fil·loxera**, ja no hi hagué nom vulgar i la plaga ha estat coneguda com **fil·loxera** que era el nom científic d'aleshores (*Phylloxera vastatrix*). El **míldiu** fou designat amb aquest nom d'origen anglès i també, encara que poc usat, com **malura nova** per distingir-lo de la **malura vella** que era l'**oidium**.

Mentrestant, la tasca dels Serveis Oficials era cada volta més extensa i eficaç. En el cas de Catalunya tenim la Mancomunitat amb els seus Serveis d'Agricultura; els de la Generalitat Republicana i ara els del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca amb els seus Serveis de Protecció Vegetal. Les fulles divulgadores i els opuscles que han publicat han eixamplat considerablement els coneixements dels agricultors que cada volta són més tècnics. Per altre banda, actualment s'utilitzen tots els mitjans de comunicació (ràdio, televisió, Internet, etc.) per arribar al públic interessat per lluny que estigui. Tot això ha anat canviant el panorama del llenguatge vulgar.

Molts dels noms que s'han utilitzat des de finals del segle XIX han estat calcs i d'ells en presentem una molt breu llista que podria allargar-se molt més:

àcar de les meravelles
al·lucita
anguíl·lula
cigarrer
cotxinilla australiana
eruga de lliurea
galeruca
garrapatell
grill talp
minador
peixet de plata
processionària
tinya

D'aquests calcs dos d'ells són, ben clarament procedents del castellà: l'**àcar de les meravelles** (més pròpiament **àcar dels borrons del llimoner**) és una traducció de "ácaro de las maravillas" nom que es dona a l'eriòfid *Aceria sheldoni* que ataca el llimoner produint unes deformacions molt capricioses. El terme **garrapatell** és una catalanització de "garrapatillo", que designa el pentatòmid *Aelia rostrata*, una de les **xinxes del blat**. Altres són calcs que trobem en moltes llengües, com passa amb **minador**, **peixet de plata**, ... Alguns ho són del francès, com ocorre amb **al·lucita**, **anguíl·lula**, **tinya** i altres.

Altres noms han estat manllevats d'altres llenguatges, com és el cas de la ja esmentada malaltia de la vinya, **el míldiu**. Aquests manlleus són quelcom corrents amb les malalties, però no tant amb els insectes.

En canvi, els noms científics que comencen amb l'**oidium** i la **fil·loxera** s'han anat estenent amb el temps i avui són molts els que s'utilitzen com un nom corrent. Fins i tot el nom científic ha acabat substituïnt el nom vulgar d'abans. D'aquests noms científics en donem sols una curta llista:

acèria
anàrsia
cacoècia
càpua
carpocapsa
ceratitis
cnefàsia
fil·loxera
frankliniella
glifodes
limàntria
trips

D'aquests noms, cal dir que tant la **fil·loxera**, com **cnefàsia** i com **glifodes** no tenen un nom comú que estigui estès. Podem esmentar el cas de la **frankliniella**, un trips introduït no fa gaires anys i al qual se'l va anomenar **trips de Califòrnia**, però aquest nom no prosperà i es quedà amb el seu nom científic. Finalment podem citar els mots de **carpocapsa**, **ceratitis**, **cacoècia**, **càpua**, **limàntria**, que van substituint els noms vulgars que tenien **de corc de pomes i peres, mosca de la fruita, eruga de les fulles, rosegador de la pell i eruga peluda de l'alzina**.

Cal afegir encara que a l'entrar nous mitjans de lluita, com és la lluita integrada es precisa de bons coneixements tècnics, i tant els pagesos com els experts que els assessoren han de recórrer als noms científics per evitar qualsevol malentès i així es parla ja correntment dels **sírfids**, dels **mírids**, de l'*Encarsia*, de la *Chrysopa*, etc. Aquest fet d'utilitzar noms científics, ocorre de fa temps amb les males herbes i es parla molt més de l'*Avena* que de la **cugula** que és el seu nom vulgar. Les males herbes no tenen un nom corrent fix, i per exemple la **rosella** (*Papaver rhosea*) és coneguda també pels noms de **lloca, papariu, puput, màpola** i molts d'altres; i la paraula **gallaret** que s'aplica també a la **rosella**, designa igualment, segons contrades, a la *Fumaria* i al *Ruscus* (**galzeran**), segons dades de Masclans. i això fa que en el cas d'emprar-se un mot vulgar en els treballs escrits es posi a continuació el nom científic, per no caure en errors.

És difícil predir el que passarà en el futur, però si fem cas a l'evolució registrada, hem de creure que s'incrementarà l'ús dels noms científics, especialment en plagues noves, encara que es conservaran noms vulgars ja coneguts i fins i tot s'en crearan de nous per a plagues amb el nom científic quelcom difícil.

[A continuació el Sr. Lluís Giralt, tècnic del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya, projectà una col·lecció de fotografies d'insectes per il·lustrar la conferència del Sr. Barberà.]

Plantejament de problemes de taxonomia derivats de la traducció de textos especialitzats

Sr. Pablo Parra

Cap de Redacció, National Geographic

Yo no era consciente de que venía aquí como ponente; no soy buen ponente, me da vergüenza hablar ante la gente, soy más bien una rata de biblioteca o editorial.

Por lo que hablabais antes sobre los nombres científicos, donde verdaderamente tengo problemas es con los nombres comunes, pues en una obra de divulgación se exige poner el nombre común, y como desgraciadamente los artículos que publicamos no son del Garraf ni de La Mancha sino de Australia, de grandes cañones submarinos, de Nueva Zelanda, del Ártico, ..., tenemos enormes problemas para averiguar el nombre común de las especies, si es que lo tienen, o como mínimo que los especialistas conviertan el nombre científico en nombre común. Es decir, encontrar a alguien que haga este trabajo. Yo aquí vengo más casi pidiendo auxilio que para explicar nada, y os pondré un par de ejemplos de los problemas que se nos presentan con los nombres comunes.

En televisión en reportajes que dan en Canal + y demás emisoras es frecuente ver a un **uapití** y que le están llamando **alce**; esto es debido a que en Estados Unidos le dan el mismo nombre al **uapití** y al **alce americano**. Se ve claramente; aparece un animalote con un morro tremendo y te dicen que es un **uapití**, o al revés.

Hace tiempo publicamos un artículo sobre santuarios marinos de Estados Unidos. Para este artículo yo tenía un asesor de una institución relacionada con las ciencias del mar. Lo único que hizo fue cambiarme el nombre de **platija** por el de **lenguado**. ¿Sabéis lo que era en realidad? la cola de una **ballena jorobada** o **yubarta**. En el texto se comentaba que producían un ruido tremendo, como el de una puerta o ventana al cerrarse bruscamente. ¿Por qué se equivocó el asesor? pues porque con un mismo término inglés "fluke", se designan las tres cosas. Tampoco puso mucha atención en el sentido del texto. Y éste es un ejemplo de los problemas que tenemos los editores.

Buenos traductores científicos los hay, excelentes para las guías que publica Omega, que son obras científicas. Lo nuestro no son artículos científicos; son de divulgación literaria en los que aparecen cosas científicas y, por lo tanto, no nos sirve el mismo traductor. ¿Los asesores? pues están muy ocupados. Además, a veces un asesor te puede decir que ésto se llama **águila de cabeza blanca**, o **águila calva**, o **águila americana**, y otro sostiene que se llama **pigargo cabeciblanco**, término que parece más moderno.

O sea, que para nosotros la confusión es tremenda. Lo ideal sería, como le decía a Fernando Pardos, que existiera un gran diccionario en el que apareciesen el millón y pico (1,37 creo) de especies con el nombre en castellano, en catalán, en inglés, en francés y, por supuesto, con el nombre científico. Os he de decir que a mí casi nunca me facilitan el nombre científico, de ahí la enorme dificultad. Por ejemplo, en España hay un pescado que me parece que aquí en

Cataluña se llama "castanyola"; en castellano en unos sitios se llama **castañuela**, en otros **palometa** y en otros como en Andalucía se llama **japuta**. Pues en Estados Unidos sucede lo mismo y entonces no sabes de qué te están hablando.

Y lo dicho respecto a los animales, pasa también con los vegetales. Los mayores problemas los tenemos con los invertebrados y los peces. Uno de los asistentes a este Coloquio, Albert Masó, colabora con nosotros redactando pequeños artículos de las secciones, y me ha ayudado a veces con cosas de parásitos, de escarabajos, ... Hasta los escarabajos son norteamericanos, normalmente. Hace poco hemos publicado un artículo sobre los parásitos de las personas, y eran americanas hasta las **ladillas**. Todo es americano. Si hiciéramos los artículos aquí, tendríamos menos problemas. ¿Qué pueden hacer los traductores? nada, no tienen obras de referencia, o hay muy pocas. Puede que las haya muy especializadas, pero no va a tener en casa doscientos diccionarios, y los diccionarios de uso no sirven; al revés, equivocan. El traductor busca la primera o la segunda acepción y normalmente se equivoca. Si alguno de aquí conoce obras o de consulta o asesores, que me lo indiquen, que se ofrezcan.

El otro día estuve hablando con Jacinto Nadal. Afortunadamente, él va a ser mi asesor de biología general (aquí englobamos todo, botánica, zoología, y demás). No lo va a hacer él solo porque es especialista en vertebrados, pero sí me va a repartir los artículos; es decir, que si hablamos de mariposas nocturnas, él sabrá quién es el especialista; si hablamos de corales, el sabrá quién es el especialista.

Lo que comentaba antes: en España no hay casi nombres comunes de corales. Tú ves el inglés y lo tienes que traducir literalmente, o adaptando al castellano el nombre científico.

Hasta ahora casi todo lo hacía yo y alguna vez me habré equivocado, a base de mirar enciclopedias que no sirven. Por ejemplo, en el Larousse, en el que trabajé cuando se editó, hay muchos errores, y ha quedado anticuado. En otras obras de consulta resulta que al mismo pajarillo lo llaman de dos maneras distintas. Sé que se está haciendo una muy buena de aves que no me acuerdo cómo se llama ...

(... del público diuen que es tracta del "**Handbook ...**", de l'editorial Lynx)

Lo que sí sé seguro es que aún no está acabada, porque a veces les hago consultas y me dicen que todavía no han llegado. Ojalá hubiera una obra de este tipo en todas las materias.

Yo también soy partidario del nombre científico, pero no nos lo permiten. Únicamente se puede utilizar en algún pie de foto, pero en el texto general de los artículos de divulgación no nos lo permiten. Se entiende en parte. Un artículo de divulgación va dirigido a gente normal, pero, claro, yo pienso que lo mismo da poner *Pipistrellus* que cualquier nombre común que la gente no entienda. A veces lo hacemos: utilizamos nombres científicos.

En fin, a ver si alguien me da una solución, o me orienta. ¿Existen realmente en España obras de consulta suficientes? Habría que pedir subvenciones al Departamento de Cultura para que gente especializada se pudiera dedicar a esto, a estudiar, a hacer seminarios.

Col·loqui

Fernando Pardos: hemos estado hablando aquí estos días de las famosas listas patrón que las hacen algunos científicos y que en el fondo lo que hacen es españolizar o castellanizar nombres científicos; también hemos estado hablando de los riesgos que ésto conlleva en cuanto al posible desprecio o dejar de lado ciertas denominaciones vulgares que localmente pueden ser importantes en otro sitio. Si nos vemos obligados a elegir entre varios nombres comunes sólo uno, puede que estemos haciendo un flaco favor porque a quien conozca o use otro de estos nombres le vamos a dejar cojo. Pensando de prisa en el problema que plateabais de que no podíais utilizar un nombre científico en el texto corrido pero sí en un pie de foto ...

Pablo Parra: ... cuando se le pone. Los artículos que publicamos son de diversa índole: unos son más científicos, como el de las mariposas nocturnas, que constan de una serie de pies largos y debajo, a modo de crédito, se incluye el nombre científico. Los hay que son historias, artículos largos, que suelen tener muchos nombres comunes y si incluimos el nombre científico detrás de cada una de ellos, el artículo no me cabrá en el espacio que tiene destinado ...

F. Pardos: los anglosajones son muy proclives a poner nombres comunes a todo, hasta al aire que respiran. Pero a mí se me ocurre una cosa y es que yo entiendo como nombre científico no sólo el nombre de la especie y es aquí donde se plantean los problemas porque no todas las especies merecen un nombre común, pero lo que sí podemos usar como nombre común tranquilamente es la castellanización de los taxones que hay por encima del nivel especie. Podemos castellanizar no tanto el género, pero si la familia, el orden, la clase e incluso el fílum y como tenemos ahí una jerarquía, esto nos permite llegar a ... Son círculos concéntricos, tanto más amplios como menos conocido es el grupo en cuestión. En este caso necesitamos un nombre colectivo más amplio. Esto es muy típico en los invertebrados, donde hay miles de especies de lombrices de tierra. Pero el nombre colectivo es éste que equivale a la clase (clase oligoquetos) de modo que se diferencian de las **sanguijuelas** (hirudíneos). Si imaginamos que no existiera el nombre común de lombriz de tierra, podríamos utilizar el nombre de oligoquetos y ya no es un latinajo ...

P. Parra: ... pero con el inconveniente de que a veces el artículo versa sobre el **taladro del geranio**, y les tienes que hablar de esta especie en concreto.

F. Pardos: ... también hemos estado hablando aquí de que podemos calcar la denominación inglesa con los consiguientes riesgos que ésto conlleva. Yo mismo daba aquí el otro día el ejemplo de que el **aura** o **zopilote** de América del Sur en inglés es "black vulture" que si lo calcas y lo traduces te da **buitre negro** que es otra cosa. Pero ahí es donde entra el asesor, debe saber que se trata del **aura** o **zopilote** y no de otra cosa.

P. Parra: ... pero el problema es que no hacemos guías. Así, como me sugieres, para un mismo artículo posiblemente necesito seis o siete asesores. Si recuerdas el de las islas de barrera, yo hubiese necesitado un botánico, un zoólogo, un geólogo, un ingeniero de puertos y además, algunas de las especies citadas son endémicas. ¿Por qué tantos asesores? pues porque se habla de espigones, de movimiento de las corrientes ... incluso podría necesitar un técnico de cualquier cosa porque se hablaba de una piececita de una máquina.

Es muy difícil encontrar alguien que tenga, digamos, cierta calidad de traducción como traductor, que a la vez sea científico (...). Yo he probado traductores de Madrid y de Barcelona, y es exactamente lo mismo (...) o sea, que a mis asesores yo siempre les ruego encarecidamente que no se inventen nada, pues tienen la tendencia a añadir cosas propias. Lo único que les pido es que lo que dice en inglés, se exponga fielmente en castellano; es decir, se diga que si se habla de un **perrito de las praderas**, es un **perrito de las praderas**. Si el autor dice que sólo vive en Madrid, aunque el asesor sepa que también vive en México, eso a mi no me importa. O sea, el asesoramiento que necesito es más bien de nomenclatura no sólo de nombres de animales y plantas, sino también de anatomía, de comportamiento, ... Pero en un mismo artículo puede haber veinte mil cosas más que al asesor ya no le interesan porque no todos los artículos son especializados; algunos lo son y otros no.

Jordi Lleonart: volia fer un comentari una mica general. Per aquí ha passat gent com el senyor Parra que té molts problemes i d'altres persones que han intervingut altres dies que tenen problemes perquè necessiten disposar de noms. També hem vist que hi ha gent que té informació diversa. Ens ha anat molt bé trobar-nos perquè ens ha permès conèixer-nos i creuar informacions ràpides. Per això felicito els organitzadors per aquesta iniciativa tan bona que han tingut. Que jo sàpiga és la primera vegada que es fa, o al menys que jo hi hagi assistit. Y si en castellano hay problemas imagínate en catalán!

Jo us voldria fer una proposta, crec que valdria la pena de muntar alguna cosa que ens permetés de manera sistemàtica vincular els nostres problemes i creuar informacions. Hi ha el TERMCAT que està superat pels esdeveniments (sovint es dediquen a apagar focs i reben moltes consultes). Crec que caldria que els interessats ens uníssim a fi que en lloc d'apagar focs poguem avançar-nos als problemes. Hi ha tots els peixos que venen als aquaris que duen noms que deriven de traduccions ràpides del catàleg d'anglès al castellà; cada vegada en vindran més tant pel que fa a animals domèstics com pel que fa a peixos d'aquaris no tropicals sinó d'aigües temperades i començaran a entrar peixos d'aquí amb noms comercials que algú haurà posat sense saber-ne. Això que dic en peixos també pot passar amb qualsevol altre grup animal. Per tant a mi m'agradaria que busquéssim la manera de continuar trobant-nos per creuar informació i potser aconseguir fer una mena de organització que aplegués especialistes de diverses branques i posar en comú coneixements i resultats. Això permetria agilitzar la resolució dels problemes que se'ns presenten i potser fins i tot avançar-nos als problemes que han de venir. M'agradaria que algú recollís aquesta proposta.

Joan Vallés: no soc zoòleg sinó botànic. Aquest col·loqui m'ha interessat molt perquè el nom de les plantes m'interessen. Ara fins i tot hi voldria dir alguna cosa enllaçant amb el que deia en Jordi Lleonart. Jo també trobo que és útil que això no s'acabi marxant cadascú a casa seva. Proposo obrir aquest col·loqui a tots els éssers vius, crec que seria molt útil ja que com ja s'ha dit a les ponències, els problemes són molt paral·lels sinó els mateixos. Ja hi ha institucions que ho fan, el TERMCAT, l'Institut d'Estudis Catalans, els centres de recerca, la universitat, però el que caldria és una coordinació de tots aquests serveis formada per gent interessada d'aquests mateixos centres. També voldria ratificar el que ja ens va dir la Glòria Fontova el primer dia sobre que cal ser molt prudent a l'hora de donar noms tant a animals com a plantes. Hi ha molt poques plantes o animals que mereixin algun nom i ja no el tinguin. Crec que si el mereixen el poble ja els hi ha donat. Tant amb l'exemple de l'**halibut negre** com amb el del "fletán" que ens varen exposar la Glòria Fontova i en Fernando Pardos com a casos positius d'haver trobat aquests noms, per a mi és un exemple del perill de les modes. Hi ha coses que estan de moda durant un temps com és el cas de la guerra del "fletán". Hi poden haver peixos tropicals que s'introdueixin per als nostres aquaris; hi poden haver plantes noves que arribin al mercat i es mengin, però jo pregunto, durarà això? ens hem de llençar ràpidament a donar-los noms populars si realment no els tenen? Jo crec clarament que no, però ho deixo com una pregunta amb la idea de que cal molta prudència a l'hora de posar noms.

Mª Lluïsa Presas: jo no sóc ni biòloga ni terminòloga. Sóc traductora i professora de traducció del Departament de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona. Volia intervenir respecte dues coses que s'han dit aquí i que m'han interessat. Una és el treball dels traductors. Jo penso que si els traductors tenim tants problemes a l'hora de fer la feina és perquè hi ha un desconeixement del què és la feina del traductor. Normalment et donen un text i et diuen això per demà passat o per d'aquí a tres dies, i a més hi ha la creença de que amb un bon diccionari ja n'hi ha prou. Crec que els traductors hauríem d'acostumar als nostres clients a que ens proporcionin material, és a dir les obres de consulta que hem de necessitar. No fa gaire vaig haver de traduir un text (jo tradueixo de l'alemany) però no hem varen dir de què anava. Era sobre moltes. Jo no en sé de moltes i per tant vaig haver de trucar per demanar-ho. Amb això us vull dir que per fer una bona traducció és indispensable i vital estar ben documentat. La feina del traductor es també saber-se documentar. Si una traducció corre pressa, han de facilitar la documentació.

D'altra banda sobre la proposta de treballar junts voldria dir-vos que al Departament hi ha un especialista en terminologia i els alumnes de la facultat fan treballs de terminologies multilingües. Funciona de la següent manera: es fa una crida (dins la mateixa Universitat) buscant especialistes interessats en tenir una terminologia multilingüe. L'única cosa que se'ls demana són textos, i els alumnes fan el buidat dels textos i fan les fitxes corresponents. També demana assessorament i revisió posterior de les fitxes. Amb totes aquestes fitxes el Departament ha creat una base de dades multilingüe que es diu BACO que naturalment es incompleta, però

es pot anar completant perquè d'alguna manera són temes *ad hoc*. les llengües que treballem són català, castellà, anglès, alemany, francès, rus, italià, xinès, japonès i àrab.

Rosa Estopà: sóc professora de terminologia a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Pompeu Fabra. Voldria explicar-vos també la nostra experiència. Els estudiants fan treballs conjuntament amb la professora de Terminologia de l'Autònoma, per tant les bases de dades que es creen són conjuntes o intercanviables entre les facultats. Els treballs que fan són bàsicament sobre medicina i sobre ciències naturals. Abans de començar qualsevol traducció, s'els ensenya a documentar-se, se'ls donen eines perquè ells mateixos sàpiguen buscar la documentació, documentació de tot tipus.

L'especialista també forma part de la nostra font de consulta, però en últim lloc. Primer han d'esgotar totes les altres fonts que tenen a l'abast. Això bàsicament és perquè a vegades és molt difícil trobar un bon especialista sobre el tema que estàs fent, altres és difícil contactar durant el període en què dura la teva feina i amb la rapidesa que tú necessites. Per tant és millor que sàpiguen treballar sense necessitar de l'especialista i els hi donem les pautes perquè així sigui i puguin buscar la informació no només en diccionaris sinó també en bancs de dades terminològics, manuals bàsics (que els estudiants corresponents a cada especialitat estudien ja els primers anys de la carrera) ... Intentem formar a traductors especialitzats en camps amplis i els hi ensenyaem a fer servir totes les eines que necessitaran quan estiguin traduint al mercat.

Marta Goula: sóc professora a la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona. Aquí s'ha parlat molt de vertebrats i jo conec més el camp de l'entomologia. Quan parlem dels insectes en general em preocupa una mica perquè hi ha guies de divulgació i evidentment l'editorial ha hagut de fer servir uns noms i desconec el grau de relació o correspondència (correspondència no en quant a rigor sinó en quant a si aquesta gent s'ha preocupat de consultar a algú que no siguin ells mateixos) entre les traduccions divulgatives i els especialistes. Molt possiblement ja se'ns hagin avançat i ja han establert tant si ens agrada com si no "la mariquita de setze puntes" o la papallona sense no se què, i ens agradi o no aquests noms ja estan escrits. Aleshores no sé què hem de fer, si dir no, aquesta llista no està bé, està mal calcada de l'anglès i no té fluïdesa o si l'hem d'agafar com a pauta i treballar sobre ella. Aquest és un punt que a mi em preocupa.

Enllaçant amb el què deia en Jordi Lleonart d'intentar articular tota aquesta gent que hi ha aquí interessada amb aquest tema amb un centre amb molta experiència com és el TERMCAT. Però si el grup no té una certa autoritat, hi haurà gent que seguirà traduint pel seu cantó. Primer perquè no tindrà consciència de que ho faci malament, segon perquè no sàpiga que n'hagi de donar la raó a ningú i tercer perquè si aquesta organització no té cap mena d'autoritat no se la tindrà com a referent. Potser el senyor del National Geographic sí que en farà cas perquè té molts problemes, però hi ha molts senyors d'altres editorials que no en tenen cap de problema.

Una altra cosa és que potser no ens hem de preocupar tan a l'hora de trobar nom a tots els animals perquè aquest problema de traducció no només hi és amb el nom dels animals. Sabem molt bé que determinats idiomes tenen més riquesa en determinats verbs i adjectius que una altra llengua no té, i aleshores quan es tradueix això comporta molts problemes. Però el traductor ja troba una manera, no se n'inventa pas cap d'adjectiu.

Per acabar li recomanaria al senyor Pablo Parra que en lloc de tenir els propis traductors tingués especialistes que coneguessin el tema i que tinguin accés fàcil a la documentació al respecte. Segurament li sortiria més econòmic si té un article de coralls donar-lo a traduir a un especialista de coralls que no a un traductor. Suposo que ja ho haurà pensat, però com que no ho ha esmentat.

(...)

Albert Masó: sóc del Departament d'Ecologia de la Facultat de Biologia. En relació a la intervenció de la Marta Goula i la del senyor Vallés abans que deia que moltes vegades no cal donar un nom comú a tots els animals, joestic d'acord en que evidentment el 99% de les espècies no cal que tinguin nom comú. Però quant algun peix tropical o alguna planta ornamental es posen de moda, aleshores jo crec que els especialistes no hem de tenir cap por a posar-li un nom, doncs si no ho fem nosaltres ho farà l'altre gent igualment i segur que serà molt pitjor ja que possiblement sigui un nom incorrecte i aleshores hi haurà la problemàtica de a veure què es fa amb aquest nom incorrecte, se'l deixa? jo crec que no. Us podria posar una infinitat d'exemples de que aquest nom no s'ha de deixar. Si al menys li posen nom els especialistes ja sabem que es tracta d'un nom coherent. Recordo no fa gaire un insecte que es va convertir en plaga que estava documentat en alemany i la traducció deia ... la "polilla de las minas" i resulta que el que deia el text és que era

minadora, que feia forats dins les fulles. Un altre exemple és el del **barrinador dels geranis** que nosaltres quan va aparèixer a Mallorca desseguida li vàrem posar nom i encara no se sabia que seria plaga. Tot i així, representa posar nom a un tant per cent molt petit de totes les espècies, però crec que quan hi ha necessitat se'ls hi ha de posar nom de seguida.

J. Leonart: perdoneu que intervingui una altra vegada però voldria precisar una mica la proposta anterior de la coordinadora (m'ha agradat molt aquest nom). Aquí som molts que tenim l'afecció dels noms, però reconec que jo sóc una mica francirador, és a dir, miro una mica, tinc opinions i, per sort, publico poc i introdueixo poca confusió. Crec que la feina d'aquesta coordinadora seria la de generar cultura de nom popular, generar publicacions amb noms i donar-les a conèixer, en el cas dels peixos s'hauria de repartir papers amb noms de tots els peixos dels mercats (això la Generalitat ja ho fa una mica però no ho fa prou). És a dir hauria de crear i pactar els noms, prendre decisions i divulgar-les.

Gloria Fontova: jo avui no puc parlar en nom de la direcció del centre, però era una de les conclusions de la meva xerrada. Crec que s'haurien de crear comissions, tècnics, coordinadores que ajuntessin especialistes i lingüistes. Però el TERMCAT és un centre de terminologia, per tant hi calen altres institucions al darrera com l'Institut d'Estudis Catalans, com autoritat lingüística màxima hi hauria la secció de ciències de l'Institut; les universitats; els centres de recerca; ... Com més institucions hi hagi al darrera més probable serà que les decisions preses siguin consensuades i més fàcil serà la seva divulgació i implantació. M'ha agradat molt la idea i la recullo en nom del TERMCAT i espero que en surti alguna cosa de tot això, realment em feria molt contenta.

Marc Martín: jo soc educador ambiental i amb el problema que de vegades em trobo és que quant estàs amb una colla de nanos i trobes un insecte determinat i et demanen com es diu i a vegades no té nom vulgar, quin nom li dius? que és un cerambícid? Més d'un es posaria les mans al cap. En el cas dels dinosaures tots els nanos coneixen el nom de **tiranosaure** i ningú se n'estranya, a ningú se li acudeix o té la necessitat de posar-li un nom comú com podria ser "lagartón comepersonas", és a dir tothom accepta aquest nom que li prové del científic i no hi ha necessitat d'inventar un comú. Jo pregunto: si això es fa amb els dinosaures per què no es pot fer en altres casos, en el sentit de divulgar els noms científics popularitzats.

P. Parra: ... es más complicado de lo que parece encargar las traducciones a un especialista. No tanto porque no haya buenos traductores que a la vez sean especialistas, sino por falta de tiempo, por lo que se paga por las traducciones, por la velocidad con que las pedimos... ¿Sabéis más o menos a cuánto pagamos un folio, que son aproximadamente 30 líneas a 70 espacios? a 1.400 pesetas. Si un traductor tiene que dedicarse a buscar, indagar, puede que le salga a 200 pesetas la hora. O sea, nosotros no podemos prescindir de los asesores, ni pedir a los traductores que nos solucionen todos los problemas. Precisamente lo que yo les digo es que de lo que no estén convencidísimos dejen el nombre en inglés. Siempre que tenga tiempo, yo recurriré a los asesores. Ya es bueno que los traductores se vayan especializando, pero no de una manera muy cerrada. Un artículo de mariposas nocturnas rarísimas ¿qué traductor me puede hacer esto? ¿a qué especialista le puede interesar a 1.400 pesetas el folio? O sea que hay una serie de intereses enfrentados. La solución tiene que partir de instituciones, de grupos, de universidades, de financiaciones, porque la gente necesita más tiempo. Un catedrático o un profesor están dando clases durante muchas horas, pero algunos necesitan ganar dinero para vivir, y si pueden trabajar colaborando con una editorial, lo hacen porque más adelante necesitarán más dinero para una casita o un apartamento para pasar el verano. Ésto tiene que partir de las instituciones, de gente que tenga tiempo, de alguien a quién le interese y se pueda dedicar a ello ocho horas. No se puede hacer al llegar a casa después del trabajo y tener que leer un artículo de seis páginas por el que le van a pagar 6.000 pesetas. Éste no es el camino correcto. Es fundamental que esté financiado por las instituciones para que todo el mundo tenga acceso. En algún momento no sería necesario buscar asesores. Yo por mi cuenta me estoy haciendo fichas de especies con el nombre científico, el inglés, el americano, el castellano, ... Pero hay tantas especies que no me sirven para nada, pues al mes siguiente todos los artículos son completamente distintos.

A nivel local sí que la gente le ha dado un nombre a las cosas, a los animales, pero es que a mí no me salen cosas locales. Los artículos de la revista pueden tratar de especies de cualquier lugar del mundo, por ejemplo de Alaska. Los inuik o esquimales pueden llamar a un animal de determinada manera, pero yo necesito saber su nombre en castellano, o que alguien lo bautice aunque sea con el nombre científico, pero todos igual.

G. Fontova: el problema que vostè planteja té un transfons econòmic. Moltes vegades les iniciatives que sorgeixen topen amb el mateix problema. És a dir les institucions no sempre tenen recursos econòmics. A veure, el traductor se sent mal pagat, perquè la feina se li fa molt llarga. Aleshores recorre a centres com el nostre, a centres públics. Jo m'he passat més de tres dies sencers resolent consultes d'animals. A mi em paguen les institucions i en definitiva tots els ciutadans. Potser una solució seria que empreses privades patrocinessin un estudi concret, patrocinessin amb els seus recursos una coordinadora com aquesta que farà un treball del que tots ens en beneficiariem: l'empresa privada, les institucions, els traductors, els usuaris. Empreses com la seva amb aquests problemes de taxonomia es podrien sentir al·ludits i convidats en aquesta coordinadora, si més no donant suport econòmic.

P. Parra: desgraciadamente, creo que en España hay muy pocas editoriales dispuestas a dar su dinero para estudios de este tipo, a patrocinarlos. No confío en absoluto en las editoriales españolas para esto. Sería ideal, y a lo mejor National Geographic en Estados Unidos lo hace. Pero nuestra revista es National Geographic en español, publicada por una editorial española, es decir, somos licenciarios. Yo no cobro de National Geographic, yo cobro de una editorial que tiene otro nombre. Y mi editorial no tiene la misma mentalidad que National Geographic, que es una entidad sin ánimo de lucro; la de aquí tiene mucho ánimo de lucro. Sería ideal, pero yo no confío.

De todas maneras, las traducciones que yo puedo ofrecer tienen otro problema añadido: son muy cortas, no cunden. Porque si a un traductor se le encarga un libro de quinientos folios, todo el tiempo que utiliza, al principio porque le cuesta más, porque tiene que buscar información, llamar a uno y a otro, todo este tiempo lo va capitalizando porque son muchos folios. Pero yo lo máximo que ofrezco son uno o dos artículos de treinta folios, o de quince, a veces de cuatro o cinco; es decir que cuando empiezas a cogerle el hilo ya lo has acabado. Y ésto es un problema.

F. Uribe: si no voleu fer cap més comentari, donarem per acabat el col·loqui. Respecte el que heu comentat de mantenir el contacte, jo en nom de l'equip que ha organitzat aquest col·loqui crec que podem oferir la llista d'adreces dels participants, l'espai per mantenir reunions i potser la mà d'obra per fer la feina bruta de trucar, empaitar, perseguir i fins i tot preparar algun document. Penso que no hem de ser nosaltres els que prenguem la iniciativa però a vegades fa falta l'aixopluc per engegar-les. Encara que sigui per fer una trobada informal us posem a la vostre disposició aquesta sala. Encara que al principi només sigui una idea germinal. Ben segur que si la proposta tira endavant ja hi haurà institucions més adequades per hostatjar les reunions.